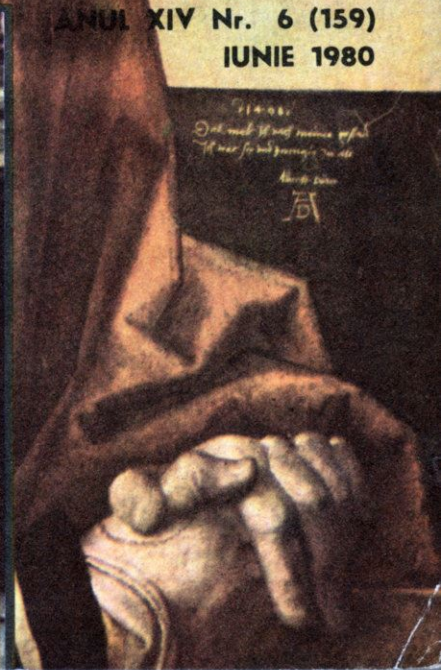
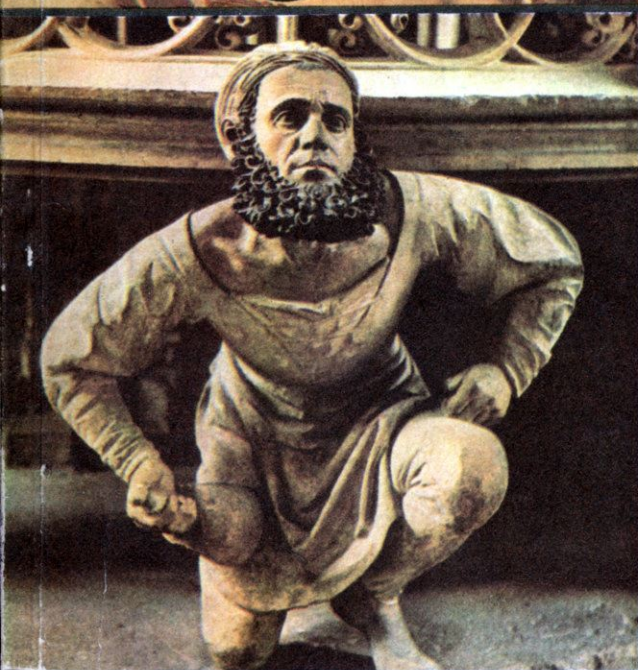

magazin istoric

ANUL XIV Nr. 6 (159)

IUNIE 1980

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XIV
Nr. 6 (159)

iunie 1980

●
Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

SUMAR

Tudor Vladimirescu — 200 ani

2

BUREBISTA 2050 ANI • Vasul-sigiliu de la Daia Română: Iuliu Paul • Ziridava: Ion Horațiu Crișan • Frații din cele „trei” Dacii: L. F. Marsili • Civilizația geto-dacică din centrul Transilvaniei: Valeriu Lazăr

8

AL XV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE • Colocviu pe tema celui de-al doilea război mondial: Henri Michel • Zilele muncitorilor: Herbert Steiner

17

C.I. Parhon:
Ștefan Milcu

20

Pe malul lacului Léman:
Jean Martin

27

Un secol de istorie dobrogeană:
Aurelian Petre

30

Corabia morții:
Wilhelm Moberg

33

Grigore G. Tocilescu — un deschizător de drumuri:
Vasile Barbu, Ioan Lăcustă

36

Măreața epopee a poporului român (II)

40

Vizuina lui Hitler:
Mitică Moldoveanu

45

Armele terorii:
Brian Johnson

48

Orașul măștrilor cîntăreți:
Cristina Corciovescu

54

Caloriferul de-a lungul vremii:
Bernadette de Castelbajac

58

● Cărți sosite la redacție...32 ● Poșta Magazin istoric...62

COPERTELE NOASTRE

① Orașul Nürnberg a înscris în istoria sa și numele marelui pictor Albrecht Dürer: în imagini — autoportretul său; sus — vitraliu (sec. XV) din Catedrala „Sf. Lorentz” a orașului; jos — Adam Krafft, unul dintre sculptorii care au lucrat în acest lăcaș, în reprezentare proprie (Orașul măștrilor cîntăreți, p. 54)

② Vasul-sigiliu de la Daia Română, din epoca neolitică, atestînd începuturile scrierii pictografice și fibula de la Suseni, datînd din epoca bronzului (Mesaje din epoca de piatră. Vasul-sigiliu de la Daia Română, p. 8)

③ Ciuma și ravagiile ei în Europa Occidentală a evului mediu: procesiunile religioase (jos) nu au făcut să scadă numărul victimelor înmormîtate în gropi comune (sus). Miniaturi din sec. XV (Corabia morții, p. 33)

④ a. Plăci de ceramică smălțuită, cu personaje istorice, pentru construirea sobelor făcute la Nürnberg la mijlocul sec. XVI b. Șemineu placat cu faianță datînd din 1566

c. Sobă, cu vase de gătît detașabile și horn de bronz, din timpul dinastiei chineze Han, 206 î.e.n.-220 e.n. (Caloriferul de-a lungul vremii, p. 58)

Macheta copertelor: arh. Ascanio Damian.

Tudor Vladimirescu 1780-1980

CHIVERNISITOR PENTRU BINELE ȘI FOLOSUL TUTUROR

Revoluția condusă de Tudor Vladimirescu — după cum apreciază Programul Partidului Comunist Român — a marcat „începutul istoriei moderne a României, un moment de coticitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român. Deși înfrântă, ea a zdruncinat puternic vechea orînduire, ves-

tind transformările revoluționare viitoare“.

Despre mersul revoluției și personalitatea conducătorului ei — de la a cărui naștere se împlinesc, în acest an, două secole — Magazin istoric a publicat în decursul anilor numeroase articole și documente. Alte articole s-au referit la ecoul revoluției din 1821 în rîndul românilor subjugăți de coroana

habsburgică, ori au prezentat legăturile strîne dintre revoluționarii lui Tudor și frații lor din Moldova. Un loc important în paginile revistei l-au ocupat documentele privitoare la ecoul pe care l-a avut în străinătate revoluția condusă de Tudor Vladimirescu¹.

Paginile care urmează selecțază cîteva fragmente din documente și evocări mai puțin

Mărturii documentare despre viața lui Tudor se cunosc prea puțin. O succintă relatare a vieții marelui revoluționar ni s-a păstrat de la contemporanul și tovarășul său, Gheorghe Duncea (povestea este scrisă după amintirile păstrate în familia Duncea), din comuna Prejna, jud. Mehedinți. Textul este întrerupt în cîteva locuri și a fost neterminat. El a fost publicat pentru prima oară de Emil Virtosu, în 1941. Aceasta constituie una din cele dintîi istorii ale lui Tudor Vladimirescu:

Povestită din tată în fiu, cum a fost soarta venirii sale [a lui Tudor Vladimirescu], în comuna Prejna...

Tudor Vladimirescu a fost fiu de țaran și s-a născut în comuna Vladimir, județul Gorj. Povestea lui spune că el a fost un fiu de om sărac. El fiind în vîrstă de 12 ani, la casa

părinților săi, trimetîndu-l părinții săi cu caprele la pășune, și avînd cu dînsul de tovarăș un bătrîn, moșneag, acest bătrîn, cunoscînd să citească și să scrie în limba slavonă (sic!) după o păstorie de trei ani, l-a învățat să scrie și să citească, pe table de piatră — ce le găseau, netede, prin păduri.

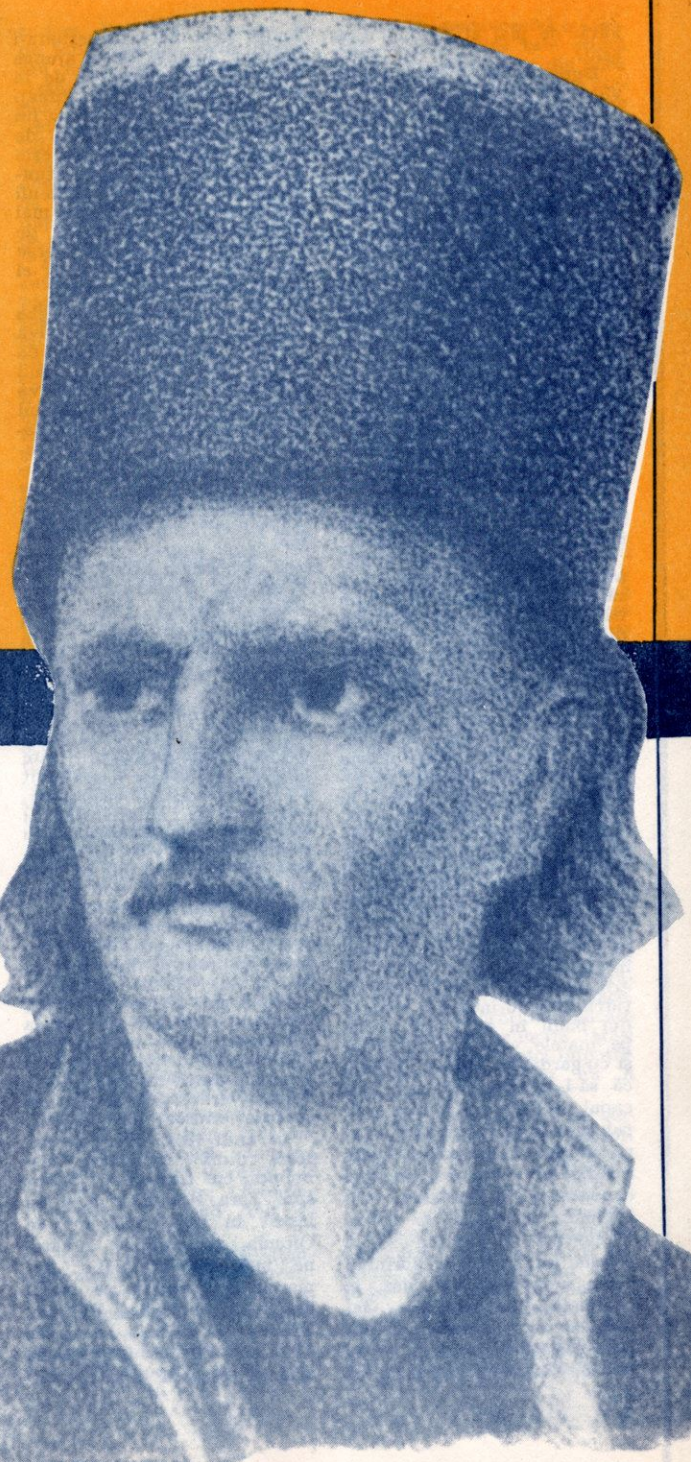
Tudor, cunoscînd că poate ceti și scrie, a plecat de-a dreptul la Craiova. Acolo, luîndu-l un boier, anume Glogoveanu, și ducîndu-l la curtea sa, după o slugărie de un an de zile la curtea lui, coconu Glogoveanu l-a numit logofăt la moșia sa. Văzînd vechiul boier că Tudor este înțelept și aducîndu-i mari foloase, l-a luat și l-a dus la școală, în Craiova, și l-a învățat carte, cu cheltuiala sa, pînă domnul Tudor a ajuns un cărturar foarte deștept. Atuncea vechiul boier oltean, întorcîndu-l din nou la moșia sa din Baia de

Aramă și Glogova, și numindu-l administrator, cum la moșiile sale din Baia de Aramă și Glogova, la Baia de Aramă găsînd un logofăt, anume Covrea, din orașul Cernetei — vechea capitală a județului Mehedinți — domnul Tudor, făcîndu-se frate de cruce cu Covrea, prin toate felurile de jurămint, ca să nu plece de la vechiul ciocoi oltean, pînă nu și-or face bani, ca ei amîndoi, în tovarășie, să adune arme de prin țările vecine, iarbă [de pușcă] pentru ele, pentru a porni în luptă contra fanarioților din țară, care jupueau pe bieții români, adunînd dăjdî, jăfuindu-i de [pe] față; precum planul lui Tudor s-a îndeplinit pe vremurile de atunci...

¹ Magazin istoric, nr. 4/1971, 11/1974, 3,12/1976, 8/1977.

cunoscute cititorilor revistei noastre și sînt extrase din lucrările Mărturii noi din viața lui Tudor Vladimirescu (1941) și Despre Tudor Vladimirescu (1947) de Emil Virtosu (doctor în istorie — 1902-1977 — profesor eminent de paleografie chirilică la Școala de arhivistică și la Facultatea de istorie a Universității din București) și Documente privind istoria României. Răscoala din 1821, vol. I (1959). În redarea textelor s-au păstrat caracteristicile stilistice ale originalului, dar s-au adoptat normele ortografiei actuale. Întreruperile în text au fost marcate prin trei puncte, iar explicațiile introduse de noi prin paranteze drepte.

Trimis, împreună cu Co-
urea, de boierul Glogovea-
nu, să vîndă 2 000 animale,
Tudor, în înțelegere cu to-
varășul său, reține o parte
din banii primiți la vînzare,
bani de care avea nevoie pen-
tru pregătirea revoluției.
Apoi încep să facă legături
cu boierii din Mehedinți, anume
Hirgoți Bobaicieni. Acești bo-
ieri intervin să-l numească

vătaf de plai al Plaiului Cloșani.

După ce el [Tudor] ajunsese vătaf de plai, imediat făcu și o mică circumă, în hotarul Bălții, în drumul ce mergea spre Cerneți, și numind ca vinzător la această circumă pe omul său de încredere, Petru Preutesei, din comuna Balta, sau Petru Bălțeanu, ca orice firmă va veni de la Cerneți, adus de greci, de el să fie descoperit; iar în Prejna avându-l în legătură pe jupînul Gheorghe Duncea, pentru că el avea legătură cu turcii de pe insula Ada-Cale.

Atuncea fratele său Covrea, aducîndu-i felurite învinuiri către vechiul lor ciocoi, începînd să spună că slugerul Tudor a făcut jurămint că nu va pleca de la acest ciocoi, pînă ce nu va face bani, ca să adune arme, spre a pleca contra fanarioților din țară...

— Și că nu ajunge numai atît, cocoane Glogovene, și că ți-a oprit două părți din banii primiți pe boii ce-i vîndusem la Hațeg, și că atunci Tudor, cu acești bani, a făcut legătură cu boierii olteni, afară de domnia voastră...

Și boierii, numindu-l vătaf de plai al Plaiului Cloșani, atunci ciocoiul, auzind aceste fapte de Tudor, imediat trimiteînd un om de încredere de la curtea sa, din Baia de Aramă, la comandantul armatelor turcești de pe insula Ada-Cale, și scriind pe limba turcească în această scrisoare că administratorul său, Tudor Vladimirescu, a servit în curtea sa timp de doisprezece ani, a adunat bani în aur, în scopul ca să adune armată pentru a pleca contra turcilor, și furîndu-i și o parte din banii în aur, cică roagă pe marele vizir, cu un pașă și cu gardă de armată turcească să-l prindă, spre a-i tăia capul lui Tudor. Atuncea vizirul scrie ca să se aducă mărturiu asupra învinuirilor făcute lui Tudor, și va fi judecat și condamnat la moarte.

Omul, întorcîndu-se de la Vîrciorova și abătîndu-se la crîșma lui Tudor și dormind acolo noaptea, s-a dat la chefulială, îmbătîndu-se. Oamenii de încredere a lui Tudor i-au deslegat scrisoarea și au citit-o. Văzîndu-i caprînsul, că

Tudor va fi mort, trimiteîndu-i imediat, înainte de a ajunge omul cel cu scrisoarea de la turci (niște oameni cu știrea). Acești oameni, plăseși de ai lui Tudor, ajungînd la Baia de Aramă, dîndu-i veste că peste cîteva zile el va fi mort, atuncea el a scris la toți prietenii săi că cine poate să aibă mai bună prietenie cu turcii de pe insula Ada-Cale, să alerge imediat, că va trimite și el cîteva pungi de galbeni.

Atuncea, jupînul Gheorghe Duncea a avertat, cu cîțiva berbeci bătuți și stupe de miere. Atuncea turcii, dînd încrederea lui Tudor că nu va fi omorît, ducîndu-i jupînul Gheorghe Duncea înapoi această știre, atuncea vătaful Tudor, strîngîndu-i mîna, spunîndu-i că, dacă va scăpa de la moarte, va fi cel dintîi frate al său din întreaga Oltenie:

— Niciodată nu te-oi lăsa, pentru că ai fost salvatorul vieții mele!

Peste cîteva zile sosind și pașa cu garda după el, în mijlocul pieții i s-au făcut judecată, în Baia de Aramă. Aducînd pe martorul Covrea și mărturisind pe sînta cruce că Tudor a oprit două părți din bani, atuncea turcul — care știa tot secretul — a pedepsit pe Tudor, să-l desbrace în piele, să-l ducă pe Muntii Băii și să-l lege cu ștreanguri, cu mîinile la spate, de un stejar, trei zile și trei nopți. Și dacă va fi vinovat, îl vor mîncă fiarele sălbatice de viu.

Atuncea prietenii lui, plăseși, au făcut gardă în depărte, împrejurul lui, și l-au apărut de fiarele sălbatice.

După trei zile și trei nopți, găsîndu-l încărcat de musca columbacă, care bîntuie prin Oltenia, luînd un otaș turc o cracă dintr-un copac, cu frunză verde, și-a început să scuture musca de pe el...

La anul 1812, armatele rusești, după terminarea războiului cu turcii, au pornit spre Țara Românească și au intrat în țară, ajungînd în Oltenia, pe cîmpiile dunărene, mai sus de Calafat. Armatele turcești de pe malul drept al Dunării — Rusciuc, Siliștră și Vidin — au dovedit cele 30 000 [ostași] de armată rusească, care pătrun-

seseră în Oltenia, și au primit ordin, de la marele sultan, să treacă Dunărea și să prindă pe cele 30 000 armată rusească; cu 30 000 funii de bumbac, să-i lege și să-i ducă în ștreanguri, de vii, la Constantinopol, la Înalta Poartă. Iar rușii, aflînd de marele număr al turcilor că trece Dunărea, și cunoscînd că nu pot ține piept cu ei, s-au retras prin pădurile Mehedințului.

Turcii trecînd Dunărea și așezîndu-se între Calafat și Cetate, și poposind trei zile și trei nopți, pentru a lua informațiuni de luptă cum i-ar putea prinde pe ruși, iar domnul Tudor, fiind vătaf de plai al Plaiului Cloșani, s-a dus la armatele rusești, aduînd panduri din oameni deștepti, cu o parte din panduri ai Plaiului Cloșani, și a mers la armata rusească și a spus generalisimului rus să-i dea o parte din armata rusească, că va bate pe turci.

Și luînd o parte din cavaleria rusă și mergînd noaptea, pe întuneric, au înconjurat taberele turcești, au dat foc împrejur la toate șurele de paie și la lumina focului i-a înconjurat pe toate părțile cu armată rusească și cu pandurii lui, și i-au măcelărit pînă la unul. Cu funiile de bumbac pe care le preparaseră ștreanguri turcii, să-i ducă legați la Constantinopol, au fost legați turcii și duși la Moscova, în capitala Rusiei.

Atuncea domnul Tudor a fost făcut locotenent și luat de către generalul rus să-l prezinte împăratului rusiei...

(manuscrisul se intrupe)

În ianuarie 1821, Tudor Vladimirescu, împreună cu conducătorii eteriști din București, Iordache Olimpîiul și Ioan Farmachi, au semnat un acord de colaborare pentru a se ajuta reciproc pînă la terminarea acțiunii revoluționare. Acest acord va fi încălcat însă de conducătorii eteriști:

Noi, subsemnații, în virtutea prezentului acord important și a înțelegerii mutuale, mărturisim ceea ce în privința punctelor următoare am stabilit și hotărît:

1. Prin voia lui Dumnezeu și prin pronia cerească, ne-am întrunit și, după o înțelegere

deopotrivă de sinceră, am hotărât în unanimitate (deși împotriva răuvoitorilor) să ducem, prin cea mai dîrză activitate, la îndeplinire planul nostru cel spre obșteșcul folos, și anume ca prin puterea armelor noastre să ne eliberăm de sub jugul apăsător al barbarilor...

2. Unindu-ne pentru realizarea fericită a planului nostru greu de înfăptuit, ne-am hotărât să încordăm toate puterile noastre trușesti și suflatești și să facem tot ce stă în puterile noastre, pentru atingerea scopului propus și pentru aceea să jertfim nu numai averea, onoarea, armele și tot ce va fi necesar iscusinței unor astfel de întreprinderi, ci și scumpa noastră viață pînă la ultima picătură de sînge.

Fiecare va fi deci dator, în caz că vreunui dintre noi i s-ar întîmpla (Doamne ferește!) vro nenorocire, să-i sară numaidecît în ajutor și să contribuie din toată inima să-l scape sau să-l ferească de nenorocire.

3. Pentru a mări numărul nostru și pentru a crea prin acțiuni destoinice o ceată puternică, fiecare dintre noi trebuie să fie volnic a urmări și a ordona, după împrejurări, ceea ce i se pare că ar contribui la binele obșteșc al acestui acord întărit cu jurămînt...

4. Întrucît acest acord sacru al nostru tinde în fond să ridice strălucirea credinței și este obligator pe toată durata acțiunii noastre, pînă la realizarea desăvîrșită a operei începute, noi ne legăm unui față de altii ca toate hotărîrile noastre să nu aibă putere executorie decît dacă au fost luate în urma unei înțelegeri și deliberări comune a tuturor membrilor asociației noastre întruniți în ședință. Nimeni dintre noi nu e îndreptățit a lucra de capul lui, fără știre și consimțămîntul tuturor fraților — fără a excepta vreunul — de aceea ne vom întruni în fiecare săptămînă și ne vom sfătui așa cum sîntem datori s-o facem, iar pe membrii absenți îi vom înștiința și le vom cere asentimentul.

5. Orice avantaj, ciștig sau pagubă (Doamne ferește!) care ar rezulta din întreprinderea noastră, vor fi împărțite frățeste între noi, după cum și între apostoli totul a fost

comun. De aceea, nimeni să nu îndrăznească, prin vorbe sau fapte echivoce semănînd zizanie, a insinua că, de exemplu, românul de baștină nu trebuie să se supună arnăuțului, nici arnăuțul grecului, grecul sîrbului, sîrbul macedoneanului, ci toți să lucreze de comun acord și unitar, după cum o cere datoria pe care ne-o impune acordul de față.

6. Nimeni dintre noi să nu cuteze a se abate oricît de pușin de la punctele de mai sus, sau a le călca, căci acela se va expune să fie deferit tribunalelor politice, militare și eclesiastice, amintirea lui va fi ștearsă din lista membrilor națiunii, averea lui va fi confiscată și va fi afurisit să aibă soarta lui Iuda. Dacă cineva va înceta din viață, ceilalți frați vor avea grijă să remită moștenitorilor averea pe care a lăsat-o. Iar dacă nu va lăsa moștenitori, averea lui va reveni societății noastre, în scopul întreprinderii noastre.

7. Pentru păstrarea secretului acestei asociații întărim acordul încheiat prin jurămîntul pe Sfînta Cruce și pe Sfînta Evanghelie și sub cea mai grea răspundere... Pentru deplina încredințare s-a întocmit acest acord în cinci exemplare identice cu semnăturile noastre, ca să aibă tărie pretutîndeni și în tot timpul.

În aceeași lună se declară seară revoluția. Tudor pleacă în Oltenia, răscolind toate județele de peste Ol. La 23 ianuarie, la Padeș, în fața pandurilor și a fărânelor adunați, el lansează prima sa proclamație revoluționară, chemînd poporul la luptă contra asupritorilor. Evenimentele amplificîndu-se, boierii din Divan îi scriu lui Vladimirescu, îndemnîndu-l să înceteze războala.

La 4 februarie 1821, Tudor trimite o scrisoare Divanului, înștiințîndu-l că nu va depune armele, deoarece lupta a fost pornită de popor; el cere boierilor divanului să fină cont de cererile norodului:

Prin cinstită cartea dumneavoastră de la 30 ale trecutului ghenarie [ianuarie], la 3 ale următorului cu toată plecăciunea am primit, și cele poruncite am văzut. Dar știut fie dumneavoastră că nu este

precum dumneavoastră o socoțiți, că prea bine este știută dumneavoastră că eu din mica copilărie am slujit cu mare credință stăpînirii și patrii mele precum și acum, și în toată viața mea, sînt hotărît a sluji și a mă jărfti pentru binele patrii mele. Și eu de capul meu nicidăcum n-am plecat, fără cît tot norodul, cel amărît și dosădit...

Și nemaiputînd suferi arzi-mea focului care ne-au pus peste capete, cu toții într-un gînd s-au unit și au hotărît ca să se scoale cu mici, cu mari și să se adune la orașul cel dă căpetenie al țării. Și acolo stînd, să ceară împărăteasca milă, pentru care pînă acum prin cinci agzimagzaruri (plîngerii) și-au arătat ticăloasa stare precum și la alte înalte locuri.

Și știindu-mă norodul pe mine dintr-alte vremi că sînt un adevărat fiu al patrii mele, cu silnicie m-au luat a le fi și la această vreme chivernisitor pentru binele și folosul tuturor. Dar eu cum am văzut prea cinstita porunca dumneavoastră, supus fiind, m-am arădicat dă loc ca să plec, iar adunarea norodului nu numai că nu m-au lăsat, ci încă sub mare pază m-au pus.

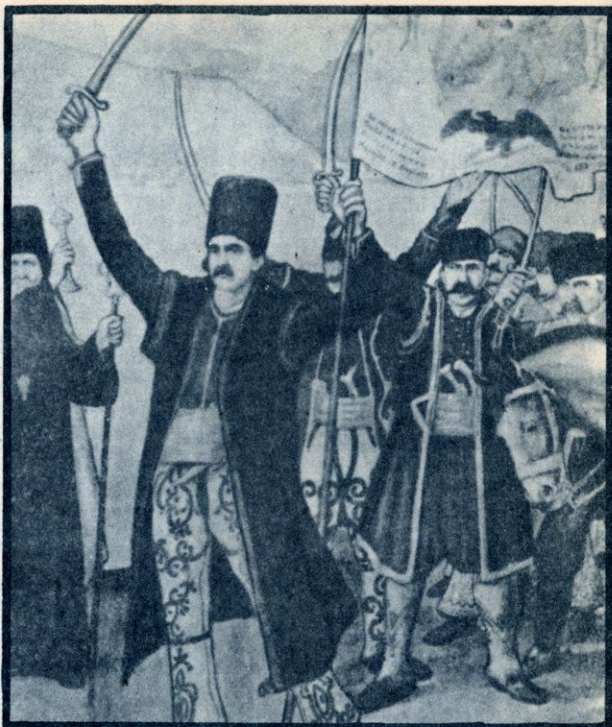
Ziceți dumneavoastră că din arădicarea mea să supără odihna lăcuitorilor; dar ei, după ce le-am cetit intru așa prea cinstită porunca dumneavoastră, cu un glas răspunseră că aceasta nu este nimic pe lîngă tiraniile cele cumplite care le pătîmesc de la dregători. Acestea i-au adus la o desnădăjduire, încît sînt bucuroși mai bine să piară cu toții decît să mai fie vii. Iar arădicarea lor alt rău nu face, decît numai lucruri dă mîncare iau, care sînt muncite iarăși de dînșii, precum nici împotrivitorilor pînă acum nu li s-au făcut nimic...

Prea cinstiți boieri! De sin-teți dumneavoastră patrioți și părinți ai norodului, precum o ziceți, cea de slugă a mea socoteală este așa: că acum aveți dumneavoastră vreme a scăpa din hula tuturor neamurilor și să vă faceți patrioți adevărați iar nu vrăjmași ai patriei, precum ați fost pînă acum. Bine ar fi ca dumneavoastră să popriți răutatea și pornirea armelor ce ați cugetat asupra norodului

celui nevinovat și credincios și să urmați precum au urmat strămoșii noștri, adică să vă învoiți cu norodu la cererile ce fac, pentru că ei nu cer vreun lucru necuviincios sau care să nu-l fi avut, ci cer o dreptate care poate fi dumneavoastră dă mai mare folos, iar într-alt chip nu va ieși lucrul la căpătâi bine...

Revoluția, începută în Oltenia, se extinde în întreaga Țară Românească, având puternice ecouri atât în Transilvania, cât și în Moldova. În februarie 1821, Tudor elaborează Cererile norodului românesc — adevăratul program al revoluției. La 24 februarie, oastea revoluționară pornește spre București, intrând în oraș la 21 martie. Timp de două luni Țara Românească este condusă de Tudor Vladimirescu. Curînd însă mai ales după dezavuarea celor două acțiuni revoluționare de către țarul Rusiei, între conducătorul revoluției române și cel al Eteriei încep să apară unele divergențe, datorită interpretării greșite pe care Alexandru Ipsilanti o dă acțiunilor revoluționarului român. O primă acțiune de înlăturare a lui se produce în februarie 1821 cînd, vornicul Constantin Samurcaș — membru marcant al Eteriei — trimite pe căpitanul de armăuși, Hagi Prodan, să-l ucidă pe Tudor. Aflînd de acest proiect, Tudor scrie lui Samurcaș, la 28 februarie:

...Slavă prea bunului Dumnezeu atotfiitorului, celuiia ce n-au voit pierzarea norodului său celui nevinovat de către mîinile cele sîngerate ale tiranilor boieri, ci prin graiul unui iubitor de Dumnezeu și de drepte, sîrb, carele de multă vreme s-au hrănit din căscioara mea, mii-au descoperit mie vicleșugul cel sîngeros care ai umblat dumneata a-l face, prin dare de bani, asupra mea și asupra... norodului românesc, dintr-al cărui sînge o sută de ani sînt de cînd se hrănește tot neamul boieresc-fanarioțesc. Iar acum, în loc de mulțumită, umblați dumneavoastră ca să-i pier-

Tudor, pandurii săi...

deți cu totul de pe fața pămîntului. Numai mila lui Dumnezeu nu ne-a lăsat! Ci, după ce au sosit dumnealui Hagi Prodan, aici, cu cuvînt că au fugit de la dumneavoastră, și eu l-am primit ca pe un creștin, apoi s-au apucat de au împărțit, noaptea, într-ascuns, la 270 sîrbi, care sînt cu mine, bani, cîte talere 250 și cîte 260 de tot omul, și la căpeteniile lor cîte cinci și cîte șase sute de tot omul, și alte multe făgăduieli făgăduindu-le, cu cuvînt ca să-i tragă de la mine și să-i aducă la dumneavoastră.

Bun lucru au făcut dumnealui Hagi pentru dumneavoastră.

Ci prea bunul Dumnezeu n-au voit precum voiesc tiranii, ci l-au dat în mîinile norodului. Pe care căutîndu-l, am găsit la dumnealui și contractul dumneavoastră, cel

cu multe făgăduieli făcut, precum și o scrisoare a exilenții sale domnului gheneral și cavalier [Alexandru] Pini [consulul țarist la București], făgăduindu-i că, pentru uciderea mea, de la amîndouă prea puternicile împărății va fi mîngiat, cu multe mili.

Aceasta o cred și eu, că așa va fi, fiindcă pe atîtea au rămas prea puternicile împărății; pe oastea dumnealui Hagiului, iar altă putere nu mai au!

Ah! cilebi [distinsule], dar pe semne că numai dumneavoastră știți ce este în lume, iar alții nu mai știu nimic! Numai, eu voi ține aceste scrisori, pînă cînd se vor face cunoscute prea puternicilor împărății, și atunci vom vedea cine va merge la Sibir [Siberia]! Iar pe dumnealui Hagi, carele, pentru lăcomia și iubirea de argint, s-au îndrăsnit a face o nelegiuire ca aceasta,

...și strănepoții lor, la distanță de 111 ani: elevii Școlii normale din Tîrgu Jiu într-o evocare a revoluției, organizată la Sibiu, în 1932 (fotografie trimisă de cititorul Ion Artur Iascu din București)

era ca să-l facă norodul multe bucăți; ci, deocamdată, îl scăpară becherii [ostași sîrbi], cu mii de rugăciuni; iar mai la urmă, dupe ce să va aduna mai mult norod, își va lua răsplătirea. Și de vreme că dumneata, cel ce totdeauna îmi ziceai că la sînge nu te amesteci, iar acum umbli ca să pierzi o țară întreagă pentru hatrul jefuitorilor, de aceea, de acum înainte, pentru orice rău se va întîmpla a face norodul tiranilor boieri, tot dumneata să dai seama la Dumnezeu, fiindcă norodul dintr-această pricină s-au înfocat mai groaznic; cum și pentru aducerea turcilor, care-i împotriva sfintelor legături, i-ai băgat aici în țară, tot dumneavoastră va să dați răspuns!...

Și măcar că ai tins dumneata mîinile și la sîngele

meu, cel nevinovat dumitale nimic, iar eu, cît voi mai avea viață, nici un fel de răutate nu voi avea asupra dumitale; ci las totul în plata lui Dumnezeu...

[P.S.]. Ah! boierule, boierule! Ce netemere de Dumnezeu! Pe de o parte m-ai încredințat, prin jurămînt, ca să viu la Craiova, și, pe de altă parte, împotriva ai făcut dumneata, de ai trimis pe Hagiu ca să mă omoare. Apoi, de acum înainte, cine din lumea aceasta va mai crede pe dumneavoastră, pe niște oameni care nu aveți lucru de nimic a pierde o țară întreagă și mai virtos pe un norod nevinovat și care v-au hrănit și vă hrănește?

Ci drept este Dumnezeu, și drept va judeca!

Boierii, alarmați de amplexarea revoluției, cheamă

trupele otomane. Pentru a feri Bucureștii de distrugeri, Tudor părăsește orașul și se retrage în Oltenia.

În urma unui complot organizat de conducătorii eteriști și de cîțiva căpitani de panduri care erau nemulțumiți de energica pedepsire a celor ce se dedau la jafuri și nesupuneri, Tudor Vladimirescu este alras într-o cursă și ucis la 27 mai 1821, la Tîrgoviște, din dispoziția lui Ipsilanti.

Deși înfrîntă, revoluția din 1821 a pus capăt regimului fanariot și a creat condițiile pentru dezvoltarea în continuare a luptei de eliberare socială și națională a poporului român.

Grupaj realizat de
Ioana URSU

Mesaje din epoca de piatră

VASUL-SIGILIU DE LA DAIA ROMÂNĂ

Dr. IULIU PAUL,

Sibiu

Într-un interviu cu academicianul bulgar Vladimir I. Georgiev, publicat în nr. 3/1972 al revistei Magazin istoric, era analizată semnificația reprezentărilor aflate pe o serie de obiecte descoperite la Tărtăria (în țara noastră) și la Karanovo și Gracianța (în R.P. Bulgaria).

La Tărtăria, cercetătorul clujean Nicolae Vlăsa a găsit trei tăblițe de lut. Două din ele sînt acoperite cu reprezentări stilizate de animale, copaci etc., iar cea de-a treia cuprinde patru grupuri de semne, despărțite prin linii. Specialiștii români au observat asemănarea dintre aceste semne și cele de pe celebrele tăblițe sumeriene de la Uruk și Djemdet Nasr, datînd de la sfîrșitul mileniului IV și începutul mileniului III î.e.n. Faptul are o însemnătate

excepțională deoarece, după unii cercetători — careiau în considerare, printre altele și datările cu C¹⁴ — tăblițele de la Tărtăria ar fi mai vechi cu un mileniu decît amintitele monumente ale scrierii sumeriene. Aceasta ar însemna că scrierea, sub forma pictogramelor, a apărut mai întîi în sud-estul Europei și nu în Mesopotamia. Între timp și în cele două localități — Karanovo și Gracianța — din țara vecină s-au descoperit obiecte cu reprezentări ce, de asemenea, par să reprezinte pictograme. Pornind de la aceste date, academicianul V. I. Georgiev sublinia în interviul amintit că „dacă în toate cele trei cazuri este vorba de scris, atunci se impune o concluzie surprinzătoare: avem de-a face cu cea mai veche scriere din lume”.

Rămînea ca această îndrăzneală afirmație să-și găsească confirmarea în alte descoperiri. Iată o nouă mărturie, ce se adaugă dovezilor care vin în sprijinul folosirii scrierii pictografice și în sud-estul Europei. Este vorba de o importantă descoperire făcută de cooperatorii din Daia Română, județul Alba, cu ocazia unor lucrări agricole. Cooperatorii au găsit mai multe fragmente de ceramică, două statuete de lut ars și alte piese care au intrat, inițial, în posesia muzeelor din Alba Iulia și Sebeș.

Reluînd cercetările, împreună, cu cîțiva colegi de la Muzeul Unirii din Alba Iulia și Muzeul mixt din Sebeș, ne-a atras atenția, în chip deosebit, un vas de mici dimensiuni: 3 cm înălțime, 3,5 cm diametrul la bază și 6 cm la gură. Vasul, frumos ornamentat, este confecționat dintr-o pastă aspră

la pipăit, în compoziția căreia se află mult nisip și mică. Această pastă cenușie este acoperită cu un strat superficial, de culoare cărămizie. În exterior, obiectul este ornat cu benzi alcătuite din linii paralele înguste, dispuse vertical la distanță relativ egală; ele par a fi fost executate cu un instrument dințat. Benzile alternează cu șiruri de gropițe, puțin adînci, făcute cu un obiect ascuțit. Buza vasului este ornamentată cu semne ce par a reda un „X” continuu, executate, probabil, cu un ac de os.

Un interes aparte îl prezintă fundul vasului care dă impresia că a fost conceput și realizat ca un veritabil sigiliu. Pe suprafața lui sînt imprimate — cu același instrument dințat folosit la executarea benzilor verticale exterioare — grupe de semne și reprezentări stilizate, dintre

care unele sînt foarte asemănătoare cu vestigiile găsite la Tărtăria sau cu cele de pe o serie de vase, descoperite la Turdaș, localitate în județul Hunedoara. Aici au fost identificate, pentru întîia oară, vestigiile unei culturi neolitice (mileniul IV-III î.e.n.) ce au dat apoi numele unei culturi întinse, cuprinzînd și o parte a Iugoslaviei și Ungariei de azi (cultura Vinča-Turdaș).

Ce instrument a fost folosit pentru această ciudată „scriere”? Pentru identificare am încercat pe rînd diferite unelte despre care am bănuț că puteau fi utilizate la scris. Inițial, ne-am gîndit la micile ustensile din os cu margine dințată, întîlnite atît de frecvent în așezările precucuteniene¹ și cu care oamenii acelor vremuri executau — cum s-a dovedit — o seamă de ornamente. Marea regularitate

¹ Magazin istoric, nr. 9/1970.

Aniversarea a 2 050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent va constitui un nou prilej de intensificare a educației patriotice, revoluționare a tineretului, a tuturor cetățenilor. Cinstind marile evenimente ale istoriei neamului nostru, pe marii noștri înaintași și faptele lor de glorie, oamenii muncii din întreaga țară, fără deosebire de naționalitate, strâns uniți în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, vor acționa cu toată energia și capacitatea lor de creație pentru a face din România o țară puternică și înfloritoare, pentru săvârșirea noii istorii a patriei, a istoriei sale socialiste și comuniste.

(Din Hotărîrea Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 26-27 octombrie 1977 cu privire la aniversarea a 2 050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent.)

și alternanța exactă a zimților respectivelor grupe de semne ne-a făcut însă să renunțăm la această presupunere. În ultimă instanță ne-am gândit la scoicile cu cochiliile crestate care — cu milioane de ani în urmă — populaseră marea ce se întindea pe teritoriul de azi al Transilvaniei. De această dată, eforturile au fost încununate de succes, căci am reușit să identificăm două specii de scoici de apă sărată — *Donax trunculus* și *Donax Cerulla trunculus* — care ar fi putut reprezenta „instrumentul” de scris folosit de făuritorul vasului.

Probleme deosebite a ridicat și datarea vasului. După ce l-au descoperit, cooperatorii l-au scos din contextul său arheologic.

În privința datării, am luat în considerare faptul că așezarea de la Daia Română are o durată mare în timp, de câteva milenii, cuprinzând mai multe niveluri de locuire neolitice, peste care s-a suprapus și o așezare prefeudală (sec. IV-VI e.n.). În care din aceste etape putea fi încadrat vasul-sigiliu? Prin formă și tehnică de execuție, obiectul reprezenta un unicat, ceea ce făcea și mai dificilă încercarea de datare. În această situație, de mare ajutor ne-au fost analogiile pe care le-am făcut cu diferite descoperiri din alte așezări. De pildă, asemănarea cu vasul-sigiliu descoperit la Gracianița, în R.P. Bulgaria, a constituit un prim argument în favoarea datării vasului la începutul mileniului III î.e.n.

Unele asemănări posibile dintre „inscripția” de pe fundul vasului și cele de pe tăblițele de la Tărtăria au constituit un element în plus pentru plasarea sa într-un interval cuprins între anii 2900 și 2700 î.e.n. Dar decisiv pentru datarea vasului în această perioadă a fost ornamentul de pe buza vasului (acel „X” continuu), unul din motivele artistice caracteristice culturii Vinca-Turdaș.

Au vreo semnificație semnele de pe fundul vasului-sigiliu? Întrebarea este fără îndoială cea mai dificilă, pe de o parte datorită extremei stilizări și schematizării a semnelor și pe de altă parte din pricină că inscripția fiind circulară nu se poate ști, în lipsa oricărui alt indiciu, unde începe și unde sfârșește mesajul.

Identificarea grupurilor de semne depinde, așadar, de unghiul din care privim și analizăm „sigiliul”. În această privință se profilează două variante. Prima constă în compararea cu semele de pe tăblițele de la Tărtăria; a doua pornește de la analogiile cu ceramica turdăseană, în care semele caracteristice obiectelor găsite la Tărtăria ar constitui doar o componentă. Optînd pentru această din urmă variantă, am putut distinge patru grupuri de semne. Mai întîi, reprezentarea stilizată a unei capre, apoi un grup de semne (identificat atît pe tăblițele de la Tărtăria cît și — ca semne izolate — pe vasele de la Turdaș), ce ar putea reprezenta un arbore. Al

treilea grup, asemănător cu un Y, pare să redea (asociat cu două segmente din semnul anterior) tot reprezentarea schematică a unei capride; în sfîrșit, a patra categorie de semne alcătuiește, prin simpla inversare a sigiliului, tot o capră.

In această variantă a lecturii, „textul” sigiliului ar constitui — într-o grafie abstractizată — o ideogramă, cuprinzînd succesiunea anotimpurilor. Asemenea reprezentări au fost identificate, în numeroase variante, în toată aria civilizațiilor din Anatolia și zona egeo-mediteraneană. Grafica lor a putut fi urmărită de la primele forme pictografice, pînă la stilizări de un schematism extrem, foarte greu de identificat și interpretat. „Sigiliul” de la Daia Română aparține — după toate probabilitățile — etapei de mijloc a evoluției acestei ideograme, adică perioadei imediat următoare celei în care au fost plasate tăblițele de la Tărtăria (2900-2700 î.e.n.), constituind probabil, o etapă nouă în evoluția practicării „scrișului” în aria turdăseană.

Descoperirea de la Daia Română vine, astfel, să completeze în chip fericit cunoștințele noastre cu privire la folosirea, la sfîrșitul neoliticului, și în sud-estul Europei, a unor semne simbol pentru înregistrarea și transmiterea de mesaje. Este fenomenul care, în diferite zone geografice, a precedat și a deschis calea scrierii propriu-zise.

Dave și stăpînii lor

ZIRIDAVA

ION HORĂȚIU CRIȘAN

Enumerînd orașele Daciei, geograful și astronomul grec Ptolemeu menționa spre Tisa mijlocie o dăvă numită Ziridava, căreia îi indica drept coordonate geografice $45^{\circ} 30'$ latitudine și $46^{\circ} 20'$ longitudine. Vasile Părvan, analizînd datele furnizate de învățatul grec, spunea că numele de Ziridava este „bungetic”, localizînd, ipotetic, cetatea în hotarul comunei Cenad, județul Timiș, pe malul stîng al Mureșului. De la Cenad însă cunoaștem cîteva fragmente ceramice păstrate în Muzeul Banatului din Timișoara, piese care nu justifică existența, aici, a unei așezări importante

de tip dava. În schimb o astfel de așezare a fost descoperită și în parte dezvelită pe calea săpăturilor sistematice, în punctul numit „Șanțul Mare”, din hotarul comunei Pecica, județul Arad, pe un promontoriu situat pe malul drept al Mureșului, promontoriu locuit încă din eneolitic (2000-1800 î.e.n.). Este vorba de o bogată și importantă așezare dacică, a cărei existență începe la sfîrșitul sec. IV î.e.n., continuîndu-se, fără întrerupere, vreme de peste patru secole pînă la începutul sec. II e.n. și a cărei perioadă de înflorire se situează în sec. I î.e.n., deci în timpul domniei lui Burebista.

Importantul centru dacic de la Pecica se afla pe locul unde în epoca bronzului se înălțase o bogată așezare ce a dat numele unei întregi culturi.

În stadiul actual al cercetărilor nu putem preciza cu destulă exactitate perimetrul pe care se extindea dava de la Pecica. Putem spune însă că a avut două faze de evoluție și că, încă de la începutul existenței ei, cuprindea două părți: o parte centrală — o fortificație — ce constituia acropola, și o altă care se întindea în jurul acesteia, pe o suprafață de cîteva hectare, acătîind așezarea deschisă sau civilă.

Acropola se afla pe un promontoriu înconjurat de un enorm șanț de apărare, în bună parte natural (un braț mort al Mureșului). Aici au au fost descoperite o seamă

de ateliere și unele edificii de utilitate publică, probabil sanctuare. Unul dintre acestea este de formă rotundă; al doilea — patrulet, prevăzut cu o absidă. Cele două sanctuare se înscriu între dovezile care demonstrează existența unei arhitecturi dacice proprii, de nivel superior, înglobînd în structura ei și influențe străine prelucrate și adaptate cerințelor proprii. Arhitectura civilă și religioasă dacică s-a perpetuat și pe parcursul epocilor următoare, elemente ale sale regăsindu-se în arhitectura românească de mai tîrziu.

Cele două sanctuare demonstrează că așezarea dacică de la Pecica a fost și un important centru religios. Dar Ziridava era, în primul rînd, un important centru de producție și de desfacere a mărfurilor. Din-

tre atelierele descoperite pe acropolă, o importanță deosebită o are un atelier în care erau confecționate podoabe de argint de către meșterii daci. Tezaure de podoabe lucrate în atelierul de la Pecica, au fost găsite pe teritoriul actualului județ Arad, la Dezna, Gura Vării sau Moroda.

În inventarul atelierului de argintărie, se află și o ștanță pentru bătut monede dacice. La Ziridava se emiteau monede de tip Toc-Chereluș, datate între aproximativ 150 î.e.n. și 80 î.e.n. Aria de răspîndire a acestui tip de monede cuprindea o zonă situată între Mureș, Munții Apuseni și cursul inferior al Crișului Alb și al Crișului Negru, iar spre apus pînă în valea Tisei. Ziridava era, așadar, centrul unui trib sau al unei uniuni de triburi deosebit de puternice, a cărui forță economică

și politică se evidențiază și prin emiterea de monedă proprie.

Faptul că monedele dacice emise la Ziridava își încep existența la mijlocul secolului II î.e.n. nu înseamnă că importanta așezare de aici a devenit centrul unei formațiuni politice abia în această vreme. Numeroase descoperiri de pe acropolă sau din așezarea deschisă stau mărturie cu privire la prosperitatea și importanța cetății încă de la începutul existenței ei — sfârșitul sec. IV î.e.n. Dealtfel, în perioada menționată, întreaga zonă arădeană s-a remarcat printr-o impresionantă dezvoltare economică, după cum atestă și cele 26 tezaure monetare datate între sec. III î.e.n. și sec. I î.e.n. găsite în această zonă. Printre acestea se înscrie și cel mai mare depozit de monede dacice cunoscut până acum de pe întreg perimetrul lumii daco-getice. Este vorba despre tezaurul de la Șilindia, descoperit în anul 1967, și care numără peste 800 tetradrahme de argint datând din sec. II î.e.n. Tezaurul conține pe lângă marele număr de monede dacice și drahme emise de orașele Dyrhachium și Apollonia adriatică, tetradrahme din insula Thasos, tetradrahme ale lui Alexandru cel Mare, Lisimach, Seleucos și, în sfârșit, monede republicane romane, ceea ce dovedește intensitatea schimburilor dintre populația acestei zone și lumea înconjurătoare.

În Cimpia Aradului, au mai fost descoperite și alte cetăți dacice, situate mai cu seamă în zone de dealuri înalte ce închid această regiune spre est, la limita vestică a Munților Apuseni, printre care se numără așezarea de pe teritoriul satului Berindia, comuna Buteni, la punctul numit „Șindrioara”, ca și aceea situată în hotarul satului Clit, comuna Hășmaș. În acest din urmă loc au fost scoase la lumină ceramică dacică lucrată cu mîna sau la roata olarului, unelte și arme de fier, podobe etc. precum și denari republicani de argint — semn că la Clit se afla un centru

economic și comercial important. În zona depresionară răsăriteană dintre Moma-Codru și Munții Bihorului, la marginea localității Șoim, județul Bihor, a existat o altă fortificație cu rol de apărare; un rol similar a avut și fortificația de la Vărădia, din punctul numit semnificativ „Cetate”, a cărui existență se plasează din sec. I î.e.n. până la sfârșitul secolului I e.n. sau începutul veacului următor.

Pe lângă așezările fortificate, în Cimpia Aradului au fost identificate alte 19 așezări din aceeași perioadă și există toate motivele să credem că numărul acestora va spori odată cu intensificarea cercetărilor arheologice.

Încă în acest stadiu al cercetărilor se poate formula concluzia că întreaga zonă cuprinsă între Mureș — spre sud, cursurile inferioare ale Crișului Alb și Negru — spre nord, Tisa — spre vest, și Munții Apuseni — spre est a fost intens locuită de daci începînd cu sec. IV î.e.n. până la începutul sec. II e.n.

Din toate așezările descoperite, nici una nu pare să co-

respundă mai plenar conceptului de dava ca aceea din comuna Pecica, județul Arad. În consecință, ea poate fi identificată — credem — cu Ziridava menționată în opera lui Ptolemeu. Așezarea a constituit, fără îndoială, centrul dacilor din zona Aradului până la începutul secolului al II-lea e.n. cînd a fost distrusă după toate probabilitățile de romani.

Sub influența din ce în ce mai activă a Imperiului roman, ale cărui hotare s-au statornicit pentru o vreme pe Mureș, viața dacilor din zona Aradului a continuat însă și după ce Ziridava a fost distrusă și evacuată. După anul 275, cînd autoritățile romane și armata s-au retras din teritoriile intracarpatiche, dacii din zona Aradului au participat la refacerea unității lumii daco-getice.

Săpăturile arheologice care au dus la dezvelirea Ziridavei au contribuit în largă măsură la elucidarea unor probleme majore din istoria veche a acestor meleaguri, integrate organic în toate marile evenimente ale istoriei românești.

Monede dacice descoperite la Șilindia, în apropierea Ziridavei

2050 de ani de la crearea
primului stat dac centralizat
și independent

Mărturii străine despre unitatea românilor FRAȚII DIN CELE „TREI” DACII

L. F. MARSILI

Născut în Italia, Ludovic Ferdinand Marsili (1658-1730) a fost geograf, cartograf, naturalist și matematician.

În 1683, după o perioadă de strălucite studii universitare, el s-a înrolat în armata austriacă (după cum se știe, pe atunci, o bună parte din Italia intra în componența Imperiului habsburgic) și a parcurs toate treptele ierarhiei militare, până la gradul de general. Însărcinat cu proiectarea și construirea unor importante lucrări de fortificații, a avut astfel ocazia să străbăta și să cunoască mare parte din continentul european, efectuând minuțioase studii de geografie și științe naturale.

A întemeiat Institutul de științe și arte din orașul natal, Bologna, (1714) și a fost membru al Societății regale din Londra și al Academiei de științe din Paris. A colaborat, de asemenea, la Journal des savants, prestigioasă publicație științifică franceză a vremii.

Vasta și multilaterală sa operă însumează 176 volume manuscrise, aflate în Biblioteca Universității din Bologna, dintre care au fost publicate doar 25 titluri. Printre cele mai cunoscute scrieri ale sale se înscriu Osservazioni intorno al Bosforo Tracico (Roma, 1681), Histoire physique de la mer (Amsterdam, 1725), Stato militare dell'Impero Ottomano, incremento e decremento del medesimo (Haga și Amsterdam, 1732). A publicat, de asemenea, un amplu studiu cartografic asupra Dunării, în 1726, în 6 volume, care cuprinde numeroase informații referitoare la țărilor române.

Bogate referiri la românii și la istoria principatelor dunărene întâlnim și în alte scrieri

ale savantului. El s-a aflat, de altfel, de mai multe ori aflat în Transilvania, cît și în Țara Românească. La curtea lui Constantin Brâncoveanu, sau prin corespondența purtată cu Stolnicul Constantin Cantacuzino a avut ocazia să ia contact pe larg cu realitățile românești, să studieze istoria străveche și să înțeleagă temeiurile aspirațiilor de

libertate și unitate ale poporului nostru. Rod al studiilor sale aprofundate asupra istoriei românești este și lucrarea (rămasă în manuscris și constituind volumul 108 al scrierilor sale aflate la Bologna) intitulată Descrierea naturală, civilă și militară a Daciei Ripense, Mediteranee și Transalpine, la care sînt alăturate hărțile topografice ale fiecăreia, împărțirea lor în comitate, lista genealogică a prinților care au domnit în a doua și în a treia [Dacie] de la început și pînă astăzi și din care prezentăm, pentru prima dată în limba română, cîteva fragmente referitoare la istoria poporului român.

În literatura istorică românească, generalul savant Marsili s-a bucurat de atenția lui Nicolae Iorga, Dumitru Tudor, Virgil Cândea, Constantin Șerban, Marin Popescu-Spineni.

Activitatea sa multiplă, bogatele informații referitoare la țărilor române, evidențierea originii, a unității de neam și limbă, precum și sublinierea continuității neîntrerupte a poporului român pe meleagurile străvechii sale patrii dacice, conferă scrierii lui Marsili o deosebită valoare, îmbogățind tezaurul mărturiilor străine despre români cu o contribuție științifică complexă.

Titlul aparține redacției; întreruperile din text le-am marcat prin trei puncte, iar intervențiile explicative le-am dat în paranteze drepte.

Acvilele romane, care nu de puține ori și-au îndreptat aripile spre cele mai importante provincii pentru a înfrântui zboruri istorice, au depus eforturi mari... pentru păstrarea pradei făcute și n-au putut sta liniștite până ce n-au cucerit pe deplin Dacia. Cu toate acestea și astăzi sînt dezacorduri cu privire la zădarnicele tentative făcute de ei pentru a o poseda.

Deși problema este tratată suficient de alți scriitori, socotesc necesar să o abordez. Cu toate că am cuprins-o în *Tratatul despre Dunăre*, totuși din cauza necunoașterii datelor descoperite ulterior, prefer să reiau studiul.

În rîndul popoarelor de dincolo de Don s-a răspîndit zvonul că pot deveni stăpîne prin înlăturarea ultimelor rămășițe ale stăpînirii romane din respectiva provincie [Dacia]. Daco-romanii, văzîndu-i pe aceștia, s-au retras mai întîi în munți, iar apoi au ieșit de acolo [re]populînd întreaga țară, așa cum se va arăta.

[Mai tîrziu] aproape concomitent s-au constituit cele două puteri, Austria și Imperiul otoman. Acestea s-au luptat între ele pentru sceptrul țării [Daciei]. Lupta dintre ele a cauzat țării multe neajunsuri. Mai întîi, Dacia, deși împărțită în mai multe state, a ajuns să fie condusă de prinți tributari unuia sau altuia dintre cele două imperii, în virtutea mai multor tratate încheiate uneori între puterile stăpînitoare, alteori de români cu acestea.

Din aceste considerente mi-am propus mai întîi să mă limitez la o descriere generală, apoi să fac o prezentare aproape pentru fiecare, conform scopului propus și să subliniez interesele împăratului. [Leopold I, în slujba căruia se afla Marsili.]

Așadar, Dacia, care ocupa o vastă zonă europeană, pînă acum a avut fixate în bune condițiuni delimitările sale... Părțile în care se subdivide această țară sînt numite Ripense, Mediteranee și Transalpine. Dacia Ripense e împărțită în două și anume: o regiune denumită Părțile regatului Ungariei și alta care poartă numele de Banatul Timișoarei... Daciei Mediteranee,

care a fost ulterior denumită Transilvania... i s-a atribuit acest nume deoarece cuprinde zona centrală a teritoriului pe care se întinde această țară înconjurată de fiecare parte de Munții Carpați...

Dacia Transalpină... se subdivide în două părți, care formează două state importante: unul este denumit Țara Românească și celălalt Moldova. Înainte, acestea erau separate de râurile Putna și Siret, iar acum de apele Milcovului și ale Siretului... Niciodată în dezvoltarea lor, cele două imperii [Austria și Poarta otomană] n-au urmărit alte țeluri, decît să folosească aceste țări drept teatre de luptă pentru armatele lor...

Toate acestea fiind spuse, voi începe cu Dacia Ripense, fiind prima în subdiviziunea amintită. Se crede că i s-a atribuit acest nume din cauza hotarelor acestei prime părți din Dacia, căci este situată între malurile Tisei și ale Dunării... Teritoriul ei este parțial muntos și, în parte, cîmpie...

Această regiune întreagă, denumită, așa cum am spus, Dacia Ripense, a fost locuită de daci..., iar în final s-a statornicit dominația monarhiei ungare, și după o perioadă de timp s-a ajuns la raporturi de vasalitate față de regele respectiv. Din această situație au pornit toate războaiele ce au avut loc între imperiile austriac și cel otoman. Acestea au determinat, în ultimă instanță, împărțirea zonei în Banatul Timișoarei și părțile regatului Ungariei...

Despre Dacia Mediteranee sau Transilvania

Împotriva Daciei Mediteranee tot timpul a fost menținută o armată puternică. Prin aceasta, ea a fost zona aproape unică care a avut fericirea să țină în mișcare vreme inde-

La Roma, în Muzeul Capitolului, se păstrează un basorelief din epoca lui Traian reprezentînd un dac

În pp. 14-15: vinieta din edițiile scrierilor lui Marsili

lungată mari armate... Țara s-a călît în timpul războaielor ce s-au purtat împotriva ei...

Această parte a Daciei mai este denumită și Transilvania... Istoria ei se împarte în veche, medie, nouă și foarte nouă. Apreciez astfel trecutul ei după cele patru forme de organizare politică, care s-au succedat în timp.

Perioada veche este cel mai binecunoscută, începînd din secolul III Augustus...

Epoca medie începe cu a doua intrare a hunilor în Pannonia... Istoria nouă începe după invadarea Ungariei de către turci, de atunci de cînd voievodul Ioan [Sigismund] a condus țara sub protecția turcilor și o guverna ca pe o republică, sau un principat independent, înălțurînd stăpînirea regilor unguri... Ultima perioadă istorică începe în timpul împăratului Leopold, primul rege modern al Ungariei...

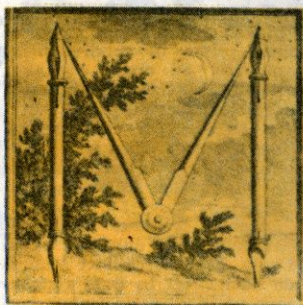
Această împărțire din punct de vedere istoric poate fi urmărită pe parcursul prezentei lucrări, în care-mi propun să clarific toate problemele, deși sînt diverse... Voi aborda și pe cele privitoare la originea acestei țări... În timpul lui Augustus, [Dacia Mediteranee] devenind foarte puternică, a primit de la romani denumirea pe care am spus-o, iar de la greci pe cea de Părțile Sarmatiei. Atunci țara era locuită de daci. În timpul guvernării lui Octavian, Domițian și altor împărați, prin incursiuni și războaie violente [daci] au atacat provinciile supuse romanilor. Aceasta a constituit pentru împăratul Traian motivul principal, care l-a determinat să construiască, în anul 103[105], lîngă cetatea Severinului, podul de peste Dunăre. Peste construcția de piatră au fost trecute armatele imperiale și o mare cantitate de echipament de război. Dacia a fost înfrîntă și transformată în provincie romană de același împărat...

În sfîrșit, împăratul Aurelian, văzîndu-se neputincios în fața incursiunilor permanente ale goților a hotărît să transporte armata din această provincie în Moesia, unde barbarii nu puteau pătrunde cu atîtă ușurință. Invadatorii, îm-

preună cu autohtonii, au rămas la nord, deoarece din ordinul lui Adrian, Podul lui Traian fusese dărîmat...

Cu toate că m-am mai referit la condițiile naturale ale acestei părți din Dacia, totuși le descriu din nou. Țara n-are cîmpii în afara văilor de apă, marginile sale sînt delimitate de Munții Carpați, așa cum ar fi înconjurată de o mare și acoperită de coline, care, în general, sînt fertile, cu excepția celor stîncioase...

Subsolul Transilvaniei este bogat în antimoniu, mercur, cinabru, argint și aur, metal prețios care abundă în nisipurile Crișurilor...

Despre Țara Românească, prima parte a Daciei Transalpine

... Țara abundă în ape care izvorăsc din munții Transilvaniei, cu excepția Oltului, care vine din părțile mai interioare ale acesteia. Rîurile mai importante sînt: Jiul, care se varsă în Dunăre...; Argeșul se varsă în același fluviu, la Oltenița, iar Ialomița își unește apele cu cele ale Dunării la Tîrgul de Floci.

Pămîntul țării este străbătut de multe rîuri mai mici și, beneficiînd de o climă foarte bună, asigură o mare fertilizare, neîntîlnită în altă parte a Daciei.

Aici se fac vinuri albe extrem de gustoase, fructele sînt foarte bune, grîul este de o calitate deosebită... Mierea albinelor este excepțio-

nală. Așa cum am fost informat de prințul țării, [Constantin Brîncoveanu] cea mai bună miere este aceea din județul Mehedinți, care depășește zahărul prin culoarea sa albă, iar parfumul ei este extraordinar...

O astfel de țară... dispune de posibilitatea de a fi minunată, putînd satisface cele mai exigente dorințe ale românilor...

[În continuare, Marsili face o succintă prezentare a voievozilor români, începînd cu legendarul Negru vodă.]

În anul 1290, a ajuns conducător al românilor Radu Negru, care se mîndrea cu faptul că s-a născut în Hațeg. El s-a înconjurat de plebea și nobilimea înarmată... a coborît la poalele munților... și a înaintat pînă la cîmpia deschisă a țării, într-un loc denumit Cîmpulung, stabilind acolo prima capitală. Aici a înălțat o cetate care se chema „Cetatea a Negrului vodă” [în românește în original]...

În istoria acestor locuri, Radu Negru se poate mîndri cu faptul de a fi dat poporului pe care-l conducea nu numai o bucată frumoasă de pămînt, dar tot el este primul principe sau voievod al țării care a fost ales de întregul neam în deplinătatea conștiinței sale...

Istoriile grecești și latinești amintesc la loc de frunte pe Mircea I [cel Bătrîn], nemuritor prin războaiele victorioase pe care le-a purtat împotriva sultanului Baiazid Ilderim, Fulgerul. El și-a premărit gloria în lume înălțînd mănăstirea Cozia, în anul 1398, pe malul Oltului, simbol al pietății sale.

Neagoe Basarab I este demn de memorat pentru mîrinimia sufletească, pietatea și înțelepciunea de care a dat dovadă, atît în timp de pace, cît și în vreme de război, fiind ctitorul faimoasei mănăstiri de la Argeș și a bisericii din capitala țării, Tîrgoviște...

Mihai II [Viteazul] și-a dobândit numele și faima prin războaiele purtate contra

turcilor, tătarilor și ungarilor transilvăneni... Uciderea sa de către George Basta în Transilvania a reprezentat o tragedie dureroasă... Șerban Basarab I, supranumit *Radul* [Radu Șerban] ajutat de împărat, a devenit nemuritor prin ostilitatea manifestată față de tătari, unguri și turci, de care a fost învins în cele din urmă, iar după aceea adăpostit de împăratul Rudolf la Viena, unde a și murit... Trupul său a fost adus de ai lui și îngropat la Mănăstirea Comana...

Cea mai bună dovadă a marii rezistențe a Țării Românești împotriva tiraniei otomane este faptul că i-a obligat pe sultani să n-o transforme în ținut mahomedan. Aici, spre lauda locuitorilor se menține creștinismul și astăzi...

Armatele împăratului [Leopold I], victorioase împotriva Imperiului otoman în atâtea bătălii, în anii trecuți, au întâmpinat rezistența cea mai mare și au suferit cele mai mari pagube în Țara Românească, cu toate că aceasta era cel mai puțin pregătită de război decât toate celelalte părți ale Daciei. Este dotată de la natură cu astfel de condiții, încât poate distruge orice armată, atunci când nu este asigurată stăpânirea integrală a țării. Dacă acest raționament pare ciudat, cine nu-l crede, să-l probeze... Nu există nici un loc care ar putea

servi ca depozit sigur pentru nevoile armatei, sau care să poată fi apărat în vederea asigurării stăpânirii străine. Totul duce la ruina armatelor străine, inclusiv a celor experimentate...

Despre Moldova, a doua parte a Daciei Transalpine

Moldova, ca și Țara Românească, în formarea ei ca stat, are aceleași ascendențe, ambele fiind constituite într-un mod aproape identic, având aceeași origine...

Hotarele sale se întind, la răsărit, pînă la Pontul Euxin; la apus, ating munții Transilvaniei, care și aici ocupă zona dintre riul Ceremuș și Putna; la sud, este mărginită de acea parte situată lângă Dunăre, riul Siret, care se varsă în același fluviu și Marea Neagră; la Răsărit, este scăldată de apele Ceremușului și ale Nistrului, pînă la mare. Primul o separă de Podolia, iar cel de-al doilea de Ucraina...

Țara are pămînt de o calitate extraordinară, care întrece oricare parte a Daciei, atît în privința pășunilor excepționale, cît și a cerealelor și fructelor de tot felul, vii care produc vinuri foarte tari. Nu este total lipsită de păduri în zonele muntoase...

Locuitorii, ca origine, sînt frați cu cei din Țara Românească și practică aceleași obiceiuri, au aceeași religie...

Pentru rezolvarea problemelor de ordin bisericesc există un mitropolit și trei episcopi. Primul își are reședința la Iași, iar ultimii după cum urmează: unul la Roman, altul la Huși, iar al treilea la Rădăuți... Pentru conducerea treburilor de ordin militar, moldovenii au un general, care poartă numele de hatman, dependent de voievod,

căruia îi este subordonat. El administrează și reglementează treburile armatei.

Din punct de vedere administrativ, țara este împărțită în 17 comitate, denumite ținuturi, ale căror granițe se pot observa în harta geografică a Daciei. Toți se supun unui singur voievod... Moldovenii au avut 55 domni suverani. Numele și genealogia acestora au fost stabilite în conformitate cu cele înscrise în analele manuscrise [letopisește] ale țării. Între acești domni, celebru este Ștefan IV, supranumit cel Mare de către istoricii greci, latini și poloni... Este prezentat ca un luptător glorios în războaiele pe care le-a purtat împotriva turcilor, tătarilor, polonilor și chiar contra lui Matei Corvin...

Așa au trăit românii din Moldova și Țara Românească liberi și conduși de voievozii lor...

Așa cum am mai spus, Moldova se mărginește cu Transilvania în partea răsăriteană a acesteia. Legătura principală dintre ele se realizează prin pasul Oituz. Pe aici sînt trecuți caii destinați comerțului. Trecătoarea permite deplasarea unei armate mari, fiind frecventată în mod permanent de căruțe...

În mod obișnuit, locuitorii acestei țări [Moldova] sînt victorioși împotriva inamicilor, deoarece retrăgîndu-se în munte pot distruge orice armată...

Introducere și traducere
Dumitru ZAHARIA,
șeful Filialei Arhivelor
statului, Bacău

2050 de ani de la crearea
primului stat dac centralizat
și independent

Simpozion de istorie la Tg. Mureș

CIVILIZAȚIA GETO-DACICĂ DIN CENTRUL TRANSILVANIEI

Dr. VALERIU LAZĂR,
Muzeul Județean Mureș

In cadrul manifestărilor prilejuite de aniversarea a 2050 ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, la Tg. Mureș a avut loc de curind — în organizarea Academiei de științe sociale și politice, a Institutului de tracologie (filiala Cluj-Napoca), precum și a Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Mureș, a Centrului de științe sociale și a muzeului din localitate — o importantă sesiune științifică dedicată civilizației geto-dacice, la care și-au adus contribuția reputați specialiști din diverse centre ale țării — București, Cluj-Napoca, Iași, Alba Iulia, Brașov, Tg. Mureș.

Lucrările simpozionului au fost deschise de tovarășul Nicolae Vereș, membru al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului județean Mureș al P.C.R. În comunicările prezentate acad. prof. dr. docent Ștefan Pascu, directorul Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, prof. dr. docent Mircea Petrescu-Dimbovița, directorul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol” din Iași și prof. dr. docent Dimitru Beciu, directorul Institutului de tracologie, au relevat înaltul nivel de civilizație al geto-dacilor, importanța epocii lui Burebista și a statului realizat de el, precum și rădăcinile străvechi, trainice, ale traco-geto-dacilor pe pământul anticei Dacii; totodată, în comunicări au fost evidențiate legăturile civilizației geto-dacice

cu alte civilizații ale antichității, subliniindu-se caracterul reciproc al schimburilor culturale, faptul că strămoșii noștri au receptat o seamă de influențe, dar, la rîndul lor, au îmbogățit creația materială și spirituală a popoarelor învecinate cu care au venit în contact.

Valorificînd cercetările și studiile întreprinse pe plan local, comunicările susținute de dr. Valentin Vasilev și Eugen Chirilă de la Institutul de istorie și arheologie Cluj-Napoca, Vasile Dobrescu — Institutul medico-farmaceutic Tîrgu Mureș, dr. Grigore Ploșteanu, Valeriu Nițu — Centrul de științe sociale Tîrgu Mureș, dr. Valeriu Lazăr, Mihai Petică, Andrei Zrinyi — Muzeul județean Mureș, dr. Florea Costea — Muzeul județean Brașov, dr. Alexandru Popa, Vasile Moga — Muzeul Unirii din Alba Iulia, Ioan Ranca — directorul Filialei Mureș a Arhivelor statului, au subliniat importanța civilizației materiale și spirituale creată de geto-daci în regiunea centrală a Transilvaniei, mile-narele sale rădăcini, precum și strînsele legături cu populația geto-dacă din celelalte regiuni ale vechii Dacii. O serie de descoperiri noi, ca așezările geto-dacice de la Sighișoara și Voivodeni (jud. Mureș) au îmbogățit informațiile despre această civilizație. La Voivodeni, în punctul numit „La școală”, cercetările arheologice sistematice întreprinse vreme de trei ani (1977-1979) au dus la depistarea unei impor-

tante așezări, ale cărei începuturi se plasează în eneolitic — faza de tranziție între epoca de piatră și epoca de bronz — viețuirea continuînd neînterupt, pînă în perioada feudalismului timpuriu; așezarea a cunoscut o mare dezvoltare între sec. III î.e.n. și sec. I e.n., deci în perioada de maximă înflorire a civilizației geto-dacice.

Precizări valoroase au fost aduse și în legătură cu alte așezări geto-dacice mai puțin cunoscute din centrul Transilvaniei: așezarea de la Ciceu-Corabia (județul Bistrița-Năsăud) și cea de la Șinca Veche (județul Brașov). S-a relevat, totodată, semnificația ce o are pentru dezvoltarea vieții materiale și caracterul sedentar al geto-dacilor, bogatele depozite de unelte agricole, găsite în importanta dovă getică de la Piatra Craivii (județul Alba); sanctuarele existente tot în această mare așezare a strămoșilor noștri dezbăluie remarcabile progrese pe plan spiritual.

Desfășurîndu-se în suita de manifestări consacrate apropiatului jubileu al statului dac, simpozionul de la Tîrgu Mureș, ca și celelalte reuniuni științifice ce au avut și au loc în aceste zile în numeroase centre din țară, evidențiază faptul că, an de an, cercetările istorice și arheologice aduc în circuitul științific noi obiective și valori documentare, unele de o deosebită semnificație probatorie, menită să întregască imaginea despre trecutul mult milenar al poporului nostru.

ÎN EXCLUSIVITATE PENTRU MAGAZIN ISTORIC

HENRI MICHEL

Director de studii al Centrului național de cercetare științifică din Franța, director și fondator al publicației *Revue d'histoire de la 2-ème guerre mondiale*, președinte, din 1970, al *Comitetului internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial*, care grupează istorici din 40 țări, fost președinte, între anii 1946 și 1978, al *Comitetului francez de istorie a celui de-al doilea război mondial*, autor a 20 cărți despre istoria ultimei conflagrații mondiale¹, profesorul francez Henri Michel va prezida în cadrul *Congresului internațional de științe istorice*, ce se va organiza în august 1980, la București, lucrările comisiei Propaganda în cel de-al doilea război mondial: metode, scop, rezultate, care se vor desfășura timp de două zile.

În articolul de față, profesorul Henri Michel ne prezintă câteva informații despre *Comitetul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial*.

Comitetul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial își are originile în anul 1961, în urma unui colocviu ținut la Milano pe tema *Marii Aliați și Rezistența europeană*.

Atunci, după Milano, o mînă de oameni inimoși, Parri (Italia), Puttemans (Belgia), Michel (Franța), generalul Bol-tin (U.R.S.S.), generalul Oke-cik (Polonia) și Snejdarke (Cehoslovacia), sub președin-

Comitetul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial

ția lui Ferruccio Parri, au constituit un mic comitet neoficial, al cărui principiu primordial, neexprimat dar aplicat printr-o tăcută înțelegere, era: fiecare trebuie să fie tolerant față de tot ceea ce nu înseamnă propria-i persoană, să-l accepte și să se străduiască să-l înțeleagă pe celălalt, dealtfel o regulă fără de care nu poate ființa o societate umană.

În aceste condiții, în 1963, s-a putut ține la Karlovy Vary un prim mare colocviu, care a reunit în jurul temei *Ocuparea Europei* aproape 500 participanți și care a oferit prilejul unor fructuoase întil-

niri și legări de cunoștințe, ba chiar prietenii.

Temelia fusese așezată. Edificiul avea să dureze într-un climat de înțelegere și simpatie crescînde, fapt ce s-a văzut și la Viena, în 1965, cu ocazia celui de-al XII-lea *Congres internațional de științe istorice*. Colocviul organizat de „grupul celor 6” (este vorba de fondatori) pe tema *sociologiei Rezistenței* a stîrnit un viu interes și a reunit foarte mulți participanți.

În 1966, la Budapesta, prin numirea unui secretar general în persoana lui Henri Michel, *Comitetul internațional* i-a fost adăugată încă o cărămidă. Totodată, a fost hotărîtă o acțiune comună: publicarea unei bibliografii referitoare la *Rezistența europeană*, care urma să fie inserată în cîteva numere din *Revue d'histoire de la 2-ème guerre mondiale*.

Pînă atunci, subiectul tuturor întîlnirilor fusese exclusiv *Rezistența* sau contextul în care ea se desfășurase; întîlnirile grupau cu predilecție istorici europeni. Prin organizarea la Paris, în 1969, a unui colocviu asupra războiului în Mediterana, s-a făcut un mare pas înainte și s-a realizat o deschidere hotărîtoare a cîmpului de investigații; de acum înainte, cel de-al doilea conflict mondial avea să fie studiat în totalitatea sa și sub toate aspectele — militar, diplomatic, economic, social, ideologic etc. — grație întîlnirilor ce aveau loc pe teme diverse și în cadrul cărora fiecare participant putea în-văța din studiile celorlalți.

La Paris, în acel an, istorici din 20 țări, printre ei aflîndu-se pentru prima oară și un reprezentant american, au decis să se constituie în-cu-„Comitet internațional de isto-

¹ Cităm cîteva dintre ele: *Les Courants de pensée de la Résistance* (Curențele de gîndire ale Rezistenței apărută, și în limba română); Jean Moulin, *L'unificateur*; Vichy année 40; *La drôle de guerre* (Războiul ciudat); *La Guerre de l'ombre* (Războiul din umbră); *La Seconde Guerre mondiale* (Al doilea război mondial), în două volume; *Le Procès de Riom* (Procesul de la Riom); Pétain, Laval, Darlan, trois politiques? *Histoire de la Résistance en France, Les Fascismes* etc.

(Continuare în p. 26)

ÎN EXCLUSIVITATE PENTRU MAGAZIN ISTORIC

1890

ZILELE

MUNCITORILOR

Prof. dr.
HERBERT STEINER,
Viena

Domeniile de predilecție ale prof. dr. Herbert Steiner, secretar științific al Arhivelor de documentare a Rezistenței austriece și unul dintre fondatorii acestei prestigioase instituții, înființată în anul 1963, sînt mișcarea muncitorească, cel de-al doilea război mondial și, mai ales, mișcarea de Rezistență în Austria, cărora le-a consacrat numeroase studii și lucrări: Gestorben für Österreich (Morți pentru Austria), Zum Tode verurteilt (Condamnat la moarte) etc. Participant la viitorul Congres internațional de științe istorice de la București (august, 1980), profesorul vienez a avut amabilitatea să răspundă invitației de a colabora la revista noastră — în care a mai semnat în câteva rânduri (nr. 5/1971, 4/1973) — trimițîndu-ne articolul pe care îl publicăm în continuare, despre începuturile mișcării sindicale în Imperiul dualist austro-ungar¹.

Avîntul rapid al industriei din Imperiul habsburgic, în deceniul nouă al secolului trecut, a atras după sine multiple schimbări în economie, concurența industriei moderne periclitînd poziția unităților meșteșugărești, foarte răspîndite pe atunci. În același timp, a crescut exploatarea muncitorimii, iar situația călfelor și ucenicilor din atelierele meșteșugărești a devenit tot mai precară.

Toate aceste procese noi au dus la agravarea conflictelor sociale, atît în marile întreprinderi industriale, cît și în multe ateliere. Dintre luptele economice ale anului 1890 în Austria², menționăm greva celor 20 000 zidari din Viena, a celor 30 000 mineri de la minele de cărbune și minereu de fier din ținutul Moraviei-Sileziei, cît și pe cea a sticlarilor din nordul Boemiei. În timpul unora dintre greve au avut loc ciocniri sîngeroase cu poliția și armata. La Plzen, la o astfel de demonstrație gre-

vistă, soldații au împușcat 13 muncitori.

Ilustrativ pentru situația sticlarilor din nordul Boemiei este un apel lansat de ei: „Muncitori din Austria! Din o mie de inimi disperate se ridică un strigăt chinuit, un strigăt de ajutor. Nu-l lăsați să treacă neauzit, lăsați-l să pătrundă în inimile voastre și să găsească acolo un răspuns. Muncitorul nu are pe nimeni pe lume. Cui să se adreseze la cea mai mare nevoie, decît celor de o seamă cu el, fiindcă numai cel care a trecut el însuși prin mizerie poate înțelege mizeria omenească. Ne adresăm plini de încredere vouă: nu admiteți ca o masă de muncitori, deja încovoiați, să fie complet răpuși, arătați că în spatele fiecărui muncitor stau mii, milioane chiar, gata pentru apărarea și salvarea lor”.

Majoritatea mișcărilor greviste ale perioadei au rămas însă fără succes. Lipseau mijloacele financiare și se resimțea tot mai acut necesitatea unei organizări unitare a muncitorilor. Tîmplarii din Praga, care în 1889 au făcut o grevă de mai lungă durată, s-au plîns că au primit ajutoare de solidaritate doar din Graz. Era tot mai limpede că acolo unde muncitorimea era organizată în sindicate, luptele se duceau cu mai multă eficacitate.

Dacă la sfîrșitul anilor '70 ai sec. XIX, în sindicate erau cuprinși aproximativ 15 000 muncitori, în 1890 numărul lor s-a dublat. La Viena și în zonele industrializate ale Austriei de Jos, organizațiile sindicale se extinseseră într-un ritm mai lent. Pînă în anul 1890, existaseră doar 33 sindicate profesionale locale și influența lor era destul de redusă. Astfel, din cei 14 000 zidari din Viena, doar 700 erau cuprinși în sindicate.

Sînt mai multe motivele pentru care în 1890 s-au creat numeroase organizații sindicale moderne, centralizate. În primul rînd experiența nemijlocită a muncitorimii, expe-

¹ Reperele cronologice din caseta aparțin redacției Magazin istoric.

² Autorul are în vedere, de fapt, Imperiul dualist austro-ungar.

riență cîștigată în timpul crizei economice [din anii 1873-1879], apoi conștiința că proletariatul reprezintă o putere, dobîndită după demonstrațiile primului I Mai [1890]. Cu un an înainte, Congresul Partidului Social-Democrat, de la Hainfeld, declarase: „Congresul partidului recomandase membrilor de partid de preutindeni, dar mai ales din centrele industriale, crearea de uniuni sindicale, cu mobilizarea maximă a personalului masculin, dar și feminin”.

Această hotărîre s-a dovedit de o mare însemnătate pentru dezvoltarea mișcării sindicale. Spre deosebire de alte țări, în majoritatea organizațiilor sindicale austriece, muncitorii necalificați erau incluși alături de cei calificați, fiind cuprinse cercuri largi ale celor ce munciau, premisă prielnică pentru luptele viitoare.

În anul 1890, s-au sărbătorit zilele citorva categorii de muncitori: ziua tipografilor la Klagenfurt; cea a strungarilor în lemn, cea a pălărierilor și cea a cizmarilor, toate trei la Viena; prima zi a textiliștilor la Brünn [numele german al orașului cehoslovac Brno]; ziua minerilor și siderurgistilor, prima zi a brutarilor, ambele la Viena. În același an, au avut loc la Brünn primul congres al muncitorilor în faianță și sticlă și congresul metalurgistilor. În rezoluțiile adoptate, se cereau limitarea zilei de lucru, stabilirea unor salarii minime și fixe, interdicția de a angaja minori și egalizarea drepturilor femeilor muncitoare cu cele ale bărbaților.

Cu ocazia acestor zile, s-a subliniat regimul inuman la care erau supuși ucenicii. Organizațiile sindicale au cerut, încă de atunci, ca ucenicia la meșter să fie înlocuită cu ateliere ale statului pentru ucenici.

Interesantă era și revendicarea ca, alături de inspectorii de stat din fabrici, care soluționau litigiile de muncă,

să existe și muncitori aleși din rîndul breslei, cu drept de decizie. Pentru răspîndirea influenței organizațiilor sindicale, s-a hotărît constituirea și apoi extinderea presei de specialitate. În scopul obținerii de fonduri, s-au făcut chete în rîndul muncitorilor.

Numărul participanților la zilele meseriașilor era mare. La ziua cizmarilor, au luat parte 54 delegați din 34 așezări și 25 delegați numai din Viena; la ziua timplărilor, au fost reprezentate 18 localități, iar la strungarii în lemn, 17 localități.

Din cuvîntările delegaților la conferințe se poate reconstitui tabloul veridic al exploatarei inumane la care erau supuși muncitorii și al mizeriei în care trăiau familiile lor. Pe lângă delegații care își susțineau cuvîntul în limba germană, erau mulți care se adresau participanților în limba maternă: cehă, slovacă, italiană, maghiară sau croată. Muncitorimea organizată se dovedea unită în fața manifestărilor de ură națională și de șovinism.

În anul 1890, au fost create numeroase uniuni sindicale locale. Numai după un an, liderul sindical Höger anunța cu mîndrie că există deja 300 uniuni sindicale cu 60 000 membri și că presa meșteșugărească sindicală număra 13 gazete de specialitate germane și șase ceh. Scopul acestor noi organizații sindicale a fost formulat clar în hotărîrea dată la ziua metalurgistilor: „1) Trezirea și întărirea conștiinței de clasă a tuturor colegilor de meserie. 2) Însușirea culturii. 3) Unirea tuturor forțelor pentru a se asigura muncitorilor drepturile ce le revin prin lege, în special aplicarea întocmai a protecției muncii. În ce privește condițiile de muncă, scurtarea zilei de lucru și creșterea salariilor, astfel încît să se ajungă la ridicarea întregului nivel de trai”.

În românește de
Ilse SCHWARTZ

Repere cronologice

1867, febr. 17. Acord austro-ungar privind constituirea monarhiei dualiste Austro-Ungaria

1868. Constituirea Partidului Social-Democrat din Austria

1870, apr. „Legea privind coalțiile”; acordarea dreptului muncitorilor la grevă și la organizarea în sindicate

1879, mai 9. Falimentul Bursei din Viena; începutul crizei economice, care va dura pînă în 1879

1882, iulie. Sciziunea Partidului Social-Democrat în două aripi: „radicală” și „moderată”

1883-1888. Legislație socială: scurtarea zilei de muncă (11 ore în fabrici, 10 ore în mine), securitatea muncii, repaus duminical, asigurări sociale ș.a.

1886. Crearea unui cartel al fierului, care va deveni unul dintre cele mai importante uniuni monopoliste din Austro-Ungaria

1888, dec. 31-1889, ian. 1. Congresul de la Hainfeld al Partidului Social-Democrat; adoptarea programului

1890, mai 1. Demonstrație a oamenilor muncii din Viena

1892. Reformă monetară (adoptarea etalonului-aur)

1893, mai 1. Demonstrații de masă în marile orașe industriale; revendicarea votului universal

oct. Mitinguri și demonstrații în întreaga țară sub semnul luptei pentru vot universal

dec. Primul congres al sindicatelor libere, legate de P.S.D.

1897, iun. 6-12. Congres al Partidului Social-Democrat la Viena

1899 sept. 24-29. Congres al Partidului Social-Democrat la Brünn; adoptarea primului program socialist în problema națională („Programul de la Brünn”)

„Nu am trăit o viață egoistă, limitată la un cerc îngust de preocupări.

Am stat cu ferestrele sufletului spre lume, spre viață, să răspîndesc din tot ce am adunat ca să rodească. Dăruindu-mă semenilor mei, dar și trăind din plin viața mea interioară, am înțeles din totdeauna că omul are datorii față de societate și față de sine;

că viața trebuie trăită cu seriozitate, că trebuie să fim

pătrunși în fiecare clipă a existenței noastre de îndatoririle pe care le avem

față de cei din jur și, mai ales, față de tinerii care își caută calea,

precum și față de muncitorii cinstiți din toate ramurile de activitate,

care pun piatră peste piatră pentru crearea unei stări mai bune pentru întreaga omenire.”

C.I. PARHON

un om exemplar

Academician **ȘTEFAN MILCU**

Cînd scria aceste rînduri, C.I. Parhon reda exact sensurile proprii sale vieții. El a fost, pentru toți cei care l-au cunoscut prin contactul nemijlocit al muncii, ca și pentru cei care i-au urmărit cu atenție activitatea profesională și obștească, un model. A fost un mare muncitor intelectual, un om cu alese trăsături morale, cu o puternică rezonanță în fața tragicului suferinței omenesti și cu o subtilă intuiție a sensului fenomenelor spre care și-a îndreptat curiozitatea și competența. A fost mai ales un afectiv, cu o inteligentă și o capacitate de generalizare remarcabile în observarea și explicarea fenomenelor. Cu un interes intelectual mereu reînnoit, a privit lumea cu chinuitoare întrebări, trăind în același timp emoția comunicării cu frumuseșile naturii. Nu întîmplător găsim în însemnările sale personale amintirea puternică a acestor stări sufletești și nu întîmplător a început prin a fi student la biologie. Rezonanța lui umană a fost imensă. Nimeni nu i-a cerut ceva fără să nu primească cel puțin o mîngîiere și un cuvînt de încurajare. S-ar putea spune că nu știa sau nu putea să refuze.

Am fost ani și ani martor al vieții acestui om exemplar, ultimor prin ceea ce reprezenta, prin modestia în ținută și modul de viață. Aducerea în actualitate a vieții și operei unei astfel de personalități a poporului nostru este o datorie de onoare și un semn de maturitate a conștiinței sociale. Un astfel de gest servește deopotrivă tradiția și educația generațiilor tinere, prin respectul valorilor umane constructoare ale culturii materiale și spirituale.

Cîteva repere biografice îl vor situa în legăturile sale firești cu pămîntul și poporul în care s-a născut. După tată — învățător —, descindea dintr-o familie țărănească de prin părțile Tîrnavelor, din Cetatea de Balcă. C.I. Parhon s-a născut la Cîmpulung Muscel, la 15/28 octombrie 1874. În 1893 a absolvit cursurile Liceului „Sf. Petru și Pavel” din Ploiești. Ar fi dorit să studieze științele naturii, dar în cele din urmă s-a hotărît pentru medicină. În 1897, atras de reputația prof. Gh. Marinescu, numit în acel an profesor de neurologie, a ales postul de intern în Clinica de boli nervoase și, după ani de muncă asiduă,

a devenit șef de lucrări în aceeași clinică. Încă în 1898 a publicat prima lucrare științifică de neurologie, iar doi ani mai târziu prima de endocrinologie. În 1909, împreună cu colegul său, M. Goldstein, a elaborat lucrarea *Glandele cu secreție internă, care, din punct de vedere istoric, este primul tratat de endocrinologie din lume.*

Numit, în 1912, profesor de neurologie și psihiatrie la Iași, a fost transferat, în 1934, la București, ca profesor la prima catedră de endocrinologie creată în România. În 1928 a devenit membru corespondent al Academiei române și în 1939 membru plin; a fost membru fondator al Academiei R.S.R. (1948) și președintele ei de onoare. Personalitate marcantă a vieții științifice internaționale, C.I. Parhon a fost membru a numeroase academii și societăți științifice din străinătate, reprezentând România la prestigioase reuniuni științifice internaționale.

Medic desăvârșit și un mare profesor, ceea ce l-a caracterizat în mod deosebit a fost pasiunea pentru știință. Cercetarea științifică a fost pentru el o nevoie imperioasă de a cunoaște natura și de a-l explica fenomenele. Bucurându-se de o longevitate activă, a explorat numeroase domenii și a obținut rezultate deosebite.

Neurologia a fost primul tărâm investigat, dar curînd a abordat cu succes psihiatria, endocrinologia și gerontologia. C.I. Parhon a fost în același timp un gânditor, dar și un ingenios și fecund experimentator, încă din primele sale publicații alternînd observațiile clinice cu cele experimentale. Trebuie menționat aici rolul pe care l-a avut în organizarea primelor laboratoare de biochimie endocrină la clinica neurologică și psihiatrică de la Iași. Întîințarea, în 1946, din inițiativa sa, a Institutului de endocrinologie, pe care l-a condus ani îndelungați, a contribuit la dezvoltarea acestei discipline în țara noastră și la afirmarea ei peste hotare.

Preocupat de biologia și patologia bătrîneții, timp de aproape o jumătate de secol, a desfășurat și în acest domeniu o rodnică activitate organizatorică, clinică și experimentală. Prima lucrare de gerontologie a publicat-o în 1912, urmînd altele, în 1948 — Bătrînețea și tratamentul ei, și în 1955 — Biologia vîrstelor, prin care a pus în circuitul științific o concepție originală privind procesul de îmbătrînire. Ca o recunoaștere a contribuției sale și a necesității dezvoltării acestui domeniu, s-a creat Institutul de geriatric, pe care l-a condus pînă la retragerea sa din activitate.

Mai puțin cunoscută este contribuția lui C.I. Parhon la organizarea și dezvoltarea societăților științifice și a publicațiilor medicale. Alături de V. Babeș, Gh. Marinescu și Fr. Rainer, a fost membru fondator al Societății anatomice din București; în 1919 a organizat Societatea de neurologie, psihiatrie și psihologie care, în 1921, a devenit și de endocrinologie, editînd și un buletin în limba franceză. În 1935, la București, s-a fondat din inițiativa sa, Societatea de endocrinologie (cu un buletin în limba franceză).

Impremiă cu Mihail Sadoveanu la Marea Alunare Națională

Reprezentanți de seamă ai vieții academice române (de la stînga la dreapta): Al. Rosetti, Barbu Lăzăreanu, C.I. Parhon și Simion Stoilov

Ansamblul cercetărilor sale științifice poate fi considerat ca una din cele mai de seamă contribuții la dezvoltarea științelor medicale din România. Alături de V. Babeș, Gh. Marinescu, I. Cantacuzino, Fr. Rainer și D. Danieopolu, C.I. Parhon a fost fondatorul medicinei științifice din patria noastră.

Remarcabil om de știință, C.I. Parhon a fost, în același timp, și un mare savant-cetățean. Această polivalență a personalității sale a fost relevată de către secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, prin cuvinte de adîncă semnificație: „Într-adevăr, Institutul de medicină și farmacie din Iași, care a aniversat 100 ani de existență, a dat oameni de înaltă valoare, atît profesională, cît și politică — pentru că și Constantin Parhon, și Vasile Răscanu, și alții au fost mari oameni de știință, dar, totodată, au fost și activiști politici și de stat progresiști. Ei au făcut totul pentru dezvoltarea României pe calea socialistă — și, desigur, în condițiile vechiului regim, și-au adus contribuția la lupta împotriva dominației burghezo-moșierești și străine”.

C.I. Parhon a venit în contact cu mișcarea socialistă încă de pe băncile liceului din Ploiești, s-a aflat printre inițiatorii Cercului studențesc de propagandă socialistă, înființat în 1896 cu scopul de a „întinde cu mai mult folos acțiunea studențească socialistă între muncitori și între studențime” și a rămas tot timpul vieții un om cu convingeri revoluționare. În perioada cit a trăit și activat la Iași, clinica sa de la Școala devenise adăpost și loc de întîlnire al multor mîlitanți revoluționari. A sprijinit constant mișcarea revoluționară a studențimii, manifestîndu-și, ală-

turi de alți universitari democrați, dezaprobarea față de acțiunile huliganilor patronați de A.C. Cuza și Corneliu Zelea Codreanu. În 1923 a fost ales în conducerea Ligii drepturilor omului și a aderat la Liga contra terorii, organizații conduse de comuniști, care se ridicau în apărarea libertăților și drepturilor democratice.

În 1935, împreună cu medicii St. Irimescu și Dem. Paulian, din inițiativa Ligii contra prejudecăților, a publicat broșura *Minunea de la Maglavit*, demitizînd „minunea”, combătînd obscurantismul și superstiția. S-a pronunțat în repetate rînduri împotriva războiului, fiind membru activ al Comitetului național antirăzboinic. În anii premergători și în timpul celui de-al doilea război mondial s-a situat ferm în rîndurile forțelor revoluționare antifasciste, locuința sa din București devenind un adăpost al multor luptători ilegaliști, din mișcarea antifascistă. În 1943 a intrat în Uniunea patrioților, iar în aprilie 1944, alături de alte 65 personalități ale științei și culturii românești, a semnat memoriul prin care se cerea dictatorului Antonescu să scoată țara din războiul hitlerist.

După victoria revoluției de eliberare națională și socială a poporului român din august 1944 — „unul din cele mai însemnate [evenimente] din cîte s-au înregistrat vreodată în istoria României”, cum o aprecia el — C.I. Parhon a pornit, împreună cu întregul popor, „pe drumul progresului și fericirii noastre”. A aderat la programul de guvernare al Frontului Național Democrat, împreună cu alți intelectuali, la 17 februarie 1945, lansînd un apel prin care semnatarii se pronunțau pentru un curs nou al societă-

ții românești, în concordanță cu aspirațiile maselor. În octombrie 1945, a participat la Conferința națională a P.C.R. În alegerile parlamentare din 1946 a candidat pe listele Blocului Partidelor Democratice și la 2 decembrie 1946 a fost ales președinte de vîrstă al Parlamentului. În ședința în care Parlamentul a sancționat proclamarea Republicii, C.I. Parhon a fost ales membru al Prezidiului provizoriu al Republicii Populare Române, iar mai apoi președinte al prezidiului.

În alegerile parlamentare din martie 1948 a candidat din partea Frontului Democrației Populare în fruntea listei județului Dîmbovița. În calitate de președinte, a deschis lucrările Marii Adunări Naționale, în ședința solemnă

din 6 aprilie 1948: „Noi [deputații prezenți în sală] reprezentăm dorința și voința puternică a poporului român de a întări și dezvolta cuceririle democratice pe care le-a obținut pînă în prezent“. După votarea noii Constituții (13 aprilie 1948), a fost reales președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale, funcție pe care a îndeplinit-o cu răspundere și devotament pînă în iunie 1952.

Așa cum activitatea sa științifică s-a bucurat de unanime aprecieri, tot astfel, patriotul și militantul revoluționar a avut satisfacția marilor împliniri. Prin tot ce a durat, C.I. Parhon — decedat în august 1969 — a rămas o pildă vie pentru întreaga noastră intelectualitate.

Voi fi revoluționar

C. I. PARHON

Între altele, în arhiva lui Constantin I. Parhon s-au păstrat și câteva file memorialistice, redactate în ultima perioadă a vieții sale. Însemnările au — din păcate — un caracter destul de sintetic și nu se opresc decât asupra unor momente din viața sa. Am extras acele fragmente în care autorul lor povestește momentul și condițiile în care a venit în contact cu mișcarea socialistă și face unele referiri la atmosfera din universitatea teșeană în anii interbelici.

Am marcat intreruperile de text cu trei puncte, iar completările noastre cu paranteze drepte. Titlul fragmentelor aparține redacției.

Eram în clasa a IV-a a liceului din Ploiești, deci în cursul inferior (gimnaziul), eu și fratele meu Victor. Ne dăduse tata în „gazdă“ la coana Roza, o cucoană maghiară de origine, soția lui „nea Ghiță“, contabil la Magazinul „Nicolae Butoi“ din Piață.

La această gazdă a mai venit sau l-am mai găsit pe Constantin Niculescu din Telea, un coleg mai maturizat, cu figura rotundă și gras. Colegii îi ziceau, pentru acest aspect fizic, „Moș Purcea“. Era un om doritor de cultură, care citea mult. Avea ca prieten bun pe Nicolae Iacovescu, coleg de clasă cu noi,

și ambii, pe Cristea Atanasie, cumnat cu C. Ionescu-Lungu, revizor școlar.

Socialismul nostru ne-a venit, prin Atanasie, de la C. Ionescu-Lungu. Atanasie era, cred, mai mare decît noi. Fusesse elev la o școală normală de învățători care a existat cîndva la Ploiești. Într-o zi școala a ars, cu toată arhiva ei, inclusiv actele elevilor, care au rămas deci lipsiți de orice drepturi...

Atanasie a luat liceul de-a capu sau i s-a recunoscut într-un fel (prin examen?) o parte din anii (trei?) pe care-i făcuse în școala normală. El era deja socialist. C. Ionescu-Lungu făcuse cunoștință cu socialismul la Iași, de la Ioan Nădejde... Era un revoltat, cunoscînd pe de o parte situația nenorocită a țăranilor și pe cea nu mai puțin mizerabilă a învățătorilor. A convocat congrese de învățători în care s-au luat hotărîri importante. Dar a fost persecutat în mod violent pentru aceste fapte ale sale. El a expus, în *Sposedanii*, toate suferințele sale...

C. Niculescu și Iacovescu aveau și citeau cărți socialiste — *Contemporanul*, *Revista socială*, *Ce vor socialistii români* (de C. Dobrogeanu-Gherea). Ni le-a dat și nouă (mie și fratelui meu Victor) să le citim. M-a impresionat pe atunci scriso-

rea lui Kropotkin¹, *Către tineri*, în care descria suferințele muncitorilor, condițiile în care lucrau, deși progresele tehnicii ar fi permis condiții mult mai puțin vătămătoare sănătății lor.

Față de această stare, el propunea o luptă fățișă și adăuga, pentru tinerii care ar adopta această atitudine: „Dar atunci vei fi socialist, vei fi revoluționar!“ Firește, mi-am zis, vîzînd și pe colegii mai sus-citați că au aceeași atitudine, „Voi fi socialist, voi fi revoluționar“.

...Cunoașterea marxismului, a învățaturii socialiste, mi-a condus pașii referitor la fenomenele sociale. Am înțeles că ele nu au loc întîmplător, după dorința regilor și împăraților, ci că ele sînt realizate de legi economice asupra cărora nu e locul să insistăm. Aceasta m-a ferit în tot cazul de a cădea în greșeala curentelor șoviniste, naționaliste, antisemite, care dealtfel nu mi-au fost niciodată simpatice. În tot timpul liceului, am urmărit cu interes unele cursuri istorice. Profesorul Enescu avea oarecare talent la expunere, cel puțin așa mi se părea, iar eu mă gîndeam ce

¹ Piotr Alekseevici Kropotkin (1842-1921) — geograf și gânditor rus — este teoreticianul așa-zisului „anarhism comunist“; el concepea societatea viitoare ca pe o federație de comunități de producție independente.

interesant e să cunoști trecutul; aveam poate intuiția că această cunoștință permite să înțelegem viitorul. Dar biologia m-a interesat mai mult și am rămas la ea...

Într-o zi, la Ploiești, a venit, din București, un tânăr [militant socialist] Secară, care a luat contact cu tinerii noștri colegi și am avut, într-o seară, chiar o întâlnire la unul din ei. Am fost, cu fratele meu, și ne-am întors târziu acasă (pe la 11 sau 12 noaptea). Firește, mama ne-a certat, dar noi i-am spus cât de importantă e chestiunea. Desigur, teama de ce ni s-ar putea întâmpla la școală o neliniște pe mama. La întrunire s-a discutat nevoia înființării unei organizații, a unui club. O altă întrunire a avut loc la localul „San Souci” de pe Bulevard; era, mi se pare, în apropiere de ziua de 1 Mai.

Oricum ar fi, s-a hotărât înființarea clubului socialist¹ și, dacă mi-aduc bine aminte, el a început a funcționa sub conducerea lui Alexandru Radovici, care studiasse dreptul la Paris, de unde venise în țară cu alți tineri și cu ideile înaintate, social-democrate.

Clubul a fost instalat într-o casă situată la colț, între strada Griviței-Unirii și strada Bucureștilor, dar după puțin timp a fost mutat într-o casă mai mare, așezată peste drum de Liceul „Sf. Petru și Pavel”, cum se numea pe atunci liceul din Ploiești, care se afla încă în vechiul său local.

Noi, elevii socialiști, mergeam relativ des la club, ne procuram mici broșuri, mi se pare că am fost chiar înscriși ca membri.

Alexandru Radovici ne invita la el și ne expunea ideile socialiste. A hotărât în acea vreme să publice și un ziar săptămânal purtând titlul *Democrația socială*². Pentru redactarea lui a chemat de la București pe Anton Bacalbașa, care era un om mic de stat, slab, dar cu foarte mult entuziasm. Articolele lui din *Democrația socială* erau aș-

teptate de noi, tinerii socialiști, cu o adevărată sete.

Radovici, pe cât îmi aduc aminte, scria și el uneori, dar ceea ce scria nu avea vicioiciunea articolelor lui Bacalbașa.

Cam în același timp s-a înființat la Ploiești un Ateneu cu scopul de a se ține conferințe pentru ridicarea nivelului cultural al populației. Au conferențiat [în cadrul acestuia] profesori, magistrați, avocați, ziariști.

Elevii liceului aveau acces la conferințe și nu pot uita că de pe tribuna sălii de conferințe s-au spus lucruri care mai târziu ar fi îngrozit pe politicienii burghezi... Radovici a ținut odată o conferință în care a spus, între altele, despre o doctrină că e „tot atât de falsă, ca și însuși Dumnezeu”, iar Anton Bacalbașa a făcut, de asemeni, la rîndul lui, o conferință intitulată *Opinia publică*...

Dobrogeanu-Gherea a ținut la rîndul lui, o conferință purtînd titlul aproximativ de *Progresul țărilor rămase în urmă cu civilizația*³. Concluzia era că în aceste țări progresul se face cu un ritm mai repede decît acela cu care s-a făcut în țările mai înaintate.

Tot pe atunci, Dobrogeanu-Gherea a publicat primul său volum de critici literare⁴ și acest volum a fost citit de noi cu un interes deosebit; avîntul progresist ce reieșea din el ne entuziasma și, pe de altă parte, unele bucăți literare pe care le citisem în anumite reviste și care ni se păreau frumose, patetice, ne erau prezentate ca avînd numeroase defecte...

Profesorul respectiv [de limba română] ne-a dat într-o zi o teză scrisă la limba română. Dacă îmi amintesc bine, era vorba despre sentimentul național. Un mic număr dintre elevi, printre care eu însumi, am discutat modul cum înțeleg unii naționalismul, cu nuan-

ța lui șovinistă, pe care l-am combătut cu energie. Am făcut o expunere de principii socialistă și am arătat că aceasta e calea pe care trebuie să ne îndrumăm. Respectivul profesor mi-a pus nota trei, iar pe teză a scris cam următo-

Carnetul de student al viitorului savant

rele: „Teza d-tale n-ar fi rea, dar ideile politice te orbesc atât de mult, încît îți întunecă gîndirea”, sau așa ceva.

În schimb, profesorul de istorie din cursul superior, Niculescu Dacianu ne privea pe noi, cei cu idei socialiste, cu o simpatie vădită. Înainte de a ne despărți, cînd terminam ultima clasă de liceu, ne-a întrebat pe fiecare dintre noi: „D-ta ce vrei să urmezi?” Eu i-am spus: „Medicina”. La rîndul lui, a exclamat: „Iată un medic reformator!”

Venit la București, după ce am trecut examenul de bacalaureat⁵, am căutat unde e clubul socialist. L-am găsit curînd. Era într-o sală din

¹ Clubul muncitorilor din Ploiești s-a constituit la 17 noiembrie 1891.

² Primul număr a apărut la 5 ianuarie 1892; în total au fost imprimate 52 numere, ultimul purtînd data de 27 decembrie 1892.

³ Este vorba, de fapt, nu de o conferință, el de răspunsul dat de C.D. Gherea la o conferință ținută de Titu Maiorescu la Ploiești, în iunie 1892, și intitulată *Condițiile progresului omenirii*. Răspunsul lui C.D. Gherea a fost publicat, sub titlul *Dr. Maiorescu, în organul socialist local Democrația socială* din 7, 14, 21 și 28 iunie, 5 și 12 iulie 1892.

⁴ Primul volum a apărut în 1890, al doilea în 1891 și ultimul în 1897 (vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1980).

⁵ Evenimentul s-a petrecut în anul 1893.

Piața Amzei, așa-numită Sala „Sotir”¹. Cred că am fost membru activ în acest club cel puțin în primii doi ani de medicină. Mai târziu am fost prea ocupat cu studiile, viața de spital și n-am activat în mod efectiv, deși am urmărit

te că într-un discurs istorisea de niște săteni din județul Suceava, mi se pare, care citeau ziarul *Socialismul* (?)² și care îl păstrau la icoanele din casă.

Același Morțun a citit poezia lui Coșbuc *Noi vrem pământ* puțin după ce apăruse. Îmi aduc aminte cu cât patos a citit sfârșitul acestei poezii, într-adevăr revoluționare.

...După ce Ioan Nădejde, unul din conducătorii socialiști, a devenit redactor la *Voința națională*³ sau cum i se mai zicea, din cauza dimensiunilor, „cearceaful național”, după ce Morțun și alții au trecut la liberali, formând grupul așa-zis al „generoșilor”... mișcarea socialistă a continuat... Constantin Mille a cum-părat *Adevărul*⁴ (și *Dimineața*?) și s-a izolat de mișcare, propagând totuși ideile socialiste. Anton Bacalbașa a devenit redactor la gazeta⁵ unui politician demagog (N.Fleva).

...M-am mutat deci la Iași, cu familia (soția și cei patru copii ai mei) în toamna anului 1913, luându-mi în serios sarcina de profesor de neurologie și psihiatrie.

Am făcut oare bine că am părăsit Capitala (București)? Da, am făcut foarte bine. Dar revenirea la București (în calitate de profesor de endocrinologie de astă dată) nu a putut avea loc decât în 1934.

Cînd am început cursurile, mai exact examenele, cu studenții care făcuseră cursul de neurologie și psihiatrie cu docenții ai facultății din Iași, am fost foarte fericit...

Leția de deschidere solemnă am făcut-o în februarie 1914, în amfiteatrul Institutului de anatomie care era literalmente plin. A fost o expunere de principii de modul cum înțeleg a face cursul și cercetările.

¹ E vorba probabil fie despre *Socialistul*, publicație editată de socialiștii bucureșteni în 1877, fie despre o altă publicație socialistă. Un organ de presă socialist cu acest titlu a apărut abia în 1918.

² Organul de presă al Partidului Național-Liberal (1884-1914).

³ În 1898, C. Mille a devenit director al ziarului *Adevărul*; celălalt cotidian a fost fondat în 1904.

⁴ Este vorba despre ziarul *Dreptatea*, fondat în februarie 1896, de către Nicolae Fleva (1840-1914), fruntaș liberal și, din 1899, al Partidului Conservator.

Firește, toată gîndirea mea era materialistă... În primul an, numărul studenților din anul al VI-lea, cu care făceam cursul, era numai de șase. Puteam să mă ocup de ei individual, și toți erau buni. Cînd, în anii următori, numărul a crescut foarte mult, evident lucrurile s-au schimbat.

Era normal ca în lecțiunile mele gîndirea socialistă, marxistă să-și facă curs. Cîte un student rătăcit la minte, reacționar, manifesta, în discuțiile cu mine sau în afară de acestea, idei ostile socialismului. Începuseră mișcările huli-ganice propagate de vestitul A.C. Cuza... Cînta timp s-a dus o luptă aprigă, pe baza faptului dacă la deschiderea cursurilor să se facă un serviciu religios, o sfeșanie sau nu.

Într-un moment dat, s-a agitat chestiunea înființării unei societăți a corpului didactic. În proiectul de statut s-a propus să se propage morală creștină. Eu m-am ridicat în contra acestei propuneri, susținînd să se șteargă termenul de creștină și să se vorbească numai de morală în general. Unul din oratori [la sedința în care s-a discutat proiectul de statut] a fost profesorul de curs secundar Zelea Codreanu, tatăl celebrului huli-gan, care avea să propage șovinismul și misticismul cel mai întunecat.

Numitul orator a început prin a spune: „În numele Tatălui...”, apoi, îndoiindu-se pînă la pămînt, a pus mîna cu dosul pe scînduri și ridicînd-o din nou la frunte, a spus: „... și al Fiului...” și, în fine, depărtînd-o în dreapta, a spus: „... și al Sfîntului Duh...”, pentru a sfîrși aducînd-o la piept și spunînd: „...Amin...”

...Mișcarea șovinistă începuse să crească foarte mult și prinsese rădăcini și la Facultatea de medicină, mai puțin la cea de știință. Decanul Facultății de medicină, profesorul C.B.[acaloglu] a început într-un moment dat să susțină pe față mișcarea huli-ganică...

Față de atitudinea decanului, o bună parte, cei mai mulți dintre profesori, au luat atitudine opusă, fără să facem astă dată deosebire de partide politice cărora le aparțineam,

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

1894-95

Constantin Pădăreanu

student al facultății de
medicină din București.

Secretar
Pro. 118

destul de aproape mișcarea.

Din amintirile acelor primi ani am reținut că acolo veneau, pe lîngă un număr de muncitori, și intelectuali de valoare, profesori universitari ca Voinov, Paul Bujor, scriitori și oameni de drept ca Vasile Morțun, poetul Iraian Demetrescu...

Îmi amintesc că s-a sărbătorit o aniversare a Comunei din Paris. Intelectuali mai bătrîni, erau mi se pare și Emil Racoviță și George Diamandi, erau la o masă. Noi, cei tineri, mai departe, la o altă mică masă. Am aflat istoria Comunei, mișcarea revoluționară ce poate fi comparată cu o primă expresie a luptei de clasă care mai târziu avea să se clarifice și să se definească mai bine.

Vasile Morțun era un vorbitor pasionat. Îmi aduc amin-

¹ Magazin istoric, nr. 3/1968.

pentru a nu permite ca în facultate să se instaureze atmosfera de obscurantism, de sălbăticie. Procedam în acțiunea noastră în modul următor. Înainte de ședințele oficiale ale consiliului, ne întâlnim în cabinetul profesorului N. Deleanu, farmacist și chimist, laborator situat în subsolul facultății, discutăm problemele cele mai importante și veneam la consiliu cu rezoluțiile stabilite pe care le propuneam consiliului.

Evident că în situația ce se crease rămânerea mai departe ca decan a profesorului C.B. devenise echivalentă cu o provocare, dar ministrul Instrucțiunii dorea ca acel decan să rămână mai departe. Cu ocazia unei ședințe a consiliului s-a convenit, în reuniunea prealabilă din cabinetul profesorului Deleanu, să se ceară demisia decanului și, cum se știa că el va căuta să reziste, profesorul Slătineanu, pe atunci rector al Universității, a hotărât să-i aducă acuzațiuni grave... După toate aceste acuzațiuni am luat eu însumi cuvântul și am consiliat pe același decan să demisioneze de bună voie, deoarece nu mai reprezenta veridicatul profesorilor care l-au ales. A fost calea care i-a permis retrăgerea cea mai onorabilă.

Acum se puneau problema alegerii unui nou decan și s-a discutat propunerea pentru aceasta a profesorului Pușcariu¹, care preda cursul de histologie. Era un om bun, blând, nu prea combativ și, pe cât se spunea, făcând parte din Partidul Liberal. Dar acum era nevoie de luptă și de atitudine hotărâtă față de curenții huliganilor.

Mai mulți din colegi s-au gândit să mă propună pe mine. La rîndul meu, am spus că eu nu voi primi candidatura față de aceea a profesorului Pușcariu, pentru care aveam multă stimă și care îmi dăduse dealtfel concursul în unele împrejurări. Era ardelean de origine și un vechi

cunoscut și chiar prieten al tatălui meu. Profesorul a hotărât însă să renunțe la candidatura și astfel am fost ales cu mare majoritate.

Aceasta însemna însă o grea sarcină și punerea mea pe primul plan în focul inamicului, pentru a vorbi în termeni războinici...

În tot cazul, huliganii au întreprins o adevărată ofensivă. Venind la decanat într-o după-amiază, puțin după alegerea mea, am fost avertizat că sala cea mare de cursuri e ocupată de ei și de oameni strînși de pe stradă. Eu am crezut că va fi bine să încerc să le vorbesc, dar am fost întâmpinat cu huiduieli și cu strigăte de „Jos socialismul!”. Firește, m-am retras și m-am dus la decanat, unde m-am încuiat... Huliganii au venit, au bătut în ușă, au voit să o forțeze, iar eu am ieșit pe o ușă laterală, unde venise un căpitan din cei ce păzeau ordinea în facultate și am plecat acasă, la Socola.

Circa două sau trei săptămîni am stat închis la Socola, unde am ținut două sau trei consilii profesionale. Au venit acolo să mă vadă și rectorul Slătineanu, și directorul regiunii sanitare, și doctorul Petru Cazacu care, deși liberal, era convins de dreptatea cauzei noastre.

Într-o zi am fost chemați la București, la Ministerul instrucțiunii, decanii diferitelor facultăți din țară (și la Cluj fuseseră agitații reacționare)...

Firește, ministrul ne-a promis că se vor lua măsuri pentru readucerea ordinii etc. ...

Cum s-au terminat toate acestea? În acest moment nu-mi vine precis în minte. Pare-se că și între cuștiți, legionari etc. păreri nu erau totdeauna unanime. Alături de scrisori ce mă amenințau cu moartea, mi se transmiteau și declarații de devotament înflăcărat dacă aș trece de partea lor, a „naționaliștilor”, șovinisti de fapt. Evident că aceasta era imposibil, dat fiind puterea convingerilor mele bazate pe știința marxistă...

Selecția textului și notele:
Lidia MIHĂILESCU
Georgeta IONESCU

COMITETUL INTERNAȚIONAL DE ISTORIE A CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

(Urmare din p. 17)

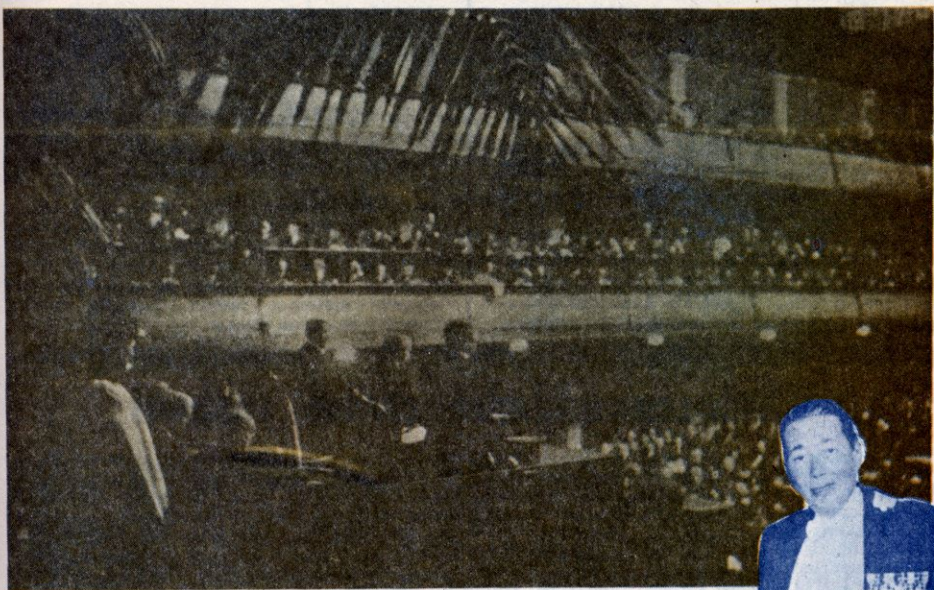
rie a celui de-al doilea război mondial”, care să devină un organism afiliat la Comitetul internațional de științe istorice; s-au elaborat statute, care de atunci nu s-au mai modificat; s-a instituit și un birou provizoriu, format din trei membri.

În sfîrșit, în 1970, la Moscova, cu prilejul celui de-al XIII-lea Congres internațional de științe istorice, Comitetul a adoptat forma sa definitivă; Henri Michel a fost ales aici președinte, în unanimitate, și reales la San Francisco, în 1975.

Activitatea principală a Comitetului constă în organizarea de colocvii internaționale, în medie două pe an, ale căror documente sînt date publicității prin grija țării-gazde. Comitetul grupează azi istorici din circa 40 țări, între care toate fostele state beligerante, dar și țări neutre sau state care n-au beneficiat de independență decât după război. El subzistă prin cotizările membrilor săi. Organul său de presă este *Revue d'histoire de la 2-ème guerre mondiale*, editată de Comitetul francez. Sub egida comitetului apare de două ori pe an și un *Buletin de știri* în două ediții, franceză și engleză.

La tribuna celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, în cadrul celor două zile consacrate Comisiei *Propaganda în cel de-al doilea război mondial*, vor fi susținute 18 rapoarte, din 18 țări diferite, asupra tuturor aspectelor pe care le-a luat propaganda în anii 1939-1945. Să mulțumim din toată inima istoricilor români care și-au luat asupra-le greaua misiune de a organiza Congresul din 1980, unde se vor strînge laolaltă sute și sute de specialiști din lumea întreagă.

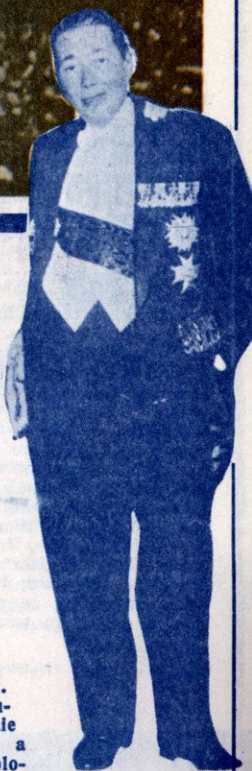
¹ Emil Pușcariu (1859-1929), profesor de histologie la Facultatea de medicină din Iași și director al Institutului de anatomie din același oraș (*Magazin istoric*, nr. 10/1976).

AMINTIRI

DE PE MALUL LACULUI LÉMAN

JEAN MARTIN

S-au împlinit anul acesta 60 ani de la crearea Societății Națiunilor, primul organism interstatal care și-a pus ca scop „dezvoltarea cooperării între națiuni, pentru garantarea păcii și securității”. Distrugerile pricinuite de primul război mondial au determinat o puternică presiune a opiniei publice din întreaga lume pentru găsirea unui mecanism internațional capabil să asigure pacea și liniștea popoarelor. O asemenea cerință era predominantă în special în țările mici și mijlocii, ele fiind primele victime ale conflictelor dintre marile puteri. În aceste condiții, la 10 ianuarie 1920 a intrat în vigoare Pactul Societății Națiunilor, ceea ce a reprezentat începerea activității organizației, al cărei sediu a fost fixat la Geneva.

Ideea de bază a Pactului era că o agresiune împotriva oricărui stat constituia o crimă împotriva întregii omeniri și — ca urmare — toate statele erau ținute să ia măsuri de apă-

rare a victimei agresiunii și de sancționare a agresorului. S-a născut, astfel, conceptul care a fost denumit mai târziu „securitate colectivă”.

Deși în perioada dintre cele două războaie Societatea Națiunilor a fost un centru al diplomației mondiale, ea nu și-a putut pune în practică înaltele sale principii, datorită mai ales faptului că, în acea vreme, imperialismul continua să fie forța dominantă în lume. Totuși răsunetul pe care dezbaterile sale l-au avut în opinia mondială a dovedit rolul important pe care-l pot juca organizațiile internaționale în domeniul asigurării păcii în lume.

România a fost unul din statele fondatoare ale Societății Națiunilor și a sprijinit în mod deosebit activitatea acesteia, considerind că aplicarea scrupuloasă a Pactului ar putea constitui un mijloc valoros de apărare a independenței și integrității sale teritoriale. Nicolae Titulescu, delegatul nostru la Societatea Națiunilor, a fost în permanență unul dintre susținătorii ei cei mai activi, căutind s-o întărească și s-o transforme într-o stavilă reală în calea politicii revizioniste de forță și dictat. Puternica lui personalitate, talentul oratoric, concepțiile sale avansate în domeniul politicii externe l-au făcut să devină una din cele mai populare figuri ale Societății Națiunilor. Activitatea sa a fost urmărită cu interes

și admirație de reprezentanții presei din acea vreme. Printre aceștia se numără și ziaristul Jean Martin, director al cunoscutului cotidian elvețian *Journal de Genève*, care a publicat, în 1944, volumul *A la Société des Nations*, o carte de amintiri despre evenimentele majore și personalitățile marcante cunoscute de el la Societatea Națiunilor.

Desigur, figura lui Titulescu nu putea lipsi din cartea lui Jean Martin. Redăm mai departe, din lucrarea ziaristului elvețian, câteva din notațiile sale, care au meritul să evidențieze unele trăsături — chiar dacă nu totdeauna dintre cele mai semnificative — ale personalității titulesciene, întregind astfel portretul marelui diplomat român. Titlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

Titulescu schimbă cursul sesiunii

Cînd, înălțîndu-și bustul, Titulescu se ridica brusc în picioare — picioare care păreau interminabile — și cînd în virful acestui curios edificiu uman vedeam apărînd figura lui de mongol, nu te puteai împiedica să nu te gîndești la un diavol ieșind dintr-o cristelniță. Era destul să rostească trei cuvinte pentru a schimba cursul ședinței. Titulescu te făcea să te gîndești și la un spadassin care ia ofensiva cu o rapiditate fulgerătoare și-și poate atinge adversarul, înainte ca acesta să fi avut măcar timpul să se pună în gardă.

Într-o zi — și-mi amintesc de aceasta de parcă ar fi fost ieri — Consiliul Societății Națiunilor bătea pasul pe loc. Se crezuse că o dificultate va fi rezolvată, dar, în ultima clipă, niște trăgători de sfori blocaseră angrenajul procedurii. În loc să se pună din nou, cu curaj, pe treabă și să

facă o nouă încercare, delegații marilor puteri hotărîră să amîne problema pentru o dată ulterioară; ei își împachetaseră documentele, își făcuseră valizele și reținuseră bilete la trenurile de seară. În acea după-amiază, Consiliul ținea, ca o simplă chestiune de formă, o ședință pentru a confirma această amîinare.

Pe un ton degajat și neglijent, președintele a sugerat încheierea sesiunii. La auzul acestei propuneri așteptate, nimeni n-a crîcnit și un moment a domnit tăcerea. Președintele a profitat de aceasta pentru a adăuga:

— În consecință...

Dar Titulescu, care lipsise în ajun și nu cunoștea manevra, a sărit de la locul său și — cu o voce care a trezit întreg auditoriul — a întrebat dacă această amîinare era, într-adevăr, justificată. O tăcere jenantă i-a întîmpinat interven-

ția; marele diplomat român avea dreptate, dar nimeni nu voia s-o admită.

Titulescu s-a așezat și a așteptat. Atunci, cu o ezitare în glas, președintele a reluat:

— Nefiind formulată nici o propunere contrară aceleia a biroului, o consider ca fiind...

— Pardon!, a strigat Titulescu, sărind iar de pe locul său; am pus o întrebare precisă și aștept să mi se răspundă la ea!

O nouă tăcere, urmată de o nouă tentativă a președintelui:

— Conform regulamentului, propunerea biroului nefiind combătută...

Pentru a treia oară, Titulescu s-a ridicat și a exclamat:

— Pardon! În lipsa unui răspuns la întrebarea mea, propun să continuăm ședința mîine, spre a relua dezbaterile cu privire la chestiunea în litigiu!

În p. 27: Nicolae Titulescu și o imagine a primei ședințe a Adunării generale a Societății Națiunilor (1920); la tribună, președintele Elveției, Motta, își rostește discursul

Grupuri de funcționari ai Societății Națiunilor sosesc la Geneva

La intervenția sa, toți ceilalți membri ai Consiliului au rămas muși.

— Nefiind nimeni care să sprijine sugestia d-lui Titulescu, a reluat președintele, propunerea biroului poate fi, în conformitate cu regulamentul, considerată ca acceptată.

— Pardon!, a replicat delegatul român, care se simțea acum foarte aproape de victorie. Dimpotrivă, conform re-

gulamentului, propunerea mea este aceea adoptată, deoarece nimeni n-a îndrăznit s-o combată!

Consiliul a rămas consternat; auditoriul a prins să suridă.

— Următoarea ședință pe mline, a spus în cele din urmă președintele, pe un ton resemnat.

Într-o larmă generală, secretarii delegaților s-au grăbit să deconteze biletele de tren,

să redeschidă valizele, să scoată din ele dosarele necesare pentru deliberările din ziua următoare.

Afurisit om acest Titulescu! Vioiciunea spiritului, repeziciunea gândirii, promptitudinea hotărârilor sale îi asigurau un asemenea avantaj față de colegii lui, înclt exercita un ascendent extraordinar asupra Societății Națiunilor.

Introducere și traducere de
Anca LĂZĂREANU

Telul către care tindem

August 1920. La numai două luni de la încheierea Tratatului de pace de la Trianon¹, în cadrul politicii de bună vecinătate cu statele vecine, România a numit un reprezentant diplomatic la Budapesta. În același timp, pentru a impune respectarea tratatelor de pace care consfințiseră pe plan internațional opera patriotică săvârșită de popoarele român, iugoslav și cehoslovac în 1918, guvernul milita pentru crearea Micii Înțelegeri². O parte din diplomația franceză, în frunte cu secretarul general al Ministerului de externe, Maurice Paléologue nu vedea cu ochi buni această alianță defensivă; aceleași cercuri încercau să denatureze politica de înțelegere a României cu statele vecine. În acest context apare și scrisoarea lui Nicolae Titulescu către diplomatul român Noti Constantinidi³, care pe atunci (în 1920) se ocupa, din însărcinarea guvernului român, de relațiile cu presa franceză. Scrisoarea — inedită — ne-a fost pusă la dispoziție, cu multă amabilitate, de doamna Nicola Axente, fosta soție a lui Noti Constantinidi. Explicațiile cuprinse între parantezele drepte aparțin revistei Magazin istoric.

Stimate domnule Constantinidi,

Nu sînt în posesia articolelor din *Eclair* și *Excelsior* pentru a vă da instrucțiunile ce cereți. Vă reamintesc însă că politica externă a guvernului a fost expusă de dl. Take Ionescu în Cameră, în iunie 1920: relațiuni bune cu toate statele vecine, relațiuni strînse cu statele victorioase, moștenitoare ale Imperiului Habsburgic.

Nimirea unui reprezentant la Budapesta, intră în punctul 1 al programului [guvernului român]. Interesele unor anumite cercuri franceze vor să dea acestui fapt amploarea necesară, pentru ca el să apară ca făcînd parte din punctul 2.

Desfășurarea evenimentelor va lămurii însă repede pe toți. Tot astfel exagerarea punctului 2 ex-

plică alarma de care vorbiți. Toate statele ieșite din ruinele monarhiei austro-ungare au un interes comun: împiedicarea agresorului de ieri de a le slăbi prin dezbinare și de a profita de concurență.

Și, aici, intrigi de la cei care nu se împacă cu consolidarea situației noi: azi, statele mici sînt arătate ca vrăjmașele Înțelegerii din Apus, mline, ca urzind planuri diabolice, unele contra altora. Ar fi o eroare dureroasă ca aceste intrigi să prindă. Nimeni nu se gîndește la o separare de interese înăuntrul Înțelegerii Mari⁴, ci la organizarea, pas cu pas, a unei Înțelegerii generale efective. Pentru aceasta trebuie multă muncă, timp mult și conștiința clară de țelul către care tindem.

A pretinde că s-a găsit deja azi formula politică a acestei vieți organizate de pace e iarăși o exagerare. Un lucru însă se știe: fără participarea tuturor intereselor, nu se poate ajunge la ceva rodnic; cu participarea lor, trebuie multe dibui și multă încredere în rezultatul final.

Vicentele d'Avenel a spus cîndva: „Le journal c'est l'hypertrophie d'aujourd'hui" (Ziarul este exagerarea cotidianului). Avea dreptate: în mania noastră de a împărți evenimentele în fragmente mici, bine definite, astfel înclt fiecare zi să-și aibă faptul ei caracteristic, constă explicația denaturării adevărului la care s-a dat presa de care îmi scrieți.

Primește, te rog, stimate domnule Constantinidi, încredințarea considerațiunii mele.

N. Titulescu

26 august [1920].
Chamonix (Majestic)

Clt despre noutățile referitoare la politica internă, nu știu nimic. Cred că în mare parte sînt de origine opoziționistă, dat fiind că dl. Take Ionescu îmi telegrafiază că va veni în curînd aici pentru a trata anumite chestii de la Cabinet la Cabinet [între guvernele român și francez].

Racoviceanu vă va trimite hîrțile ce cereți.

¹ Tratatul de pace de la Trianon, semnat la 4 iunie 1920 între Puterile Aliate (printre care și România) și Ungaria, constîndea recunoașterea pe plan internațional a unirii Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România.

^{2,3} Magazin istoric, nr. 2/1980; 5-6/1979, 2/1980.

⁴ Este vorba despre contradicțiile economice franco-englize și franco-americane în Europa Centrală și de Sud-Est, ivite după primul război mondial.

De la Mauriciu la Constantin Pogonatul

UN SECOL DE ISTORIE DOBROGEANĂ

Dr. AURELIAN PETRE,
Institutul de studii sud-est europene

La începutul secolului VII e.n., în anii 600-602, la granița nordică a Imperiului bizantin își făcea apariția un nou și puternic popor migrator: avarii. Împreună cu triburi slave, atrași de fabuloasele bogății ale Constantinopolului, avarii au trecut Dunărea, în regiunea unde aceasta își desfășura brațele înainte de vărsarea în mare, începând pustirea vechiului pământ al geto-dacilor, Dobrogea, care, în acea vreme, constituia provincia bizantină Scythia Minor. Însuși Mauriciu Tiberiu (582-602), împăratul de atunci al Imperiului roman de răsărit, a pornit în fruntea armatelor sale pentru a da piept cu acest puternic adversar.

În ciuda grelelor lupte și a faptului că, în Banat, generalul Priscus a obținut unele vic-

torii împotriva avarilor, bătăliile nu au putut împiedica pătrunderea acestora și a unui număr masiv de slavi în sudul Dunării. În rîndul armatei imperiale s-au ivit grave nemulțumiri: trupele de la Dunăre s-au răsculat, proclamîndu-l împărat pe centurionul Fokas. Mauriciu a fost executat la 23 noiembrie 602 (eveniment cu care — apreciază istoricii — imperiul a încetat de a mai fi roman de răsărit, îmbrăcînd de atunci înainte haina sa bizantină). Bizantinii au reușit, în cele din urmă, să asigure o stabilizare a situației, dar — vreme de cîteva decenii — avarii au continuat să constituie un pericol grav pentru imperiu. Abia la 10 august 626, ei au fost înfrinși, într-o bătălie memorabilă desfășurată chiar sub zidurile Constantinopolului.

Milenii de continuitate

Puternica invazie avară de la începutul secolului VII a fost îndelung analizată în istoriografie. Supralicitînd efectul distrugător al acestei acțiuni avaro-slave, unii cercetători de peste hotare (insuficient documentați asupra realităților arheologice oferite de teritoriul ponto-danubian) au formulat o teorie potrivit căreia, în urma puternicelor atacuri, Dobrogea ar fi devenit un pământ pustiu, o „terra deserta”. Și astăzi, în pofida descoperirilor arheologice, susținătorii acestei teze afirmă că pămîntul dintre Dunăre și Mare a fost pierdut definitiv de către Bizanț, a cărui frontieră ar fi fost deplasată — în urma luptelor menționate — dincolo de munții Balcani; concomitent cu distrugerea totală a civili-

zației bizantine, populația de pe teritoriul dobrogean ar fi fost dispersată în două direcții opuse și anume, o parte pe malul stîng al Dunării, de unde s-ar fi retras în Carpați, iar o alta în regiunile sudice rămase în posesia Bizanțului. Teritoriul Dobrogei — golit de populație, de forme statale și de civilizație — ar fi fost ocupat imediat de triburi slave, care ar fi pus bazele unei culturi noi. Odată cu venirea protobulgarilor (denumire sub care sînt desemnate triburile turcice bulgare conduse de Asparuh, înainte de contopirea lor cu populația slavă sud-dunăreană, contopire ce a dat naștere poporului bulgar), eveniment petrecut în anul 680 e.n. s-ar fi constituit primul stat slavo-bulgar care — potrivit tezei de mai sus — ar fi inclus și Dobrogea.

Care este situația oferită de cercetările istorice și arheologice pe vechiul teritoriu al provinciei Scythia Minor? Paginile de față nu își propun să urmărească, în retrospectivă istorică, amplul proces de evoluție și continuitate al celui mai vechi fond etnic și cultural al românilor, care au fost geto-dacii, individualizați din marea masă a tracilor încă din sec. VI î.e.n. Această continuitate pînă în veacul VII e.n., cînd poporul român era deja constituit în trăsăturile sale esențiale — limbă și cultură — este dovedită cu prisosință de descoperiri arheologice ce demonstrează concret evoluția neîntreruptă a culturii geto-dace devenită daco-romană și apoi protoromânească.

Din întreaga documentare arheologică, la care se adaugă izvoarele scrise, se detașează o realitate istorică ce nu poate fi pusă sub semnul unei contro-

verse și anume că — spre deosebire de alte popoare care s-au format în urma colonizării teritoriului respectiv de către diverse populații migratoare — poporul român este autohton în aria sa de etnogeneză. Teritoriul ponto-danubian face parte integrantă din aria de etnogeneză românească — proces care la venirea slavilor, în a doua jumătate a sec. VI e.n., era pe deplin realizat, așa cum dovedesc, de altfel, mărturiile consemnate în scrierile bizantine, precum și descoperirile arheologice.

Cercetările recente probează că slavii, pătrunși în regiunile românești în jurul anilor 568-569 e.n., au fost asimilați de către protoromâni de-a lungul unui veac de conviețuire și nu au mai putut juca un rol istoric ca etnie separată. Până în anul 680 e.n., când Imperiul bizantin a colonizat atât pe protobulgari cât și o seamă de triburi de slavi estici, protoromânii erau prezenți pe întregul teritoriu pe care luaseră ființă, atât în interiorul granițelor oficiale ale Bizanțului, (cum este cazul Scythiei Minor — viitoarea Dobroge), cât și în zonele de exercitare nominală a autorității imperiului bizantin (cum este cazul întregului teritoriu nord-dunărean).

Doi împărați

la Dunărea de Jos

Încă din sec. II e.n. — atunci când primele neamuri migratoare își făcuseră apariția în regiunile de la nordul Mării Negre — Imperiul roman organizase pe teritoriul Dobrogei un puternic sistem militar format din fortificații, atât pe Dunăre cât și în interiorul ținutului. În acest sistem au fost incluse atât cetățile helenice existente pe litoralul Pontului Euxin încă din sec. VII-VI î.e.n., și pe care romanii le-au consolidat, cât și vechi centre autohtone, ca Aegyssus (Tulcea), Beroe (Piatra), Capidava, Sacidava (Muzait) etc. Completată și perfecționată, rețeaua respectivă de fortificații și-a îndeplinit timp de secole funcția de „scut” al romanității sud-dunărene până la dezastrul

din anii 600-602. Urmele arheologice atestă puternicele distrugerii suferite atunci de aceste centre întărite, precum și de alte așezări civile neîntărite — sătești — ce existau între fortificațiile menționate. Aproape concomitent însă peste enormele dărâmături provocate de atacurile avaroslavice, au apărut noi fortificații, populația locală trecind de îndată la reconstruire. La Histria, Capidava, Ulmetum (Pantelimonul de Jos) pe vechile ruine au apărut noi cetăți — mai modeste ca formă, dar vădind limpede caracteristicile sistemului constructiv romano-bizantin din veacul VI e.n. — secolul de aur al romanității sud-dunărene. Mai mult, acest sistem militar de esență bizantină a fost completat cu două valuri protectoare de pământ, unul dintre Constanța și Cernavodă, și altul mai nordic, la Niculițel, precum și cu câteva valuri mai mici menite să apere doar cîte o așezare (Histria, Capidava).

În nici unul din centrele antice dobrogene nu se constată mărturii ale prezenței slavovarilor care să fi cucerit cetățile bizantine de la Dunăre, Marea Neagră sau din interiorul Dobrogei și apoi să le fi refăcut în scopuri militare proprii. Dimpotrivă, săpăturile arheologice relevă, în mod repetat și constant, că aceste centre au fost reconstruite de autoritatea bizantină peste ruinele vechilor construcții. Tot în legătură cu reconstruirea acestor cetăți se cuvin subliniate și unele probleme legate de existența lor. Și aici arheologia are cuvîntul decisiv: în multe din fortificații s-au găsit numeroase mărturii numismatice care reprezintă cel mai important document pentru precizarea unei cronologii. Descoperirea de monede emise de împărații Fokas (602-610), Heraclius (610-641), Constantin III (641-668) și Constantin IV Pogonatul (660-685), descoperiri făcute la Aegyssus (Tulcea), Noviodunum (Isaccea), Axiopolis (Cernavodă) pe malul Dunării, la Histria, Tomis (Constanța), Callatis (Mangalia), ca și în interiorul Dobrogei, la Ulmetum, Sinoe, Nufărul etc. atestă clar atât faptul că așezările respective nu au fost

părăsite în sec. VII, dar și că, în tot acest interval, Bizanțul și-a exercitat autoritatea asupra teritoriului, monedele emise avînd putere de circulație pe întreaga Dobroge.

În lumina descoperirilor arheologice, Dobrogea secolului VII ni se înfățișează ca o zonă în care, în pofida înfringerilor suferite în luptele cu avarii și a unor frământări interne (Fokas — înlocuitorul prin forță a lui Mauriciu — a fost, la rîndul său, înălțat prin forță armată de Heraclius, în anul 610), Bizanțul a continuat să-și afirme autoritatea. În tot acest răstimp și după această perioadă, populația autohtonă a rămas neclintită pe vatra străbună, unde viețuia de milenii încă de la apariția tracilor. Mai mult, spre sfîrșitul secolului — mai precis în anul 680, cînd protobulgarii amenințau, la rîndul lor, Imperiul bizantin — autoritatea imperială a intervenit din nou în apărarea provinciei sale. Pentru a împingea pe războinicii protobulgari, conduși de hanul Asparuh, împăratul Constantin IV Pogonatul s-a deplasat personal (așa cum atestă cronicile bizantine) în fruntea unei armate la gurile Dunării. Faptul că însuși împăratul a condus operațiile militare reliefează odată în plus valoarea strategică deosebită ce o avea provincia Scythia Minor pentru statul bizantin, știut fiind că cezarii erau în fruntea armatelor lor numai în cazuri excepționale. Ultima oară cînd un „împărat” s-a deplasat în fruntea armatei la Dunărea de Jos fusese în 602, în împrejurările de mare cumpănă pentru imperiu amintite la începutul acestui articol.

Așadar, Dobrogea veacului VII a avut o istorie zbuciumată, marcată de invazia avaroslavă din debutul secolului și de cea bulgară din ultimele sale decenii. Sub protecția (uneori firavă, dar mereu prezentă) a Imperiului bizantin, populația românească de aici a întreținut strînsă legătură cu Constantinopolul (de care o legau vechi relații economice și politice), dar, în același timp, a generalizat o cultură feudală românească timpurie răspîndită atât în Dobrogea cât și în celelalte regiuni românești de la nord de Dunăre

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **FILE DIN ISTORIA U.T.C.** (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; autori: Elena Cristescu, Florea Dragne, Fred Mahler, Constantin Mocanu, Constantin Petculescu — coordonatori Gheorghe Sbirnă, Alexandru Șiperco, Nicolae Tue).

Editura Politică, București, 1980, 576 pp., 25 lei; ediția a II-a, revăzută și completată, a monografiei consacrate mișcării revoluționare de tineret din patria noastră, parte integrantă a mișcării muncitorești din România.

● **GESCHICHTE DER DEUTSCHEN AUF DEM GEBIETE RUMÄNIENS. VOL. I** (sub redacția lui Carol Gölner).

Editura Kriterion, București, 1979, 460 pp., 43 lei; istoria germanilor pe teritoriul României, din sec. XII pînă la 1848.

● **Paul Niedermaier — SIEBENBÜRGISCHE STÄDTE.**

Editura Kriterion, București, 1979, 320 pp., 23,50 lei; dezvoltarea urbanismului în orașele transilvănene.

● **Thomas Nágler — DIE ANSIEDLUNG DER SIEBENBÜRGISCHE SACHSEN.**

Editura Kriterion, București, 1979, 260 pp., 15,50 lei; colonizarea sașilor transilvăneni.

● **Tonk Sándor — ERDÉLYIEK EGYETEMJÁRÁSA A KÖZÉPKORBAN.**

Editura Kriterion, București, 1979, 400 pp., 13,50 lei; prezențe universitare transilvănene din evul mediu.

● **Virgil Căndea, Constantin Simionescu — MONT ATHOS. PRÉSENCES ROUMAINES.**

Editura Sport Turism, București, 1979, 144 pp., prezențe românești la Muntele Athos.

CLIO ANUNȚĂ

Carte românească pe Mureș

Biblioteca județeană din Tirgu Mureș (înființată în 1913) păstrează în fondurile sale — după cum aflăm dintr-un recent ghid, editat de Comitetul județean de cultură și educație socialistă Mureș — un mare număr de cărți din sec. XV-XVI, rarități sau chiar unicate bibliofile.

Cea mai veche tipăritură românească aflată în colecțiile bibliotecii este **Cartea românească de învățătură**, scoasă în 1643, la Iași, de mitropolitul Varlaam și din care se păstrează cinci exemplare. Alte tipărituri românești apărute la Snagov, București, Buzău, Râmnic, Sibiu, Brașov atestă strînsurile legături ale românilor de pe meleagurile mureșene cu frații lor din celelalte două țări române, intensă circulația a cărții fiind o expresie elocventă a unității naționale.

În Fondul Teleki-Bolyai al bibliotecii, reunind aproape 40 000 volume, se păstrează 52 incunabule, iar între alte cărți românești lucrarea lui Dimitrie Cantemir, **Histoire de l'Empire ottoman** (Paris, 1743) și **Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae** (Cluj, 1791).

Dorobanții și... moda

Cît de populari deveniseră renumiții dorobanți români, care pe fronturile Independenței intraseră în legendă, o ilustrează și faptul că femeile transilvănene introduseseră în vestimentația lor unele piese de îmbrăcăminte inspirate de costumele ostașilor români, în semn de simpatie și solidaritate cu lupta fraților de peste munți.

Astfel, frumoasele românce sibiene se mîndreau cu o pălărie inspirată de căciulile dorobanților. Iar un ziar sibian, din ianuarie 1878, descria cu admirație „căciulile de dorobanț” ale sibiencelor: erau făcute din astrahan, cu o cocardă tricoloră în dreapta și o mică pană de curcan. „Vitejii curcani trebuie să fie mîndri de via simpatie pe care le-o păstrează surorile lor de dincolo de Carpați”, conchidea gazeta sibiană.

L. IOAN

PLANSELE NOASTRE

① La București, Tudor primește din partea boierilor actul de consfințire a drepturilor cerute de Adunarea Norodului. Detaliu din fresca de la Ateneul Român, de Costin Petrescu

② Arme din timpul revoluției și ceasul care a aparținut eroului din Vladimir. Muzeul de istorie al Municipiului București

③ La începutul sec. XIX, reprezentanții a două generații de boieri. Desen de Ad. Midy, aflat la Biblioteca Academiei R.S. România. Sus: Bucureștii în vremea lui Tudor Vladimirescu și...

④ ...O sută de ani mai târziu (Chivernisitor pentru binele și folosul tuturor, p. 2)

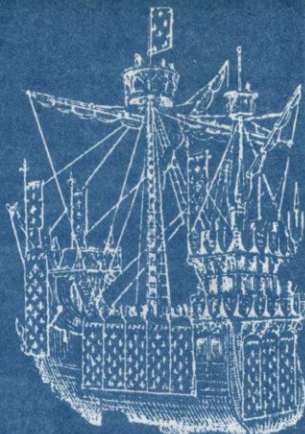

CORABIA

MORȚII

VILHELM MOBERG,
Stockholm

Lungul drum al molimei

Vilhelm Moberg este considerat de aproape întreaga critică literară a Suediei drept cel mai de seamă prozator și dramaturg, în viață, al acestei țări. Născut în 1898 ca fiu al unui foarte sărman paznic silvic, el și-a păstrat de-a lungul întregii sale vieți, după propria declarație, „amprenta unei obîrșii simple și plină de nevol”. Greutățile împlinite în copilărie și adolescență i-au stîrnit o puternică ură față de orice nedreptate socială și i-au sădit o adîncă dragoste de libertate — ură și dragoste care reprezintă elementele de ale întregii sale creații.

Prima sa carte a apărut în 1921 și de atunci a publicat peste 40 lucrări. În 1970, el a părăsit beletristica și s-a dedicat istoriei, hotărîndu-se să scrie o nouă cronică a țării sale, și pînă la un punct, a întregii Scandinavii. „Adesea, spune el, omul simplu dispăre din paginile relatărilor istorice. Intenția mea a fost de a călători prin trecutul Suediei, propunîndu-mi să mă opresc în locurile peste care specialiștii trec în grabă, ei preferînd să se ocupe, iar și iar, de evenimente și personalități arhicunoscute, pe care le-au abordat sute de alte volume”.

Pe noul drum pe care s-a angajat în ultimul deceniu, Vilhelm Moberg s-a bucurat de același succes. Recenzile apărute pe marginea celor patru volume care formează *Min Svenska Historia* (Istoria poporului suedez) concordă în a-l socoti pe Moberg drept „un istoric înnăscut, un poet și un răzvrătit, sigur de dreptatea cauzei celor mulți, iubitor de libertate și plin de dragoste față de omenire”.

În fragmentul pe care îl publicăm mai jos, într-o formă întrucîtva prescurtată, autorul tratează un episod dramatic, care a marcat nu numai istoria Suediei, ci și a altor țări, atît din Peninsula Scandinavă, cît și din alte zone ale Europei. Subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Întemeiat în 1070, Bergen este al doilea oraș ca vechime al Norvegiei. În cursul unei lungi perioade, el a fost cel mai de seamă port și centru comercial al Scandinaviei, avînd strînse legături cu Liga hanseatică¹. Se știe că aceasta a reprezentat în evul mediu cea mai vastă întreprindere particulară din Europa de Nord — un concern de companii de navigație — care s-a impus prin averea acumulată

și care era în stare să poarte războaie la fel de bine ca orice regat sau imperiu. În culmea gloriei sale, Liga hanseatică întrunea 160 orașe din țările situate pe țărmurile Mării Baltice și Mării Nordului. Han-sa avea o sucursală la Bergen, care devenise astfel principalul port comercial al Scandinaviei. Să nu uităm, că pe vremea aceea, uscătul despărțea popoarele, marea le unea.

Într-o zi a lunii august 1349, o corabie se îndrepta spre rada Bergenului, venind dinspre vest. Deși se afla încă departe, ochii specialiștilor de pe mal au deslușit că era vorba despre un vas comercial, de tipul cel mai curent pentru flota hanseatică a vremii.

Cei din Bergen au adus nava în port, unde au constatat că la bord nu se afla nici o ființă vie, ci numai cadavre. Echipajul pierise pînă la ultimul om. Dar încărcătura de pînzeturi și stofe de lînă era intactă și, deoarece corabia nu mai avea stăpin, bunurile transportate de ea aparțineau celor care o salvaseră. După ce au descărcat baloturile, cei din Bergen au remorcat vasul, cu cadavrele lui cu tot, în largul mării și l-au scufundat.

În aceeași după-amiază, cîțiva dintre cei care manipulasă mărfurile de la bordul acestei corăbii fantomă s-au îmbolnăvit grav și, în cîteva ore, au murit. Se apreciază că, în acel an, parohia Bergenului număra aproximativ 100 000 suflete. Dintre acestea, la două luni după sosirea navei, 40 000 fi murmaseră echipajului în mormînt.

A fost prologul celei mai mari pieiri în masă din istoria Scandinaviei. Pe bordul corăbiei se afla Moartea Neagră. Termenul medieval desemna o maladie care extermina populații întregi și devasta con-

¹ Magazin istoric, nr. 9/1975.

tinentele de la un capăt la celălalt. Răpusă de încălcătura fatală, cel puțin o treime din locuitorii Norvegiei și Suediei aveau să dispară.

Din punct de vedere economic, sociologic și demografic, Moartea Neagră a constituit cel mai important fenomen din istoria evului mediu al Suediei. Nu a fost o simplă epidemie de ciumă. A fost o *pandemie* (de la cuvintele grecești *pan* = tot, *toi* și *demos* = popor). Această *pandemie* a pustiiu lumea epocii, zdruncinând-o pînă în temelile sale. Istoricii o consideră drept cea mai cumplită catastrofă care a afectat vreodată umanitatea — „ceasul de bezna din miezul de noapte al evului mediu”. Cei contaminați mureau aproape fără excepție. Orice însănoșitoare era privită drept o minune dumnezeiască. Decesul putea surveni fie imediat, fie (mai frecvent) peste cîteva ore, eventual 24, fie în maximum trei zile și trei nopți. Din cauza aceasta, bolii i se mai spunea „Molima cea Furioasă”.

Se credea despre contagiune că se produce prin nas și că un violent acces de strănuturi, reprezintă primul simptom al maladiei. De aici, urarea, atît de răspîndită, de „Sănătate”, atunci cînd cineva strănută; era o urare necesară deoarece se socotea că persoana respectivă avea deja, în nările sale, Moartea Neagră.

Cel contaminat era evitat de familie și prieteni; părinții își abandonau copiii, și bolnavii erau uneori siliți să părăsească așezările și să se ascundă prin păduri și mlaștini pentru a-și aștepta sfîrșitul. Medicii nu cunoșteau nici un leac, nici un mijloc de combatere a bolii. Instrucțiunile lor pentru populație nu făceau altceva decît să le ascundă ignoranța. Profesorii universitari de la Paris, floarea științei medicale a timpului, au ajuns la concluzia că *pandemia* se datora... unei lupte dintre aștele cerești și Oceanul Indian. „Razele soarelui și căldura cerului se îndreaptă cu atîta violență asupra oceanului, încît apele acestuia sînt absorbite de atmosferă și aburul astfel format acoperă întinderi imense ale pămîntului, cufundîndu-le în cea-

ță. Mînați de vînturile mării, acești curenți aerieni poartă otrăvuri funeste, care intoxică șiucid populația”.

Savanții Universității din Paris recomandau, în scopuri profilactice, să se mîncească puțin, să se bea numai alcool, să se doarmă numai la anumite ore și să se purifice aerul prin fumigații cu camfor, cu esențe lemnoase mirositoare și diverse parfumuri. Evident, nimeni nu știa pe vremea aceea că ciuma se propagă datorită unui microb purtat de șoareci, șobolani și cobai și transmis printr-un purice care parazitează atît rozătoarele cit și oamenii. În secolele XIV-XV, cînd gîndirea era dominată de misticism și de dogmele Bisericii, ciuma apărea ca un demon, ca un cavaler al Apocalipsului, care străbatea pămîntul în lung și în lat, măcelărînd sute de mii de ființe, a căror singură vină era că se trăgeau din Adam și Eva. Biserica declara că ciuma era o pedeapsă trimisă de Dumnezeu omenirii celei păcătoase, care, deci, nu se putea apăra împotriva ei.

Se presupune că *pandemia* și-a avut originea în India, unde bîntuise o mare epidemie cu începere din 1325. În Europa ea pare să fi ajuns pe vechea rută a caravanelor, spre Marea Neagră și Marea Mediterană, pe unde negătătorii persani își trimiteau măturile în Europa. Dacă multă vreme uitării, acest „drum al mătăsii” fusese reales la începutul sec. XIV, tocmai bine pentru a permite răspîndirea bolii în cele două continente.

În 1344, colonia geneveză Kaffa (astăzi orașul Feodosia, în Peninsula Crimeea) a fost asediată de tătari, care au catapultat în tabăra adversarilor cadavrele celor morți de ciumă, folosind astfel o formă primitivă de război bacteriologic. Tătarii n-au reușit să cucerească cetatea, dar au înfestat-o. La bordul corăbiilor geneze care s-au înnoiait în patrie se afla Moartea Neagră. În primăvara lui 1347, ea s-a declarat la Genova, de unde, pînă în 1350 s-a răspîndit în întreaga Europă¹.

Pe continent, cea mai grav afectată a fost Italia și, mai ales Florența unde s-au înre-

gistrat, pare-se, 100 000 victime. Boccaccio și Petrarca au descris molima în cuvinte zguduitoare: „O, fericit urmaș al nostru! exclamă Petrarca. Tu care nu știi nimic despre plînsurile și vaietele noastre, o să crezi oare că tot ce ți-am spus e născocire?... Cînd s-a mai văzut, sau s-a mai auzit, de vreo astfel de năpastă? Case părăsite. Așezări pustii și lăsate în paragină. Drumuri stivuite cu leșuri. Pretutindeni un prăpăd înfrîorător”.

Spaima de moarte și misticismul i-au determinat pe oameni să dea crezare celor mai monstruoase zvonuri, în disperata lor tentativă de a găsi o explicație pandemiei. Printre țapii ispășitori, care au trebuit să plătească foarte scump o vină imaginară, s-au numărat și evreii. Pogromurile dezlanțuite împotriva lor nu aveau să-și mai găsească pereche, în ceea ce privește proporțiile și cruzimea, decît cu 600 ani mai tîrziu, sub Adolf Hitler. Invinuiri că poluau apa fîntînilor cu o „tainică otrăvă”, preparată din păianjeni, scorpioni și șerpi, evreii au căzut pradă unor măceluri în masă, declanșate în 1348 în sudul Franței: la Narbonne și Carcassonne au fost exterminați cu toții, inclusiv bătrîinii, și pruncii; în Burgundia au pierit 50 000. Dar numărul cel mai mare de victime, pe ansamblu, s-a înregistrat în centrul Europei: fanaticul episcop al Strasbourghului a ars 6 000 evrei din acel oraș; la Mainz, focul rugului a fost atît de puternic, încît a topit clopotul unei biserici din apropiere; în 1349, au fost arși evreii din Frankfurt, Nürnberg, Rostock, Erfurt și alte orașe germane; la Speyer, ei au fost virțiți în butoaie cu capacele bătute în cuie și aruncați în Rin. La Basel, în Elveția, evreii au fost trași pe roată pentru a-și mărturisii presupusele intenții criminale ș.a.m.d., ș.a.m.d.

Printre alte reacții în fața morții iminente, în condițiile de ignoranță ale evului mediu, se remarcă orgiile care au avut loc în anumite părți ale Europei și autoflagelările, care-și aveau originea în regulile și prescripțiile diferitelor ordine călugărești. Pentru „a potoli mînia lui Dumnezeu”,

¹ Magazin istoric, nr. 5/1974.

cortegii de bărbați și femei, ducând în mîna stîngă cite o luminare aprinsă, străbăteau distanțe imense, biciindu-se pînă la sînge cu cnuturi sau lanțuri și cîntînd imnuri religioase. Aceste procesiuni nu numai că sporeau teroarea generală care domnea pe atunci, dar contribuiau, în modul cel mai funest, la răspîndirea endemiei.

În treacăt fie spus, Anglia, contaminată încă din august 1348, s-a numărat printre țările care au suferit cel mai mult din întreaga Europă. Ravagiile ciumei i-au schimbat structura socială pe o perioadă de secole întregi, determinînd, în mare măsură, modificări în istoria ei.

Profitorii și victimele

La Muzeul maritim din Bergen se poate vedea astăzi, „Corabia Morții”. Este o navă construită destul de grosolan și care trebuie să fi avut o viteză redusă. În schimb, dispunea de o cală vastă și nu necesita un echipaj numeros. Văzînd-o, m-am întrebat cum de fuseseră atît de imprudenți cei din Bergen, cum de nu se sesizaseră ei de pericolul pe care îl reprezentau cadavrele de la bord? Să fi fost încărcătura atît de prețioasă încît oamenii să-și fi riscat viața de dragul ei? Nu este exclus. Există însă și o explicație mai simplă: ignorarea totală a caracteru-

lui infecțios al bolii. Numai așa putem înțelege răspîndirea ei fantastic de rapidă în Scandinavia.

La numai două luni după sosirea corabiei la Bergen, ciuma a ajuns în Suedia. Epidemia a atins asemenea proporții încît regele Magnus Eriksson [care domnea pe atunci asupra Suediei, Norvegiei și Finlandei] și-a convocat sîetnicii la un consiliu avînd la ordine de zi o singură problemă: cum să lupte împotriva molimei. Dezbaterile au stabilit că „năpasta cea groaznică însemna pedeapsa lui Dumnezeu” și că, pentru a-l îmbuna pe Tatăl ceresc, toți locuitorii trebuiau să facă danii bisericilor și să înalțe rugi Sfintei Fecioare.

Bineînțeles, aceste măsuri nu au ajutat la nimic și anul 1350 a marcat punctul culminant al dezastrului. Mortalitatea cea mai mare s-a înregistrat în centrul și sudul Suediei. Firește, cea mai lovită a fost sărăcimea. Nobilii, ca și regele, puteau să fugă din țînt în țînt, evitînd flagelul. Pieirea unui număr atît de mare de locuitori aparținînd păturilor sociale inferioare avea să modifice fundamental echilibrul dintre clase. La un moment dat, cei mulți și exploatați au rămas aproape la fel de puțini ca și exploatatorii.

Un alt efect al ciumei a fost considerabila îmbogățire a Bisericii. În dorința lor de a scăpa de moarte, aristocrații se dădeau bine pe lîngă Dumnezeu, făcînd danii uriașe preoțimii. Clerul catolic a profitat pentru a comercializa, pe scară largă, talismane și relicve menite să îndepărteze primejdia. Deosebit de mare a fost deverul cu așa-zisele fragmente din oasele Sfintei Ema și Sfintei Margareta.

De remarcât, de asemenea, este faptul că, în anumite zone, populația Suediei s-a reîntors la credințele păgîne. Pentru a potoli minia zeilor, s-a recurs și la sacrificii umane. Fecioare și copii au fost îngropați de vii la marginea așezărilor pentru a opri înaintarea ciumei. (Dealtfel, se pare că îngroparea de viu era o pedeapsă frecventă în justiția medievală a Suediei, rezervată cu precădere femeilor și celor tineri.) Desigur, cvasiunanimitatea celor sacrificați se recrutau din rîndurile țărănimii. Se relatează că, în provincia Värmland, au fost îngropați de vii un băiețaș și o fetiță, copiii celei mai sărace familii din sat. Cînd prima lopată de pămînt a căzut asupra fetei, care ținea un codru de pline în mîna, ea a început să plîngă: „Îmi murdăriți pînea!”

(Continuare în p. 61)

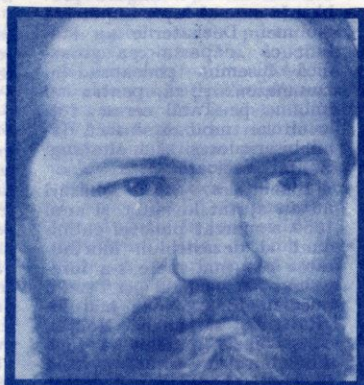
Consultarea unui boțnav. (Miniatură italiană din sec. XIV)

1850-1980. GRIGORE G. TOCILESCU

Un deschizător de drumuri

VASILE BARBU

Unul dintre reprezentanții de seamă ai culturii românești de la sfârșitul secolului XIX, istoric, filolog, jurist, literat și publicist, a fost Grigore G. Tocilescu, de la a cărui naștere se împlinesc 130 ani. Într-o viață destul de scurtă (1850-1909), el a trudit neobosit, dovedind o putere de muncă exemplară.

După clasele primare, terminate în orașul natal, Ploiești, și cele de liceu, la „Sf. Sava” din București, a urmat, din 1868, cursurile Facultăților de drept și litere din Capitală.

Remarcat de B.P. Hasdeu încă din anii studenției, Tocilescu a început să desfășoare o intensă activitate de strângere și publicare de documente, colaborând la publicațiile profesorului său, Traian, Columna lui Traian, Românismul.

În 1871, la comemorarea a 50 ani de la revoluția lui Tudor Vladimirescu, Grigore Tocilescu a rostit un înflăcărat discurs pe cîmpul Cotrocenilor, făcînd dovada calităților sale de mare orator, evidențiate ulterior în cariera universitară și, mai ales, în activitatea publică.

În 1874 și-a luat licența în drept, cu teza Despre legat în dreptul roman și în dreptul român, lucrare, remarcabilă prin contribuția documentară total nouă pe care o aducea, îmbinînd cele două principale ramuri istorice care îl atrăgeau pe tînărul autor: pe de o parte, istoria medievală a patriei, pe de alta antichitatea.

Doi ani mai tîrziu, și-a luat doctoratul la Praga cu o dizertație despre Dacia străveche. Scrierea, prezentată în 1877 sub titlul Dacia înainte de romani la concursul Societății academice române, a fost premiată, iar autorul ei ales, chiar în același an, membru corespondent al Academiei. Avea 27 ani.

În 1877, Academia română i-a încredințat lui Tocilescu misiunea de a studia în Rusia manuscrisele inedite ale lui Dimitrie Cantemir. Cu acest prilej a aflat și copiat numeroase documente referitoare la istoria țărilor române.

Unele dintre acestea le-a încredințat altora spre publicare. Astfel, Cronica lui Moxa, copiată în întregime de Tocilescu după manuscrisul original aflat într-o bibliotecă din Moscova, a fost publicată de Hasdeu.

Tot pentru depistarea unor noi documente referitoare la românii, a plecat la Paris. Aici și-a continuat specializarea în epigrafie și antichitatea clasică greco-romană.

După trei ani de studii, în 1881, s-a reîntors în țară, unde a fost numit profesor universitar la catedra de istorie antică și epigrafie a Universității din București, încredințându-i-se și direcția Muzeului național de antichități. La 31 ani, se impuse ca cel mai bun specialist român în istoria antică și în disciplinele auxiliare acestora. Prin pregătirea sa strălucită și înțelegerea sa activitate științifică, prin preocuparea de a introduce metode noi de cercetare în domeniul istoriei, bazate în primul rînd pe studiul și interpretarea critică a documentelor, el făcea legătura între două mari generații, aceea a lui Bălcescu, Kogălniceanu și Hasdeu, la a căror învățătură începuse, și seria primilor noștri istorici moderni — A.D. Xenopol, I. Bogdan, C. Giurescu, D. Onciul, N. Iorga, V. Părvan.

Între 1882 și 1895, Tocilescu a publicat într-o revistă vieneză de specialitate peste 500 inscripții grecești și latinești, aflate în colecțiile Muzeului național de antichități sau pe care le strînsese din Dobrogea. O parte dintre acestea le-a comunicat și Academiei din Berlin, care edita monumentală lucrare Corpus Inscriptionum Latinarum. Pentru colaborare, Academia din Berlin i-a decernat o medalie de aur; în 1892, trimițîndu-i un volum din Corpus, savanții Theodor Mommsen, Otto Hirschfeld și Alfred Domaszewski, editorii prestigioasei lucrări, îi scriau: „Aveți să regăsiți în acest volum o bună parte din descoperirile și cercetările dv. proprii... Binevoști a vedea în acesta recunoștința Academiei pentru sprijinul dv. valoros, precum și recunoștința personală a editorilor operei.”

Numele lui Tocilescu rămâne însă indisolubil legat de cercetările de la Trofeul lui Traian de la Adamclisi¹, care i-au adus elogiile specialiștilor din întreaga Europă. Rezultatele săpăturilor și concluziile formulate de el au constituit subiectul multor comunicări la congrese și reuniuni științifice internaționale. Pentru deosebitele sale merite, în luna martie 1890, Academia română l-a primit în rândul membrilor titulari. A fost de două ori vicepreședinte (1895-1898; 1907-1909) al acestui înalt for al științei românești, și președinte al Secției literare (1899-1901) și celei istorice (1901-1903). A fost, de asemenea, membru al societăților arheologice din Paris, Orléans, Bruxelles, Roma, Atena, Odessa și Moscova.

Paralel cu munca de teren, la Adamclisi și în alte așezări romane din Dobrogea sau din Olte-

nia, Tocilescu a dat curs și preocupărilor sale mai vechi în legătură cu istoria medie a României. A lucrat mult la un Corpus al inscripțiilor slave de la noi, pe care, din păcate, n-a apucat să-l termine. În același timp, a întemeiat și condus mai multe publicații — Revista pentru istorie, arheologie și filologie, Revista Societății „Tinerimea română” — fiind, totodată, unul dintre cei trei redactori ai Marelui dicționar geografic al României.

S-a stins din viață la 18 septembrie 1909, cu regretul, mărturisit unui prieten, de a nu-și fi încheiat încă opera. Peste ani, omaghiindu-l pe cel ce-a pus bazele unor noi domenii de cercetare în știința istorică românească, prof. Radu Vulpe scria: „Tocilescu rămâne în istoria culturii românești ca un deschizător de drumuri. Acesta a fost rolul său și i-a corespuns cu mari merite.”

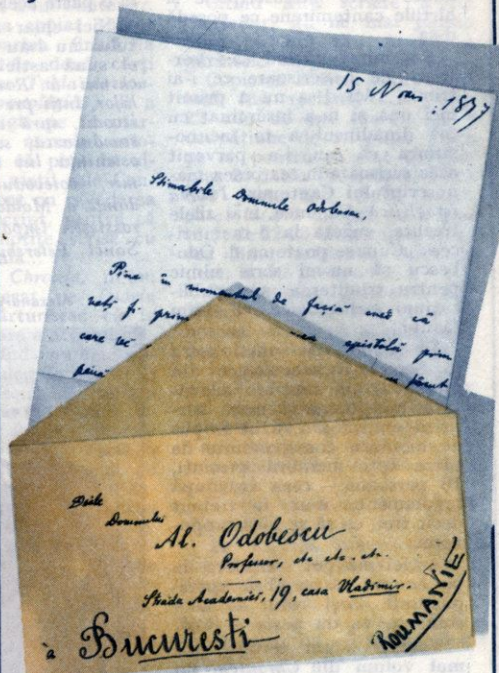
Pe urmele prințului cărturar

La 25 august 1877, Societatea academică română l-a încredințat lui Grigore Tocilescu misiunea de a întreprinde cercetări în principalele arhive din Rusia, în scopul descoperirii de noi documente privitoare la istoria românească. Era prima misiune științifică în străinătate organizată de Academia română.

Timp de patru luni, Gr. Tocilescu a desfășurat o vastă activitate de investigare și copiere a unor manuscrise și documente depistate în marile arhive din Odessa, Kiev, Moscova și Petersburg. A avut, între altele, bucuria să descopere scrieri ale lui D. Cantemir cu totul necunoscute până atunci, păstrate în biblioteca principală a arhivelor Ministerului de externe din Moscova, biblioteca Academiei teologice din lavra „Sf. Sergheie”, din orașul Zagorsk, și biblioteca Muzeului asiatic din Petersburg.

Pe baza acestui vast material documentar adus de Tocilescu în țară, Academia română a început publicarea, în anul 1883, a Operei principelui Dimitrie Cantemir. Primul volum tipărit, îngrijit de Alexandru Odobescu, a fost Istoria ieroglică, manuscris inedit până atunci, transcris de Tocilescu. Recunoscând valoarea deosebită a investigațiilor istoricului român, D.A. Sturdza, secretarul general al Academiei, aprecia: „Cercetările d-lui Tocilescu au fost răsplătite cu cel mai deplin succes”.

În arhiva Gr. Tocilescu din cadrul colecției de manuscrise a Academiei R.S.R. (cota mss. rom. 5 159) se păstrează și trei scrisori către Al. Odobescu, din perioada cît s-a aflat la cercetări în Rusia.

Le-am transcris, prezentînd cititorilor noștri doar acele fragmente în care Tocilescu relatează rezultatele investigațiilor sale. Am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, respectînd normele ortografice actuale. Între-ruperile din text le-am marcat prin trei puncte, iar explicațiile le-am dat între paranteze drepte.

Ioan LĂCUSTĂ

¹ Magazin Istoric, nr. 12/1973, 3/1974.

Stimabile domnule Odobescu, Pînă în momentul de față cred că veți fi primit prima mea epistolă prin care vă anunțam despre cele ce am făcut pînă acum aicea.

Vinerea trecută fiind ședința la Societatea arheologică din Moscova, s-a întors de la proprietatea sa dl. conte Uvarov [A.S. Uvarov, 1825-1884, arheolog rus] și cu această ocaziune am căutat neapărat a mă duce să-l vizitez și să-i prezint prețioasa d-tale scrisoare de recomandățiune. Contele a rămas încântat de această vizită; mi-a spus că se simte fericit d-a putea ceva face pentru un recomandat al bunului și stimatului d-sale amic, d. Odobescu și, în consecință, mi-a și promis, pentru duminica viitoare, cînd se va reîntoarce la Moscova, a-mi aduce toate manuscrisele și hîrțile cantemirene ce posedă d-sa.

S-a mirat văzînd că-i vorbești de o scrisoare ce i-ai trimis, căci d-sa nu a primit nici una și m-a însărcinat cu tot dinadinsul a te încunoștința că nu i-a parvenit acea scrisoare în cestiunea manuscrisului Cantemir: *Istoria ieroglică*. Că, încă, mai zilele trecute, cugeta la d-ta și zicea: „Cum se poate ca d. Odobescu să nu-mi scrie nimic pentru trimiterea unei publicațiuni arheologice ce i-am făcut?”

În ședința de vineri seara [a Societății arheologice din Moscova] am simțit o adevărată mulțămire și mare surpriză, cînd m-am văzut propus de membru corespondente de către toți membrii prezenți, 18 persoane — ceea ce, după regulament, n-ar fi trebuit decît trei, ca să se facă propunerea.

Astfel mă pot considera de pe acum ca membru corespondente, deși votul de adesiune se va da peste o lună.

Tocmai acum termin primul volum din *Chronicul* lui Cantemir și mă gătesc a-ncepe pe cel de-al doilea.

Datoresc foarte mult amabilității d-lui baron de Bühlen, care mi-a dat camera sa, ca să lucrez pe tot timpul cît voi sta aici; căci altfel, ca regula d-a nu fi deschisă arhiva decît 5 zile pe săptămîna,

și numai de la 11 [la] 3 ore [p.m.], se-nțelege că mai nimica n-aș fi putut face.

Deosebiri între textul publicat [în 1835, de G. Seulescu] și originalul manuscris sînt nenumerate și aceste deosebiri nu constă numai în ortografie, punctuațiune, modernizare sau dialectizare a cuvintelor, dară chiar în omisiuni, unele lungi, omisiuni parte intenționate, parte din nebagăre de seamă.

Cele intenționate sînt de tot curioase: toate pasagele în care principele autor vorbea ca un hain [dușman] al prea puternicii împărății de la Constantinopole, oriunde peana sa se revolta contra tiraniei otomane și deplînge robia în care se află țările creștine, editorii *Chronicului* au socotit de cuviință să lase la o parte acele pasage...

Nici chiar titlu manuscrisului nu l-au dat corect căci el sună astfel: *Chronicul vechimei a Romano Moldovahilor, înții pre limba latinească izvodit, iară acum pre limba românească, scos cu truda și osteneința lui Dimitrie Cantemir, voievodul și de moșie domn a Moldovii și a svintei rossieștii împărății Kniaz. În Sanct Petersburg, anul 1717.*

Alexandru Odobescu

La Seulescu se citește: *Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor, alcătuit de domnul Moldovei Dimitrie Cantemir la anii 1710*. De unde va fi scos 1710, eu nu știu, căci în original e prea lămurit 1725 și 1717.

Nu știu ce voi mai găsi în volumul al doilea pe care nădăduiesc să-l finesc pînă marți 22 noiembrie. De atunci pînă la 8 sau 9 decembrie sper a rămîne tot aci spre a copia unul din manuscrisele latinești, sau poate *Istoria ieroglică*. Însă mă cam simt strîmătorat de bani și nu știu dacă Ministerul cultelor îmi va trimite curînd bursa pe octombrie, după cum am solicitat-o.

Alt nu mai am ce comunica, decît că mă aflu sănătos, muncesc neîntrerupt și cu o nescătată plăcere și caut a dobîndi cît de multe cunoștințe printre bărbații de știință de aici...

Am făcut cunoștință și cu celebrul istoric [S.M.] Soloviev [1820-1879], academician, profesor la Universitatea din Moscova] căruia i-am dat toate vinerile seara pentru că în serată la dînsul se strînge multă lume luminată și cam botezată puțin și în știința germană.

Mă opresc aici, stimată d-le Odobescu, căci poate m-am întins prea cu prisosință asupra a tot felul de detalieri.

Te rog a binevoi să-mi dai un răspuns la prima mea epistolă și să primești salutările cordiale ale devotatului d-tale.

Gr. G. Tocilescu

Martî, 15 noiembrie, 1877,
Moscova, Hotel Slavianski Bazar, 34

Moscova, 26 decembrie, 1877
Stimabile domnule Odobescu,

Scrisoarea d-tale care conține atîtea lucruri încurajatoare pentru mine am primit-o de mai multe zile; însă răspuns n-am putut să dau la dînsa pînă acum, din cauza raportului către Academie. Acest raport îl trimit d-tale cu rugăciunea a-l citi și a-l pune în vederea onor delegațiunii [Academiei române]...

Mîine chiar plec la mănăstirea Sf. Sergiu [Serghe], unde dacă nu voi avea norocirea

să aflu originalul manuscris al *Descrierii Moldovei*, voi afla însă cu toată siguranța un alt studiu al lui Cantemir: *Loca obscura, in Cathedris [quae] ab Anonimo auctore slavico idiomate edita „Pervoe uchenie otkrom” intitulata est, dilucitata auctore Principe Demetrio Cantemirio*. Această polemică a strălucitului principe a avut un mare răsunet... Cantemir reprezintă în această scriere adevăratul ortodocsim cum îl înțelege biserica și cum îl înțelegea pe atunci întregul partid contrariu reformelor lui Petru cel Mare. Totuși manuscrisul pînă acum nu s-a tipărit și Societății academice române îi va cădea dar onoarea a-l da pentru înflă oară la lumină prin tipar.

Cred că peste 5 sau 6 zile mă voi reîntoarce la Moscova, spre a-mi continua ocupațiunile la arhivă și bibliotecă, întrerupte din cauza lungilor praznice ce au să țină pînă pe la 8 de ianuarie și din cauză că baronul [Bühlen] e dus la Petersburg de vreo 6 zile...

Groful [contele Uvarov] mi-a atras atențiunea, ca și stim. d. Dimitrie Sturdza, asupra colecțiunei numismatice de la Ermitaj, zicîndu-mi că se află aici 3 monede române inedite și necunoscute încă pe care are înuși de gînd, puțindu-se duce la Petersburg, să le copieze...

Nu pot încheia mai bine această scrisoare decît prin a vă exprima felicitările mele pentru anul nou ce vine, dorindu-vă sănătate mai înainte de toate și rugîndu-vă a comunica și celorlalți onor domni ai delegațiunei viile mele mulțămiri și recunoștință pentru bunăvoința și interesul cu care apreciază silințele-mi de pînă acum.

Iar d-voastră vă rog a primi încredințarea despre devotamentul și afecțiunea ce a pururea vă port.

Gr. G. Tocilescu

Duminică 27 decembrie [1877], seara

Stimabilele domnule Odobescu,

Răspund imediat doritei d-tale epistole primită astăzi. Am terminat încă de marți seara (22 noiembrie) volumul [al] II-lea din *Chronic*: același soi de erori și de emisiuni ca cel

Moscova la sfîrșitul sec. XIX

semnalat în precedentă-mi scrisoare...

Manuscrisul *Chronicului* în mare parte este scris de o altă mînă decît a lui Cantemir. Acesta însă a copiat singur *Prefața* și partea finală a *Chronicului* (cele două cărți din urmă, plus *Tabla de materii* și cea *cronologică*) și a corectat, adăugit pe la margini textul și numele autorilor. Se vede că pînă în ultimul timp al vieții sale Cantemir s-a ocupat cu revederea acestui manuscris, pentru că aflăm unele notițe scrise cu diferită cerneală...

Scăpat de *Chronic*, m-am asvîrlit cu nesăț pe *Istoria ieroglică*. Mărturisesc că la prima examinare a acestui manuscris, văzînd numai numiri de animale, de păsări și tot soiul de sentințe mi-am făcut ideea că ar fi mici istorioare cu precepte morale și aceasta v-am și scris-o d-voastră. Astăzi, citind cu amănunțime manuscrisul întreg, pot a mă rectifica: *Istoria ieroglică* nu e alt decît istoria neînțelegerilor dintre Brîncoveanu și prințul Dimitrie Cantemir, în care toate persoanele sînt figurate prin dobitoace [animale] sau păsări: moldovenii prin dobitoace, în genere, muntenii prin păsări...

Manuscrisul este de un interes nespus, nu numai istoric, căci ne oglindește minunat intrigile și societatea în general, dar literar mai cu seamă. Nicăieri nu se vede limba mai curată, mai spornică, mai viitoare și, în același timp, plină de eleganță și d-o suflare modernă ca în *Istoria ieroglică*.

Ar crede cineva că nu citește limba română de la 1700, ci o scriere ieșită din peana (iartă-mi mărturisirea) d-tale...

Citind astă scriere a lui Cantemir, nu ne mai putem mira că fiul său Antioh e părintele satyrei în Rusia.

Copierea acestui manuscris însă îmi reclamă cel puțin 22 zile de aci înainte și o ocupațiune de cel puțin 8 ore pe zi, pentru că sînt 641 file plus 20 tabla tilcuitoare, adică 661 peste tot. După încercarea făcută nu pot pe zi mai mult de 22-23 file a copia, scrierea fiind măruntă, rîndurile dese, multe prescurtări...

La biserica grecească din Moscova, ce se află chiar în aceeași stradă cu al meu otel, zac oasele ilustrului principe¹...

La manuscrisul *Istoria ieroglică* se află o vinieta desluș de frumoasă și care e lucrată de însăși mîna lui Cantemir, căci acesta era și bun desenator și prea bun caligraf.

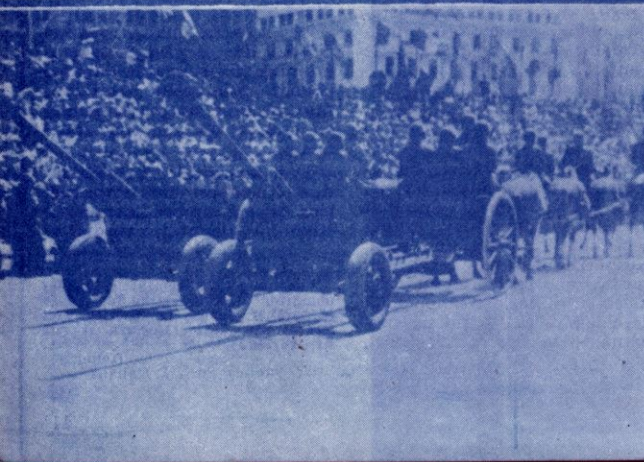
Trebuie-vă să iau copie după dînsa?

Pe scoarța manuscrisului *Chronicului* se găsește frumos impresă [imprimată] marca [stema] principelui Cantemir, mai mare și mai elegantă decît cum o dă edițiunea Seulescu...

Dar am uitat că aste rînduri îți răpesc un timp prețios și mă opresc aici, saluțîndu-vă devotat, cordial.

Gr. G. Tocilescu

¹ În iunie 1935 osemintele fostului domnitor al Moldovei au fost aduse în țară și depuse în biserica Trei Ierarhi din Iași (*Magazin istoric*, nr. 10/1973).

**Totul
pentru front,
totul
pentru victorie**

MĂREAȚA EPOPEE A POPORULUI ROMÂN

Curînd după încheierea victorioasă a războiului antihițlerist, prin intermediul Ministerului de război, Secția a III-a operații a Marelui Stat Major a primit dispoziții din partea guvernului român prezidat de dr. Petru Groza să întocmească un amplu material documentar privind contribuția armatei române la lupta pentru lichidarea puterii militare a celui de-al III-lea Reich. Colonelul N.I. Dragodănescu, în calitate de șef al Secției a III-a, beneficiind de colaborarea altor cadre superioare din conducerea armatei, a unor foști comandanți de unități ori a unor participanți la diferite evenimente de mare importanță politico-militară (generalul C. Sănătescu) a elaborat, în final, un documentar pe cît de amplu pe atît de interesant prin concluziile a căror valabilitate s-a păstrat pînă în zilele noastre.

În cele ce urmează, publicăm a doua parte din sinteza acestui material documentar (partea întîi a apărut în numărul trecut al revistei). Precizăm că întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte; sublinierile aparțin originalului, iar notele din subsol redacției.

**Horia BRESTOIU,
Vasile BOBOCESCU**

Întoarse victorioase de pe cîmpurile de luptă împotriva fascismului, trupele române participă la parada militară organizată cu prilejul zilei de 23 August 1945 (aceste fotografii se publică pentru prima oară)

4. Acțiunea militară românească a avut marele avantaj de a fi dusă pe baza exclusivă a propriilor resurse și totodată a furnizat Alișilor importante resurse pentru ducerea războiului în această parte a Europei.

În adevăr, armata română a dus tot acest război cu propriul material de care dispunea, fără a primi furnituri în armament, munițiuni, mijloace de transport sau orice alte resurse.

În acest război de material care a implicat consumuri enorme și transporturi de furnituri pentru mai toate armatele în luptă, acțiunea noastră militară a avut marele avantaj de a nu aduce odată cu ea alte sarcini marilor noștri aliați. Dimpotrivă, succesul obținut în acțiunea noastră de curățire a teritoriului de germani, împiedicându-i de a face distrugerii, ne-a dat posibilitatea de a furniza importante resurse și, în special petrolul, pentru alimentarea operațiunilor duse de către Aliați pe teatrul de război sud-estic.

Acestea sînt mari avantaje de ordin strategic, deoarece ele se traduc prin economie de timp și mijloace de transport, ambele elemente deosebit de prețioase pentru ansamblul operațiunilor pe teatrul de război european în acea fază cînd esențialul era să se încercuiască cît mai grabnic Germania și să se atace fără întrerupere pînă la capitulare.

5. Spontanitatea și unitatea acțiunii militare a României sînt atributele ei esențiale care nu au fost egalele de acțiunile militare ale celorlalte țări care s-au găsit în situații similare: Italia, Bulgaria, Finlanda și Ungaria.

Înțelegem prin spontanitate trecerea la acțiune cu forțele proprii organizate în contra germanilor imediat după încetarea ostilităților în contra Națiunilor Unite, iar prin acțiune unitară, acțiunea dusă cu toate forțele armate, fără mari unități care să continue lupta în tabăra fascistă.

Faptul întoarcerii armelor în contra germanilor în mod spontan și trecerea la acțiune organizată și imediată cu absolut toate forțele de către armata română reprezintă, după cum s-a mai spus, o realizare aproape fără precedent în istoria militară. Este o realizare de o importanță esențială, deoarece ea ne-a asigurat posibilitatea dezvoltării contribuției noastre militare și de a aduce marilor noștri aliați avantajele strategice pe care le-am arătat.

Caracterul imediat este recunoscut prin însuși textul Convenției de armistițiu, care la articolul 1 afirmă:

„Cu începere de la 24 august 1944 ora 4 a.m., România a încetat cu totul operațiunile militare împotriva U.R.S.S., pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt relațiile cu Germania și cu sateliții săi, a intrat în război și duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei și Ungariei”, și este confirmat prin succesul obținut în acțiunea de curățirea teritoriului terminată la 31. VIII. 1944 și anunțată prin Comunicatul Special al M.St.M din 31 august 1944, în următorii termeni: „Misiunea dată armatei române de către guvernul Maiestății Sale Regelui a fost dusă la îndeplinire în opt zile, după lupte foarte grele. Țara a fost eliberată de trupele germane”.

Caracterul unitar al acțiunii noastre este atestat de faptul că nici un comunicat de război nu a putut să anunțe după 23 august 1944 lupta vreunei mari unități române de partea fascistilor.

Noi nu ignorăm condițiunile dramatice și strădaniile tuturor țărilor care s-au găsit în situații similare cu noi, dar aceasta nu ne poate împiedica să arătăm că nici una din aceste țări nu a putut egala în acțiunea ei militară în favoarea Națiunilor Unite spontanitatea și unitatea realizate de armata română.

Astfel:

Italia. A semnat armistițiul la 3 septembrie 1943, iar la 13 octombrie mareșalul Badoglio, printr-o proclamație către poporul italian, declară război Germaniei. La sfîrșitul lunii noiembrie 1943, contele Sforza declară textual: „Felul în care splendidele trupe britanice și americane luptă pentru dezrobirea Italiei îmi umple inima de recunoștință, dar și de amărăciune, gîndindu-mă că nici un italian nu combate alături de ele”. Abia la 10 decembrie, mareșalul Badoglio declară că *delașamente* italiene luptă alături de Aliați.

În aceste condițiuni, desigur că nu poate fi vorba de o acțiune imediată și tot ațît de puțin de o acțiune unitară, deoarece chiar la 9 oct. 1943 mareșalul Graziani a dat un comunicat anunțînd constituirea armatei fasciste republicane¹. Forțe din această armată au luptat alături de Germania pînă la capitularea ei.

La 1. V. 1945 ora 14.30, postul de radio Londra anunță că mareșalul Graziani, prizonier în mîinile Aliaților, a adresat un apel către trupele italiene din provincia Liguria, îndemnîndu-le să înceteze lupta contra Națiunilor Unite, iar la 2.V.1945 Comunicatul Special al M[arelui] C[artier] G[eneral] Aliat din Mediterana anunță capitularea „forțelor terestre, aeriene și navale, germane și italiene” din Italia de Nord, printre care 6 divizii fasciste italiene.

Bulgaria. A întrerupt relațiile cu Germania la 6 sept. 1944 și cu Ungaria la 26 sept. 1944 (Articolul 1 din Convenția de armistițiu).

Acțiunea sa militară nu a putut fi imediată și spontană, fapt ce rezultă din însuși Comunicatul nr. 90 al Comandamentului suprem bulgar, dat la 9 dec. 1944, după terminarea luptelor din Serbia și Macedonia, care afirmă: „Înainte de declararea războiului, trupele noastre aflate în Serbia și Macedonia au început să se retragă spre granițele de vest ale țării. În această retragere, din cauza mișleștei trădări a germanilor, trupele noastre au fost atacate și dezorganizate. În acest timp, trupele noastre au început să se regrupeze și cu slabe formațiuni au respins primele atacuri date de germani în sectorul Piroet. După ce a fost terminată pregătirea, am trecut la atac...”

Finlanda. Încetează ostilitățile contra Națiunilor Unite la 4 sept. 1944, dar, prin Convenția de armistițiu semnată la 19 sept. 1944,

¹ Trupe credincioase statului fascist marionetă creat de hitlerişti, în septembrie 1943, în nordul Italiei, la Salo, sub numele de Republica Socială Italiană.

nu-și asumă nici o obligațiune militară de a duce războiul contra Germaniei, așa că nici nu poate fi pusă în discuție spontaneitatea acțiunii.

Ungaria. A semnat armistițiul la 20 ianuarie 1945. La această dată, Budapesta era încercuită și pe 3 sferturi ocupată, iar teritoriul Ungariei cucerit în proporție de 4/5.

Deși, prin articolul 1, paragraful c. al Convenției de armistițiu, se obliga „să întrețină și să pună la dispoziție forțe terestre, maritime și aeriene” cuprinzând „nu mai puțin de 8 divizii de infanterie cu completările lor” pentru a fi folosite sub conducerea generală a Înaltului comandament sovietic, totuși nici o unitate maghiară nu este semnalată luptând alături de trupele sovietice (Ordinul de zi nr. 20 din 1.V. 1945, ora 00.00 al Înaltului comandament sovietic, menționează diviziile polone, iugoslave, cehoslovace, bulgare și române, care luptă alături de cele sovietice, fără a pomeni ceva despre forțe maghiare). În schimb, de partea Germaniei, continuă lupta aproape totalitatea armatei ungare. Numai în sectoarele armatelor române luptă, pînă în ultimul moment, forțe în valoare de aproximativ 5 mari unități și anume: diviziile 5, 10, 16 și 24 infanterie, Brigada 1 munte și alte unități și formațiuni independente.

Iată temeiurile pentru care sîntem îndreptățiți să afirmăm că acțiunea militară românească a avut două atribute: spontaneitatea și unitatea pe care nu le-a egalat nici o acțiune militară a vreunei țări care s-a găsit în situație similară.

6. Este incontestabil că aceste atribute esențiale ale acțiunii noastre militare nu au fost și nici nu puteau fi simplul fruct al hazardului.

Cînd în țară existau peste 600 000 germani, iar armata noastră era de 3 ani angajată de dictatura fascistă cu fața la Est, nu ar fi fost materialmente posibil, oricît de unanim ar fi fost dorința, ca să se execute o întoarcere imediată a armelor contra germanilor, să se curețe teritoriul în 8 zile, concomitent cu executarea acoperirii, dacă actul de la 23 August 1944 nu ar fi fost preconcepț și pregătit în domeniul politic, și în cel militar.

Sînt condițiuni de forțe, timp și spațiu care dacă nu sînt realizate în prealabil, o astfel de acțiune nu poate reuși.

Ofensiva sovietică între 19 și 23 august în Moldova, precedată de ofensiva sovietică de pe frontul Vistula — Carpați, care determinase anterior degarnisirea frontului moldovean de majoritatea diviziilor blindate germane, au creat, desigur, posibilitățile de declanșarea actului de la 23 August 1944. Dar dezvoltarea cu succes a propriei noastre acțiuni pentru operațiunile de curățire, de acoperire și de păstrarea resurselor naționale, a fost posibilă numai datorită realizării anumitor elemente proprii de pregătire militară în vederea acestor operațiuni...

Trei sînt elementele principale ale pregătirii noastre militare care au făcut posibile succesele noastre în descătușarea teritoriului de germani și acoperirea lui.

Primul: Existența de forțe române pe teritoriu și pe frontierele de acoperit.

Oricine va privi situația și dislocarea forțelor noastre la 23 august va vedea că jumătate din forțele noastre se găseau în interior. Ele sînt mărturia reticentei noastre de a ne angaja total cu fața la est și tot ele au constituit unealta materială indispensabilă lichidării germanilor de pe teritoriu.

Al doilea element: Prevederile și dispozițiunile dirijate de un număr restrîns de ofițeri... În condițiunile dificile create de prezența germanilor și de dictatura internă, aceste prevederi și dispozițiuni au trebuit să fie făcute în secret, să fie date mai mult verbal decît în scris și să acționeze în afara de sau pe marginea căilor normale de lucru ale Mareșii Stat Major care era în funcțiune la acea epocă.

O documentare completă asupra acestor prevederi și dispozițiuni o vom putea avea numai după ce vor fi făcute cunoscute de către toți domnii generali care au activat personal în aceste lucrări.

Dintre celea care le cunoaștem cităm: — Planul Cosma — o parte din acest plan era la Secția a 7-a și ținea la curent situația și dislocarea forțelor germane de pe teritoriu. O situație completă fusese astfel stabilită încă de la 15 iunie 1944.

— Netrimiteria pe front a diviziilor de recruți și menținerea lor pe teritoriu... Secția I [din Mareșii Stat Major], la 11 august 1944 (Ord. nr. 62 900), a dat dispozițiuni ca dislocarea să se facă numai la ordin, iar la 21 august, telegrafic (Ord. nr. 64 078), că dislocarea se amîna pînă la noi ordine.

— Măsurile luate pentru întărirea forțelor din regiunea Capitalei, și anume: la 30 iulie se pune la dispoziția Comandamentului militar al Capitalei cîte 1 batalion de recruți din diviziile 1 gardă și 21 infanterie (Ord. nr. 676 691); la 13 august (Ord. nr. 677 527) se aduce Divizia 8 cav[alerie] moto la nord-vest de București; în fine, la 22 august se aduce la București Regimentul 3 căl[are] purtat și se subordonează Comandamentului militar al Capitalei un divizion din Regimentul 4 roșiori care era destinat a pleca pe front (Ord. nr. 678 463); tot atunci, prin ordine verbale, s-a dispus organizarea unui divizion artilerie] din Școala subofițeri „Mihai Bravu”, pregătirea în vederea unei eventuale acțiuni a Diviziilor 1 gardă și 4 infanterie, organizarea Regimentului 1 grînicieri (2 batalioane).

Al treilea element: Unitatea de simțire și gîndire a armatei și poporului că războiul în contra aliaților firești este dezastuos pentru noi. Această unanimitate de simțire și de năzuință a făcut ca și acolo unde pregătitorii actului de la 23 August nu au putut să prevină totuși comandanții de M.Ū. locali să acționeze în același spirit din proprie inițiativă, cum a fost cazul Diviziei 9 infanterie în Dobrogea.

În întreaga armată, atît la comandamente cît și la trupe, exista o stare de spirit favorabilă încetării ostilităților contra U.R.S.S. și revenirea în tabăra aliaților noștri firești.

O anchetă generală făcută la sfîrșitul lunii iulie chiar la unitățile din linia I-a a confirmat-o. Această stare de spirit explică într-o mare măsură faptul că hotărîrea istorică din noaptea de 23/24 august 1944 a fost urmată de armată în bloc, de la cel mai mic executant pînă la generali comandanți, fără ezitări, fără riscul de a se împărți armata în două tabere ca în Italia.

Ea a fost genața tuturor reticențelor anterioare față de cererile germane în oameni și material, creînd astfel disponibilitățile în unități și materiale care au putut fi imediat aruncate în luptă pe teritoriu în contra germanilor.

În fine, tot ea explică elanul și hotărîrea cu care s-au dus în condițiuni extrem de grele operațiunile de lichidare germanilor și acoperirea frontierei, apoi, alături de armata roșie, în campania din Ardeal, Ungaria și Cehoslovacia, pînă la victoria finală.

Desigur că multe și variate sînt punctele de vedere și aspectele sub care poate fi privită, apreciată și dezvoltată valoarea acțiunii militare a României alături de Națiunile Unite în războiul pentru libertate și dreptate.

În cadrul restrîns al acestei expunerii orale, noi am prezentat numai cîteva documentări pe care le considerăm suficiente și concludente în a demonstra caracterele principale ale acțiunii noastre militare, și anume:

— *imediată și unitară* într-un grad negalat de celelalte țări care s-au găsit în situații similare,

— *substanțială* ca forțe și *efectivă*, adică bogată în rezultate deosebit de importante, atît în cadrul teatrului de operațiuni sud-est, cît și în cadrul general al teatrului de război european,

— *totală*, angajînd totalul disponibilităților acestei țări,

— *continuu* susținută pe baza propriilor resurse...

Partea a II-a (Contribuția materială)

După cum am arătat la începutul acestei expunerii, contribuția în materiale a armatei reprezintă *numai o parte* din întregul aport material al țării noastre pentru cauza Națiunilor Unite în acest război.

O viziune asupra *întregului efort material al țării* se va putea avea atunci cînd valoarea care reprezintă contribuția materială a armatei se va însuma cu:

— valorile contribuției noastre materiale în celelalte domenii: comunicații, industrie, finanțe, economie națională etc.,

— valoarea pagubelor și daunelor pricinuite de către germano-maghiari în toate aceste domenii,

— valoarea cheltuielilor făcute pentru îndeplinirea obligațiunilor ce decurg din Convenția de armistițiu.

O astfel de sinteză generală depășește cadrul expunerii noastre și a elementelor ce posedăm. Însă valorile care reprezintă contribuția materială a armatei prezintă un deosebit interes chiar dacă sînt privite izolat de restul contribuțiunilor cu care se integrează, pentru că ele arată caracterul total al efortului militar făcut de țara noastră.

Contribuția materială a armatei însumează următoarele șase capitole, pe care le vom prezenta succesiv și pe scurt:

I. Cheltuielile făcute pentru întreținerea și acționarea forțelor române în acest război.

Sumele totalizate de către Secția a 4-a reprezintă cheltuielile făcute numai pînă la data încetării ostilităților (12 mai 1945). La ele vor trebui să se adauge cheltuielile de întreținere în continuare pentru tot timpul cît forțele române au fost considerate ca operative.

Totalurile pentru cele 9 luni de război reprezentau, cu transformările făcute în lei la acea dată, suma de 470 miliarde lei.

Dacă ne gîndim că întregul buget al României pe anul 1938-1939, care a precedat dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial, se cifra la 30 549 956 000 lei, cred că putem conchide că aceste cheltuieli militare reprezintă un efort enorm pentru statul nostru, efort făcut într-una din fazele cele mai grele ale istoriei sale, cînd pierderile anterioare și sarcinile enorme ale prezentului îl împovărau foarte greu.

II. Materiale militare livrate armatei aliate.

În afară de îndeplinirea obligațiunilor de la art. 7 și 12 din Convenția de armistițiu privitoare la restituirea anumitor materiale către U.R.S.S., armata română, ca urmare a necesităților războiului și a cooperării cu marii noștri aliați, a mai livrat din depozitele sale, din uzine stabilimente și de la unități, importante cantități de materiale militare proprii.

Față de existentul la 24 august 1944, cîntumul materialelor livrate de către armata română pînă la data de 12 mai 1945 reprezintă următoarele procente, după datele Secției a 4-a:

— Armament	între 11,2 și 59 %
— Material auto	între 11 și 33 %
— Materiale geniu	31 %
— Materiale aeronautică	între 20 și 50 %
— Materiale marină	circa 80 %
— Mic echipament	20 %
— Îmbrăcăminte	39 %

Aceste procente ilustrează nu numai sinceritatea și loialitatea cooperării armatei noastre cu marea armată roșie aliată, dar și aportul și efortul ei în acest război pe care l-a dus exclusiv pe baza propriilor sale disponibilități.

III. Contribuția armatei române și a S.A.R.T.¹ și P.T.T. în transmisiuni în profilul Aliaților.

Din totalul posibilităților de exploatare ale rețelilor telefonice S.A.R.T. și P.T.T., care este de 165 445 km în mediu lunar, au fost întrebuințate:

— pentru armata sovietică 46 255 km, deci 28 %.

Din totalul posibilităților de exploatare ale rețelilor telegrafice P.T.T. care este de 63 350 km în mediu lunar au fost întrebuințate:

— pentru armata sovietică 12 000 km, deci 19 %.

¹ Societatea anonimă română de telefoane.

Prin exploatarea imediată a rețelor în funcțiune din România, care au fost trecute în întregime în folosința comandamentului aliat, s-au adus mari avantaje de ordin militar:

- cîștigul timpului necesar realizării unor rețele proprii,

- disponibilitatea unităților aliate de transmisii și scutirea de uzură a materialului respectiv.

În plus, armata română și S.A.R.T.-ul au livrat armatei aliate o cantitate importantă din propriul său material de transmisii. După datele și evaluările făcute la epoca încetării operațiunilor, acel material se cifra atunci la valoarea de 3 971 575 773 lei.

IV. Contribuția armatei în transporturi.

Pe lângă deosebit de importanta contribuție adusă de Regia Căilor Ferate Române, cu rețeaua, materialul și organele ei, în realizarea transporturilor aliate pe acest teatru de operațiuni, armata română a adus și ea, prin unitățile speciale proprii, o contribuție totală și substanțială la crearea și menținerea continuității acestor transporturi.

Începînd chiar din prima fază a curățirii teritoriului (24 aug. 1944) în mod continuu pe tot timpul operațiunilor din Ardeal, Ungaria și Cehoslovacia, unitățile speciale de c.f. și drumuri au acționat cu întreaga lor capacitate de lucru în legătură cu organele sovietice aliate...

Pe timpul operațiunilor din Ungaria, s-a constituit un *grup operativ* (Brigada c.f.) care a fost pus la dispoziția Comandamentului transporturilor de război al Frontului 2 ucrainean.

Pe timpul operațiunilor din Cehoslovacia, de asemenea, unitățile de c.f. și drumuri au lucrat în paralel în zona armatelor, ca și în interior...

Este aci locul să menționăm și contribuția materială deosebit de laborioasă și efectivă adusă de armata noastră și prin unitățile de pontonieri. Unitățile noastre de pontonier-fluviu au lucrat exclusiv în profitul forțelor aliate sovietice. Activitatea lor a început chiar pe timpul fazei de acoperire, cînd au întins 2 poduri peste Dunăre (mutate în 5 puncte diferite, de la Giurgeni la Calafat), pentru trecerea trupelor Frontului 3 ucrainean în Bulgaria. Apoi, pe timpul operațiunilor din Ungaria, au întins un pod peste Dunăre, în zona sud Budapesta, iar pe timpul operațiunilor din Cehoslovacia au întins 3 poduri peste Dunăre în zona Budapesta.

În plus, 5 poduri întinse peste Tisa de unitățile de pontonieri-riuri au fost folosite atît de trupele noastre cît și de trupele sovietice.

V. Stabilimente, ateliere și instalațiuni militare, puse la dispoziția înaltului comandament aliat sovietic.

După datele prezentate de către Subsecretariatul de stat al industriei de război, rezultă că, în perioada 24 august 1944-10 mai 1945, un total de circa 226 stabilimente importante au fost puse la dispoziția Aliaților. Ele cuprind: 22 fabrici și ateliere importante, 25 aerodromuri, 158 cazărmi, baracamente,

tabere, 2 spitale, 2 manutanțe, 17 clădiri diverse.

Față de redusele noastre posibilități, contribuția noastră în acest domeniu a fost înțelegătoare și neprecupețită, pentru că unele producțiuni pentru armata noastră au fost reduse prin aceste cesiuni în procente de 80% pînă la 100%.

VI. Pagubele și daunele pricinuite de către germano-maghiarii armatei române.

O evaluare a contribuției materiale a armatei române va trebui să includă neapărat pagubele și daunele pricinuite de către germano-maghiarii în patrimoniul material al armatei noastre. În urma actului de la 23 August 1944, trupele germane aflate pe teritoriu și mai tîrziu, către 1 septembrie, trupele maghiare au acționat fie direct, prin ridicări de materiale, distrugerii, minări, bombardamente, incendieri, fie indirect, prin accidente, înstrăinări, inundații asupra teritoriului românesc, în speță asupra depozitelor, cazărnilor, stabilimentelor și aerodromurilor...

O primă evaluare, din vara anului trecut [1944], a acestor pagube și daune, fără a cuprinde pagubele și daunele din Ardealul de Nord, unde expertizele în teren erau în curs, indica o sumă — atunci — de 48 595 292 000 lei.

Înceind această succintă documentare asupra acțiunii și contribuției materiale a armatei noastre în războiul pentru libertate și dreptate pe care l-am dus alături de Națiunile Unite cred că din considerarea tuturor datelor ce am avut onoarea să vi le prezint, rezultă următoarele concluzii generale:

1. Prin acțiunea noastră militară, prin sursele și facilitățile materiale pe care le-am adus Națiunilor Unite, contribuția noastră militară este de o importanță strategică care depășește cu mult cadrul local și episodic al teritoriului nostru și al momentului în care am putut veni în tabăra Națiunilor Unite.

- Istoria dreaptă va stabili cu precizie cu cît am contribuit prin acțiunea noastră la scurtarea acestui război, fapt afirmat de pe acum de unii comentatori străini.

2. Ca forță organizată și rezultate, acțiunea noastră militară nu a fost egalată de nici una din țările mici care s-au găsit în situații similare, iar contribuțiunea noastră reprezintă pentru poporul și statul român un efort total, cea mai mare efort din istoria noastră.

3. Dacă este adevărat că războiul este cel mai crud dar și cel mai just examen al popoarelor, atunci această dăruire totală a noastră și rezultatele obținute sînt temeiurile care ne îndreptățesc să sperăm că:

- acțiunea noastră alături de marea armată sovietică a pecetluit pentru totdeauna prietenia sinceră și loială cu marele nostru vecin și că:

- o pace dreaptă va răsplăti just strădaniile și sacrificiile noastre, a căror apreciere va aduce pentru țara noastră redobîndirea cu cînte a locului său printre Națiunile Unite, alături de marii aliați de totdeauna.

4. În fine, perspectiva în timp va contura și mai precis, pentru generațiile viitoare, proporțiile măreței epopei a neamului în acest război.

ASA VĂ PLACE ISTORIA?

VIZUINA UNUI LUP PE NUME HITLER

MILICĂ MOLDOVEANU

Despre Cartierul general al Führerului pe Frontul de est, aflat la Rastenburg (în fosta Prusie Orientală), astăzi Gierloz, în voievodatul polonez Olsztyn, au circulat numeroase legende. Ele au fost confruntate cu realitatea după ce „geniala operă a arhitecturii de război” — cum numeau hitleriștii biroulul conducătorului celui de-al III-lea Reich —, transformată într-un uriaș morman de ruine, a intrat în circuitul turistic.

Numeroase cărți și articole despre „viziuna lupului” (Wolfsschanze) au apărut îndeosebi în Polonia. Pe baza unor asemenea lucrări și a presei din această țară, este elaborat și articolul de față.

Ce povestesc supraviețuitorii

Astăzi se știe cu certitudine că realizatoarea Cartierului general al Führerului de la Gierloz a fost organizația nazistă care purta numele fondatorului și conducătorului ei, dr. ing. Fritz Todt, specialist ce se bucura, în rândul demnitarilor nazisti, de faima unui geniu al construcțiilor civile și militare. Fritz

Todt a dispărut într-un accident de automobil în 1942, iar Berens, proiectantul-șef al aceleiași organizații, a pierit în împrejurări necunoscute. Cît îi privește pe generali care au lucrat la *Führerhauptquartier*, ei au păstrat o relativă discreție. Pînă nu de mult, s-a crezut că, pentru a păstra secretul construcției, căpeteniile naziste i-au suprimat pe absolut toți cei care, în măsură mai mare sau mai mică, au contribuit la înălțarea colosului. În acest sens, Danuta Kaczynska și Maria Wiśniewska, două autoare poloneze, menționează în lucrarea lor *Wilcza Jama*, apărută în 1962 la Varșovia că, vizitînd Gierlozul, însoțit de dr. Todt, Reichsführerul Himmler l-a lăsat să înțeleagă pe acesta că nici un participant la construcție nu trebuie să mai rămînă în viață.

Maiorul polonez Emil Bil, într-un număr al ziarului *Zolnierz Wolnosci*, din 1966, nota și el: „Pînă în prezent, nu s-a dat de urmă oamenilor care au construit cartierul lui Hitler de la Gierloz. Diferitele presupuneri și informații culese de Comisia centrală de cercetare a crimelor hitleriste în Polonia nu

au clarificat, pînă acum, soarta celor ce au săpat șanțurile pentru fundamentele buncărelor [adăposturi din beton armat], au transportat pămîntul în vagoane și au construit buncărele. Himmler a lăsat la momentul oportun pe toți cei care cunoșteau aceste taine”.

Ziarul *Kurier Polski*, nr. 170 din 1966, anunța o știre senzațională: „Tainele «viziunii lupului» pot fi descifrate; *Kurier* a găsit pe unul dintre constructorii fostului câmpier al lui Hitler”. Într-adevăr, de astă dată, ziarul amintea nimerise cu precizie în centrul întei. Fusese găsit Aleksander Wardulinski. La apelul redactorului de la *Kurier*, au mai răspuns Bronisław Galkowski, Jan Szlapczyński, Henryk Siemek, Franciszek Buczkowski și Leon Perczak. S-a organizat apoi, la Gierloz, o întâlnire cu foștii participanți la construcție. Acolo, Aleksander Wardulinski a spus: „Cînd la Hitler personal sau la statul major soseau persoane străine, se dădea alarma. Sirelele urlau. Se întrerupea munca în toate sectoarele. Unde se găsea fiecare, acolo trebuia să se culce cu fața la pămînt și să aștepte în poziția aceasta pînă la încetarea alarmei. Eu mă făceam că nu mă uit cîne trece... Uneori sirelele urlau și de trei ori pe săptămînă”.

Alt participant la lucrări, Bronisław Galkowski, a relatat că nu a știut nimic despre o reședință a lui Hitler: „Presupunem că sînt fortificații la granița de răsărit a Reichului, care urmau să se întindă pînă la granița românească... Muncitorii cunoșteau numai micul lor sector în care își desfășurau munca, nici unul din noi nu se orienta în ansamblul întregii lucrări. Personal, am lucrat la ridicarea centralei electrice și la construirea buncărului de lîngă stația ferată din Gierloz”.

Jan Szlapczyński a fost adus să muncească la Gierloz în anul 1943, ca simplu muncitor: „Purtam uniforme franceze, de captură, pe care nemții le revopsiseră”, își amintește el.

Henryk Siemek, de profesie măcelar, a furnizat carne detașamentului care asigura paza „viziunii lupului”. „Am făcut comerț cu cei de la *Organisation Todt* și am aflat destule lucruri... a spus el. La început, la construcție, au lucrat 6 000 oameni. Ziariștii au afirmat apoi că toți cei care fuseseră angajați aici au fost uciși. Dar am aflat că unii au reușit să scape cu viață”.

Din toate măturile, un lucru este cert: că, pentru a construi *Wolfsschanze*, *Organisation Todt* a folosit deținuți de diferite naționalități și un număr mare de polonezi, rechiționați cu forța în acest scop.

Alarmă în Wolfsschanze

20 iulie 1944. Colonelul Klaus Philip Schenk, conte de Stauffenberg, duce în servietă sa o bombă cu explozie întîrziată, pe care o lasă în încăperea unde Führerul ține o sedință cu principalii săi comandanți militari. Date fiind căldura toului de vară și lipsa oricărei alarme aeriene, reuniunea se ține nu în buncărul propriu-zis, ci într-o altă clădire din apropiere. La ora 12.42, bomba explodează, dar suflul ei nu mai are efectul nimicitor pe

care i-l ar fi dat pereții de beton. Patru dintre persoanele prezente sînt ucise, dar Hitler scapă cu răni ușoare. Primul act fiind ratat, tot restul complotului eșuează. Gestapoul intră în acțiune și represaliile cele mai crunte se abat asupra conspiratorilor!

În ziua atentatului, Aleksander Wardulinski se afla la Gierloz. Dintre foștii constructori regăsiți ai „viziunii lupului”, el este singurul martor al acestui eveniment. „Am știut că avusese loc atentatul — relatează Wardulinski — nu imediat, dar am știut. De unde? S.S.-iștii sușoteau între ei: «Mein Gott, a pătît-o Führerul». Amănunte nu aflasem, nici măcar dacă Führerul trăiește sau nu.

Îmi amintesc bine, chiar foarte bine ziua aceea. Nemții au dat imediat alarma în întreaga *Wolfsschanze*. Am întrerupt munca și, pînă la sfîrșitul zilei, nu am mai făcut nimic. În schimb, după aceea, în loc să ne transporte zilnic cu trenul de la Gierloz la Ketrzyn și înapoi, cum făcuseră pînă atunci, ne mînuau pe jos, 8 km, în fiecare zi. Trenul rămăsese la Gierloz.

Înainte de atentat, l-am văzut pe Hitler de mai multe ori. De exemplu, cînd am construit buncărul de lîngă linia ferată. De sus, îl zăream cum se plimba prin pădurea de mesteceni. Întotdeauna era însoțit de doi ofițeri S.S. cu cîini, iar în pădurice, la distanța de 5 metri, mergeau oamenii din paza sa, cu pistoalele automate gata de tragere”.

În întreaga istoriografie despre atentatul împotriva conducătorului celui de-al III-lea Reich se susține că bomba a explodat într-o baracă, adică, în accepțiunea obișnuită a cuvîntului, într-un adăpost din lemn și, deci, fără rezistență. Dar, pus să localizeze această baracă, A. Wardulinski a indicat, fără ezitare, o construcție din paianță. De fapt, obiectivele pe care constructorii „viziunii lupului” le denumeau impropriu barăci erau construcții destul de solide, buncăre ușoare, cu acoperișuri de beton, groase de 60-70 cm, cu pereții din paianță și ferestre cu obloane din metal. La Gierloz, la nord de linia ferată, unde a avut loc atentatul, martorul ocular n-a văzut niciodată barăci din lemn; în schimb a lucrat personal la construirea buncărelor din paianță. Într-unul dintre ele, susține Wardulinski, a avut loc atentatul.

În toamna anului 1944, sub presiunea înăltării armatelor sovietice, Hitler a luat hotărîrea să abandoneze acest sediu și să-l arunce în aer. Detonările au început în ziua de 26 ianuarie 1945, la orele 23.00 și au durat toată noaptea. A fost aruncat în aer, pe rînd, buncăr după buncăr. Exploziile, relatează Henryk Siemek, au avut o asemenea forță, încît, în ciuda celor 8 km distanță, în întregul Ketrzyn au zburat geamurile de la ferestre. Era lumină ca ziua. La numai cîteva ore după ce detașamentele hitleriste de pază au transformat *Wolfsschanze* în ruine, în ziua de 27 ianuarie, la 10 dimineață, au intrat în Ketrzyn trupele sovietice. Tancurile au tras doar patru salve și au pornit mai departe. Nu s-a angajat nici o luptă; nemții nu au opus rezistență. S-au retras foarte grăbiți.

¹ Magazin istoric, nr. 2/1967.

48800 zile pentru deminare

Din primele luni de după război, unitățile de geniști ale armatei poloneze au trecut la recunoașterea obstacolelor de mine din Gierloz; armata a lăsat acolo și o grupă de ostași, cu misiunea de a opri intrarea neavizaților pe terenul periculos. A urmat deminarea, cu prioritate, a căilor de comunicație, a pădurilor și câmpurilor ce așteptau să fie cultivate în toată țara. Abia în noiembrie 1955, prin efortul multor grupe de geniști, fosta „viziună a lupului” a fost complet curățată de mine. Armata a raportat că Gierloz poate fi vizitat; în pădure și pe câmp nu mai plana moartea. Geniștii au făcut inofensive 54 288 mine de diverse tipuri, au amorsat și distrus 143,3 tone materiale explozive. A fost o operație ce a necesitat 48 800 zile de muncă. Suprafața terenului curățat a fost de 162 ha (pământ arabil, luncă și pădure). De multe ori, demi-

infanterie și antitanc, cu acțiune la apăsare. Obstacolele de sîrmă ghimpată și cordoanele de mine erau plasate și pe terenul din interior. În exteriorul câmpurilor de mine, era plantat material exploziv, menit să alarmeze paza „viziunii”, dacă o persoană străină încerca să pătrundă pe terenul cartierului. În acest scop, deasupra explozivului, era suspendată o cărămidă sau piatră, aflată în legătură cu obstacolul de sîrmă ghimpată. Cînd încerca cineva să treacă peste obstacol, cărămida se prăbușea și, lovind focosul, producea explozia încărcăturii. Capetele drumurilor care ieșeau din cartier erau prevăzute cu mine antitanc și barate cu porți mobile, pe role.

Adăposturile, garajele, depozitele, drumurile, linia ferată și aerodromul erau mascate cu ajutorul unor plase verticale și orizontale, executate din sîrmă subțire și deasă, în care erau împletite frunze artificiale, rezistente la foc și temperaturi înalte. Acoperișurile bun-

In p. 45: Mussolini și Hitler în ruinele buncărului, după atentatul eșuat din 20 iulie 1944

Unul dintre adăposturile căpeteniei naziste: pereții au o grosime de 10 m

narea câmpurilor de mine a fost plătită cu viața sau mutilarea ostașilor. După cum se știe, genistul nu greșește decît o singură dată.

Ce informații suplimentare au obținut geniștii? Cartierul lui Hitler, situat de-a lungul drumului și al căii ferate, se compunea din cîteva zeci de clădiri de locuit, buncăre, garaje, depozite și alte clădiri anexe. Întregul teren, cu o suprafață de peste 15 km², era înconjurat de un baraj de mine și obstacole de sîrmă ghimpată. Tipurile de mine erau diferite și în fiecare sector plantate după un sistem deosebit. Adăposturile aveau plafoanele groase de cîte 3,5 și chiar 10 metri. Aceste blocuri din beton armat asigurau Führerului și generalilor săi deplina siguranță, chiar și în eventualitatea căderii celor mai grele bombe direct asupra „viziunii”, deoarece, la acea dată, armatele coaliției antifasciste nu dispuneau de explozive care să năruie coloșii din beton armat.

Lățimea câmpului de mine varia între 160 și 250 m și se compunea din mine anti-

cărelor erau camuflante, de asemenea, cu zurgăveala care le acoperea, imitînd vegetația pădurii. „Viziuna lupului” nu avea nici un fel de niveluri subterane sau tuneluri de amplasare. „La sfîrșitul anului '45 și în primăvara anului '46 — scrie locotenent-colonelul Zdisław Tobolski — am participat la deminarea cartierului lui Hitler. Eram pe atunci comandant de pluton, în Batalionul de geniu din Olsztyn care executa operația. Am penetrat întregul tren din interiorul cartierului, dar n-am descoperit intrări subterane; numai tuneluri înguste, probabil pentru a preveni inundațiile, deoarece se terminau cu puțuri, în care erau montate motoare electrice”.

Adevărați coloși de beton, cantități uriașe de explozive, detașamente masive de S.S.-iști păzeau „viziuna lupului” de la Gierloz și dădeau ocupanților ei sentimentul inexpugnabilității. Dar nimic nu l-a putut salva pe Hitler și pe complicitii lui de verdictul aspru al istoriei.

ARMELE TERORII

BRIAN JOHNSON

La 5 noiembrie 1939, atașatul naval britanic de la Oslo a primit o scrisoare însoțită de o schemă a focosului unui proiectil anti-aerian. Textul conținea câteva revelații senzaționale cu privire la folosirea viitoare a avionului Junkers 88 pentru bombardamente în picaj, progresele tehnice realizate de nazisti în domeniul radarului, al rachetelor etc. Cele câteva pagini erau semnate „Un savant german care vă dorește binele”; identitatea autorului nu a putut fi stabilită nici pînă în ziua de azi.

Scrisoarea, cunoscută ulterior sub numele de „Raportul de la Oslo”, a fost privită inițial la Londra cu mult scepticism; unii puneau la îndoială autenticitatea documentului, alții îl considerau drept o manevră de „intoxicare” cu date false a serviciilor de spionaj naziste. Unul dintre puținii care au luat „Raportul” în serios, a fost prof. dr. R.V. Jones, șeful Serviciului secret al Ministerului aerului.

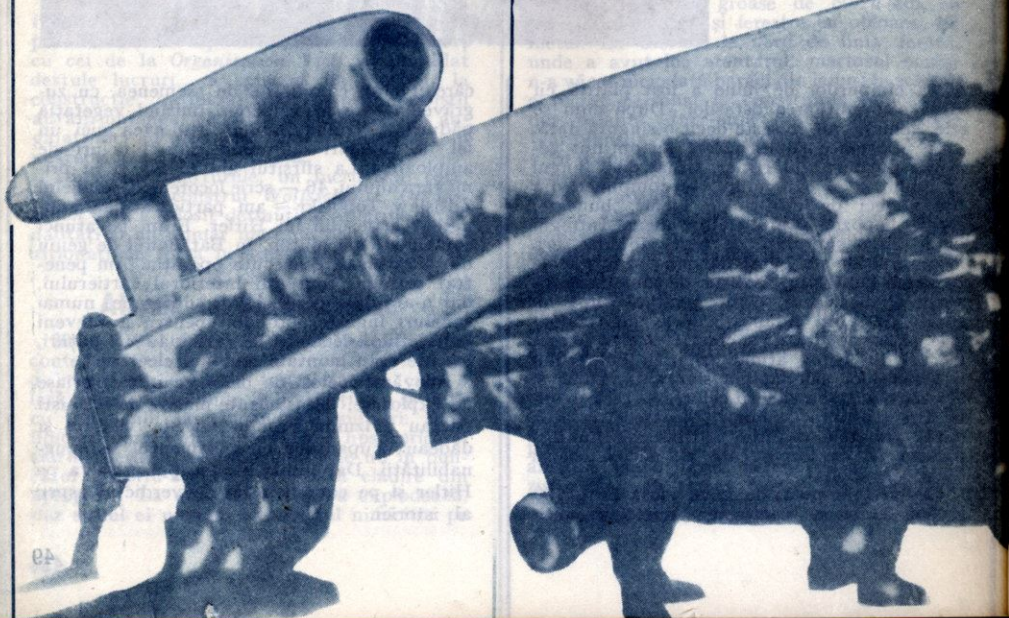
Scrisoarea trimisă de necunoscutul savant german a reprezentat un avertisment semnificativ asupra uneia dintre caracteristicile celui de-al doilea război mondial. Acesta

avea să dovedească o încreștare pe viață și pe moarte nu numai între combatanții în uniformă, ci și între oamenii de știință din laboratoarele fabricilor, uzinelor și ale universităților.

În lucrarea sa *The Secret War* (Războiul secret), apărută la Londra în 1978, istoricul englez Brian Johnson dezvăluie câteva dintre episoadele decisive ale bătăliei purtate. În paginile ce urmează publicăm, într-o formă prescurtată, capitolul intitulat *Armele terorii*; subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Răzbunarea nr. 1

În zorii zilei de 13 iunie 1944, adică exact o săptămînă după ziua „Z” a debarcării în Normandia (6 iunie 1944), un mic avion a trecut peste coasta Angliei, zburînd jos și foarte repede, în direcția Londrei. Făcea zgomotul unei motociclete de mare cilindree și fără țevă de eșapament, care părea să fi luat foc. De îndată ce a ajuns deasupra Capitalei, motorul s-a oprit, iar avionul a coborît în picaj

și a explodat în cartierul Bethnal Green, pe Bulevardul Grove, omorând șase persoane, rănind altele, distrugând câteva case și avariind grav un pod de cale ferată. Echipa de prim ajutor și-au făcut imediat apariția la fața locului și, după ce au dat îngrijirile necesare celor răniți, au căutat echipajul printre sfărâmurile avionului. Au căutat în zadar, negăsind pe nimeni. Căci nimeni nu era de găsit.

Nefericii civili uciși în dimineața de 13 iunie 1944 au fost primele victime ale unei noi etape în tehnologia armamentului: proiectilele ghidate de la mare distanță. Explozia de pe Bulevardul Grove nu a fost singura. În următoarele 24 ore au fost lansate alte 393 asemenea avioane fără pilot.

Inițial, presa a botezat aceste proiectile „Avioane robot”. Apoi au fost cunoscute sub denumirea de „Bombe bizlitoare” sau „Bondari”, în timp ce germanii le spuneau pur și simplu V_1 — *Vergeltungswaffen Eins* (Arma de răzbunare nr. 1).

Deși oamenii de rind nu știau nimic despre V_1 , înainte ca ele să-și facă apariția, guvernul britanic aflase, încă din septembrie 1943, nu numai despre bombele zburătoare, ci și despre rachetele teleghidate. Un raport datat 25 septembrie 1943, avertizase: „S-au adunat multe informații. În ciuda inexactităților inerente relatărilor individuale și a propagandei care urmărește să ne inducă în eroare, ele formează un tablou coerent cu o singură explicație: germanii au întreprins o

În ciuda distrugerilor provocate, efectele psihologice ale armei V_1 nu s-au dovedit la înălțimea așteptărilor lui Hitler

cercetare de mare amploare în domeniul rachetelor cu rază lungă de acțiune. S-ar putea ca experiențele lor să fi întâmpinat dificultăți care întârzie producția. Deși Hitler insistă pentru o cât mai grabnică folosire a rachetelor, ele nu vor intra probabil în funcțiune decât peste câteva luni. Este posibil ca germanii să fi pus la punct în paralel cu rachetele destinate armatei de uscat și un avion fără pilot pentru bombardamente la mare distanță”.

În decembrie 1942, un inginer chimist danez a relatat Serviciului secret britanic o convorbire surprinsă într-un restaurant din Berlin, în legătură cu experiențele unei „mari rachete” făcute pe țărmul Balticii, lângă Swinemünde. După spusele lui, racheta avea o rază de acțiune de 210 km și transporta o încărcătură explozivă de cinci tone. În februarie 1943, s-a aflat că „racheta putea să transporte zece tone de explozibil pe o distanță de 133 km” și experiențele aveau loc la Peenemünde, pe țărmul Balticii. Aceasta a fost prima confirmare a locului menționat în „Raportul de la Oslo”; pînă în '43 acesta fusese considerat drept o „provocare”, iar inginerului danez nu i se acordase nici un fel de încredere.

La 22 martie 1943, au apărut informații certe despre existența rachetei teleghidate. Ele proveneau de la un general german de mare suprafață, von Thoma, care făcea parte din statul major al lui Rommel. Atît el, cît și generalul Crüwell, fuseseră luați prizonieri în Africa de Nord și aduși la Londra în noiembrie 1942, unde căzuseră într-una din cele mai banale capcane ale serviciilor secrete: după ce au fost interogați separat, cei doi, care se cunoșteau și aveau încredere unul în celălalt, au fost puși în aceeași cameră unde și-au dat drumul la gură, nebănuind că în preajmă se afla un microfon. Generalul von Thoma a spus cam așa: „Cred că ceva nu e în regulă cu rachetele acelea, pentru că le-am văzut acum 18 luni împreună cu feldmareșalul von Brauchitsch și maiorul de serviciu ne-a spus că vor fi gata de acțiune în câteva luni. Aici sîntem în apropiere de Londra și n-am auzit nici o explozie, se pare că nu s-a întîmplat nimic”. Din acel moment, Londra a luat în serios existența rachetelor germane.

Informațiile erau totuși nesatisfăcătoare; se considera că ar fi fost necesare mai multe elemente concrete pentru a prezenta un raport convingător șefilor de state majore. Ministerul de război a socotit însă că rachetele erau atât de periculoase, încât informația nu trebuie oprită în cadrul serviciilor secrete, ci transmisă imediat mai departe. Când generalul-locotenent Nye, șeful adjunct al Statului major imperial, a citit rezumatul tuturor informațiilor obținute pînă la ora aceea, s-a consultat imediat cu dr. A.D. Crow, care răspundea de proiectul fabricării rachetelor britanice, și cu prof. C.D. Ellis, consultant științific al Consiliului armatei de uscat. A rezultat un raport către șefii de state majore, datat 11 aprilie 1943 și intitulat *Evoluția rachetei teleghidate germane*, în care se analizau toate datele existente și se făceau supoziții asupra eficienței armei germane cu rază lungă de acțiune, sugerîndu-se și contramăsuri posibile.

Punctul cel mai slab al documentului consta într-o apreciere tehnică potrivit căreia era vorba de o rachetă cu două trepte, cu o rază de 210 km, cîntărind nouă tone și jumătate, lungă de aproape 3 m și capabilă să transporte o încărcătură explozivă de 1 1/4 tone. Racheta urma să fie lansată de pe o platformă mare, sau prin punerea la punct a unei tehnici foarte precise de control direcțional. Nu se lua deloc în considerație eventualitatea propulsării, ceea ce făcea ca toate evaluările privitoare la încărcătura armei și la raza ei de acțiune să fie pure speculații.

Dat fiind stadiul la care ajunseseră atunci rachetele în Anglia, s-a presupus că proiectul german era dotat cu combustibil solid. Eventualitatea folosirii unui combustibil lichid a fost, pare-se, exclusă, ceea ce avea să pricinuiască ulterior nenumărate complicații.

Șefii de state majore s-au declarat de acord cu concluziile investigației: informarea primului-ministru despre posibilitatea unei bombardări pe neașteptate a Angliei cu rachete germane, organizarea unor cercetări științifice în acest domeniu și însărcinarea lui Duncan Sandys, pe atunci ministru adjunct al aprovizionării, cu controlul datelor privitoare la armele secrete germane.

Duncan Sandys a cerut specialiștilor aflați la baza aeriană Medmenham să examineze cu atenție fotografiile luate întîmplător, încă din mai 1942, deasupra zonei Peenemünde, relevînd „mari lucrări de construcție și unele bizare terasamente de pămînt, de formă elipsoidală”; totodată, baza de la Medmenham a primit ordin să trimită avioane de recunoaștere pentru a fotografia locurile unde ar fi putut amplasa germanii arma, precum și, dacă era posibil, structura exactă a armelor; se recomanda acordarea celei mai urgente priorități acestei misiuni. La 22 aprilie 1943, întreaga Peninsulă Peenemünde a fost din nou fotografiată, constatîndu-se cu acel prilej existența a ceva asemănător cu o pompă de asanare, a unor clădiri foarte mari ce păreau a fi uzine, a unei centrale electrice și a unor terasamente.

Controversă între savanți

S-a considerat că era vorba de fabrici de explozibile. Două imagini succesive arătau un obiect proiectat spre nord-vest și o trîmbă de fum rămasă în urma lui, Englezii nu au bănuit însă că, de fapt, surpinseseră cea de-a 21-a lansare de probă a rachetei A, rachetă ce fusese deja experimentată cu succes în Marea Baltică.

În urma analizei efectuate la Ministerul aprovizionării, s-a conchis, printre altele, că

Constance Babington Smith descoperă pe una din cele 1 200 000 fotografii analizate, un obiect ciudat; o „bombă zbурătoare”

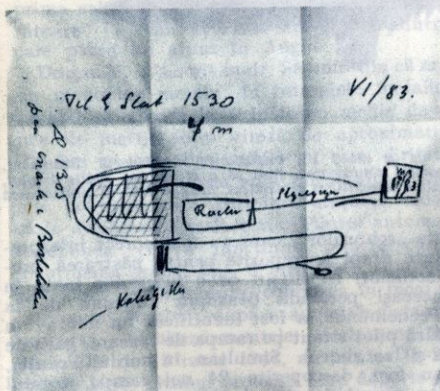
terasamentele serveau la testarea explozivelor și proiectilelor, că eventualele rachete aflate acolo nu depășiseră stadiul experimental și că, deci, nu constituiau un pericol imediat. Totuși se recomanda ținerea peninsulei sub o atentă și continuă observație.

La 14 mai 1943 se constata o intensă activitate la Peenemünde, iar două zile mai tirziu imagini asemănătoare au parvenit din localitatea franceză Watten, în apropiere de Calais, care a început de atunci să fie considerată drept zona unor posibile rampe de lansare. Aceste relatări, ca și altele asemănătoare, au stîrnit o controversă aprigă între specialiști. Principalul consilier științific al primului-ministru Churchill, profesorul Lindemann, înnobit sub numele de lordul Cherwell, a declarat că nu era de conceput o rachetă alimentată cu combustibil lichid și că tehnologia de care dispuneau naziștii le permitea, cel mult, construirea unei bombe zbурătoare. Istoria avea să demonstreze că lordul Cherwell avea întrucîtva dreptate, dar și că se înșela profund.

Începînd din vara lui 1943, Peenemünde a fost fotografiat din avioane Mosquito de două ori pe săptămînă. Treptat, clișeele au scos la iveală obiecte gigantice, în formă de rachetă, unele din ele transportate pe calea ferată și urmate — ceea ce era semnificativ

— de numeroase vagoane-cisternă cu combustibil lichid.

Sandys a adunat în acest timp alte numeroase informații furnizate de către luptători din Rezistența franceză sau de către specialiștii în descifrarea codurilor ai Serviciului secret britanic. Peenemünde ocupa locul doi pe lista priorităților germane în ceea ce privea aprovizionarea cu petrol. S-a mai aflat că hitleriștii instalaseră stații radar în apropierea peninsulei pentru a urmări traiectoria proiectilelor. Ca rezultat al tutu-

Schița proiectilului primită de Intelligence Service din partea unui agent secret

ror acestor informații convergente, s-a hotărât bombardarea regiunii Peenemünde în noaptea de 16 spre 17 august 1943. De menționat că, la acea dată, existența rachetelor germane era ținută într-un secret foarte strict de către autoritățile britanice și opinia publică engleză nu știa nimic despre ele.

Raidul, la care au participat 600 avioane, a simulat un atac asupra Berlinului. Dar într-acoala nu s-au îndreptat decât câteva zeci de avioane de vânătoare, care au reușit să brueze stațiile radar naziste, în vreme ce principala forță de bombardament a ajuns deasupra construcțiilor de la Peenemünde. În ciuda măsurilor de precauție, englezii au pierdut 40 bombardiere grele. Rezultatele s-au dovedit însă excelente: din cele 80 clădiri permanente ale stațiunii experimentale, 50 au fost distruse. Așa cum se urmărise, întregul „cartier rezidențial al oamenilor de știință” a fost nimicit, pe baza principiului că trebuie eliminată materia cenușie, componenta cea mai greu de înlocuit a complexului — cei care concepușeră noile arme. Au pierit numeroși savanți, printre care și dr. Thiel, unul dintre principalii proiectanți ai rachetei. În total și-au pierdut viața 735

oameni. Din nefericire au avut de suferit și deportații de diverse naționalități, care lucrau la construcții, internați într-un lagăr de concentrare nazist din apropiere. Printre cei uciși se numărau și câțiva agenți care furnizaseră Intelligence Serviceului date prețioase cu privire la cercetările germane.

La Londra soseau tot mai numeroase informații din partea patrioților și antifasciștilor francezi care arătau că, la Watten, lucrau acum peste 6 000 muncitori. La 27 august, 185 furtărețe zburătoare din Flota 8 americană au aruncat 370 tone de bombe asupra rampelor de lansare din zona menționată, obligându-i pe hitleriști să le abandoneze și să înceapă construcția unei noi baze la Wizerns.

În august 1943, un mesaj german descifrat a dezvăluit că naștiții pregăteau la Peenemünde un avion fără pilot [o bombă zburătoare], purtând numele de cod „Phi”, și racheta A₄ (Aggregate 4), cu o lungime de 16 m, diametrul — 4,5 m, raza de acțiune — 200 km, altitudinea maximă — 35 km și o putere de explozie egală cu aceea a patru tone de bombe. Rachetele de tipul A₄ puteau fi lansate și fără rampe speciale. Documentul mai menționa că, la 10 iunie 1943, Hitler anunțase pe comandanții militari că Londra va fi rasă de pe suprafața pământului și că bombardamentul cu rachete urma să înceapă la 30 octombrie.

Lordul Cherwell continua să fie sceptic, susținând că „informațiile primite erau necorespunzătoare și, uneori, incorecte din punct de vedere științific”. Mai mult decât atât, el a abandonat până și ideea că germanii ar fi capabili să producă un avion fără pilot, dotat cu o încărcătură apreciabilă de exploziv. Dimpotrivă, Sandys afirma că, deși nu putea dovedi în mod concret acest lucru, naștiții puneau la punct și un avion-bombă și o rachetă cu rază lungă de acțiune.

Ciorovăiala dintre savanții britanici a durat câteva luni și a căpătat o notă foarte personală, în pofida uriașei mize care era în joc. Astfel, dr. Crow a refuzat să accepte argumentele inginerului Isaac Lubbock, care demonstrase încă din 1941 posibilitatea alimentării unei rachete cu combustibil lichid. Nici în mai 1943, dr. Crow nu s-a lăsat convins de o nouă pledoarie, foarte concludentă, a lui Lubbock și nu a adus-o la cunoștința lui Sandys, dînd astfel apă la moară negativismului lui Cherwell.

Combustibilul solid impunea unei rachete câteva caracteristici: dimensiuni foarte mari, rază limitată de acțiune, încărcătură mică de exploziv și suportarea unor temperaturi foarte înalte (2 100°C) timp de 50 secunde, ceea ce necesita o structură de oțel foarte groasă. O rachetă cu combustibil lichid putea fi fabricată din aliaje ușoare, folosite în tehnologia aviației; implicit raza ei de acțiune se dubla și încărcătura de exploziv creștea în mod corespunzător. Dacă Sandys ar fi posedat aceste date încă de la începutul investigațiilor, „obiectele” de la Peenemünde ar fi fost luate drept ceea ce erau în realitate — rachete telegidate cu combustibil lichid.

¹ Pe locul întâi se afla baza aeriană de la Rechlin unde se testau noile tipuri de avioane.

Un document unic: fotografia celei mai periculoase metode de a ataca V, inițiată de comandorul Beaumont. Plasind vârful aripilor avionului său (în dreapta) sub aripa „bombei zburătoare”, fără să o atingă, se îndalță treptat, astfel încât curentul de aer format între cele două suprafețe metalice dezechilibra proiectilul, făcându-l să se prăbușească

La 11 octombrie 1943, comisia de savanți însărcinată cu interpretarea informațiilor privitoare la noile arme germane a ținut o ședință furtunoasă. Cherwell a respins toate argumentele și experiențele lui Lubbock, declarând că nimeni în Anglia nu știa mai mult decât el și dr. Crow în materie de rachete. Cei doi savanți au afirmat că „obiectele” de la Peenemünde erau baloane captive. Dar, când au fost întrebați de ce niște baloane mai ușoare decât aerul erau transportate pe calea ferată, ei nu au putut da nici un răspuns.

Totuși, la următoarea ședință ținută două săptămâni mai târziu și prezidată chiar de Churchill, acesta l-a tratat pe Lubbock drept „un inginer de mina a treia” și a încheiat cu o frază pe care avea curînd să o regrete: „La sfîrșitul războiului cînd vom cunoaște toate dedesubturile, vom constata că povestea cu racheta a fost o gogoriță”.

Macabra performanță

Din fericiire, zborurile de observație asupra Peninsulei Peenemünde și a zonei din nordul Franței au continuat, luîndu-se impresionantul număr de 1 200 000 fotografii.

La sfîrșitul lunii octombrie 1943, un patriot francez a semnalat existența a șase „centre de arme secrete” în apropiere de Abbeville. Unul dintre ele, la liziera unei păduri — Bois Carré — a fost fotografiat în noiembrie: clișeul arăta o clădire pătrată, o rampă lungă de ciment, un buncăr îngropat în pămînt și trei construcții lungi, fiecare semănînd cu un schi gigantic, așezat pe o parte. Ca și la celelalte cinci „centre”, rampa de lansare era îndreptată spre Londra.

În cîteva săptămîni s-au adunat imaginile a 72 „schiori” amplasate în diverse locuri din nordul Franței. La 28 noiembrie, o fotografie luată deasupra localității Zinnowitz, la 11 km, de Peenemünde, prezenta o instalație identică cu cea de la Bois Carré, cu excep-

ția „schipurilor”, care au fost corect interpretate drept antrepozite pentru păstrarea proiectilelor. În sfîrșit, pe o fotografie luată în aceeași perioadă deasupra stațiunii de la Peenemünde, a fost identificat un mic avion fără pilot situat pe rampa de lansare, gata de a-și lua zborul. Simultan, în nordul Franței, au fost descoperite 24 noi rampe, totalul lor ajungînd acum la 96.

Șefii de state majore britanice au dat noii arme numele de cod „Arbaleta”, fără a stabili însă dacă era vorba de un avion automat, de o rachetă sau de amîndouă. Din ce în ce mai izolat, lordul Cherwell continua să aprecieze drept „extrem de improbabilă” existența unei rachete teleghidate. Într-o informare adresată lui Churchill, el scria: „Dacă există într-adevăr vreo armă secretă germană, cele mai multe probabilități indică fie o bombă propulsată, fie un avion automat, ceea ce înseamnă cam același lucru. M-ar surprinde însă ca atacul să capete o amploare serioasă”.

Trecîndu-se peste aceste rezerve, s-a luat hotărîrea de a se bombarda instalațiile de „schiori”. Deoarece se calculase că fiecare asemenea construcție necesita 130 zile de muncă, s-a stabilit ca raidurile să aibă loc în faza finală a lucrărilor. La 21 decembrie 1943 a avut loc primul bombardament. 23 000 tone de bombe aveau să fie aruncate, pînă în februarie 1944, asupra celor 96 obiective, națiștii fiind astfel siliți să le abandoneze cu desăvîrșire.

Dar bucuria Statului major britanic a fost de scurtă durată. Peste cîteva luni au fost descoperite noi stații de lansare, cu rampe metalice, prefabricate, mult mai simplu de montat, și cu clădirile ascunse în păduri sau risipite printre fermele satelor franceze, ceea ce făcea bombardarea lor extrem de dificilă, dacă nu chiar imposibilă.

La trei zile după debarcarea anglo-americană în Normandia, un patriot belgian a anunțat Londra că 33 vagoane germane încărcate cu rachete se îndreptau spre nordul Franței. Recunoașterile aeriene efectuate la 11 iunie au identificat 66 centre de lansare, dintre care șase gata de a expedia primele proiectile. Statul major al aviației britanice a dat ordinul de bombardare a stațiilor respective, dar printr-o incredibilă încurcătură birocratică, ordinul nu a ajuns unde trebuia. Astfel că, la 13 iunie 1944, col. Max Wachtel, comandantul unității germane care a tras prima salvă de V_1 , a lansat 11 „bombe zburătoare” [V_1 sau avioane fără pilot], dintre care patru au ajuns în Anglia.

Despre V_1 s-a scris mult. Să amintim că era un monoplan simplu, în întregime metalic, capabil să zboare la o înălțime medie de o mie de metri, cu o viteză de aproximativ 600 km pe oră. Proiectilele nu erau dirijate prin radio, deși unele erau înzestrate cu un mic emițător care permitea stațiilor radar să le urmărească traiectoria. Pilotul automat îndeplinea câteva funcțiuni, printre care: menținerea stabilității, a altitudinii și direcției, timp de 25 minute, coborrea în picaj a „avionului bombă”, după o anumită distanță parcursă. Bombardamentele, declanșate în zorii zilei de 13 iunie 1944, au încetat la 29 martie 1945, ultimul proiectil fiind doborât de o baterie antiaeriană. Au fost lansate, în total, 10 500 „bombe zburătoare”, dintre care 3 957 au fost distruse de aviația și artileria britanică; 3 531 au ajuns în Anglia, 2 420 explodînd în regiunea Capitalei. Celelalte s-au pierdut pe drum. V_1 a ucis în total 6 184 oameni și a rănit grav alți 17 981. S-a calculat că fiecare V_1 care și-a atins ținta a omorât în medie două persoane, rănind grav alte cinci. Pagubele materiale produse au fost uriașe.

Ar fi putut fi mult mai rău. Germanii fabricaseră aproape 32 000 „bombe zburătoare” și mizaseră pe un torent de 2 000 proiectile zilnic. Din fericire, foarte multe dintre ele au explodat după lansare, ori s-au pierdut în Canalul Mincii și Marea Nordului.

Apărarea britanică avea în linia întâia, pe coasta de sud, escadrilele de vînătoare, apoi o centură de baterii antiaeriene și, în sfîrșit, în jurul Londrei, un baraj de baloane captive. Sistemul s-a dovedit însă deficitar, deoarece V_1 zbura mai repede decît majoritatea avioanelor de vînătoare engleze. Drept care, la 13 iulie 1944, s-a hotărît deplasarea bateriilor antiaeriene din interiorul țării pe coastă. Rezultatele au fost excelente. Dacă în prima săptămînă au fost doborîte numai jumătate din „bombele zburătoare”, mutarea artileriei pe litoral a făcut ca procentajul să crească continuu, atîngînd, la sfîrșitul lui august, 83%.

Avioanelor de vînătoare le-a revenit noua misiune de a ataca V_1 atît înaintea artileriei — deasupra Canalului Mincii — cît și în interiorul țării. Viteza bombelor V_1 făcea din ele ținte greu de nimerit, iar detonarea celor aproape 900 kg de explozibil periclită integritatea avionului care o nimerea. Unii piloți au adoptat sistemul de a alinia bombeii zburătoare, plasîndu-și aripa sub aripa ei și apoi săltînd-o și dînd-o peste cap. Ziua de glorie a aviatorilor britanici a fost 28 august 1944, cînd, din 94 V_1 lansate, 65 au fost distruse de artileria antiaeriană, 23 de aviație și 2 de baloanele captive; numai patru au ajuns la Londra.

În cursul ofensivei cu V_1 , naziștii și-au instruit agenții secreți din Anglia să transmită informații despre rezultatele atacurilor. Dar, cum se știe, toți spionii germani din Marea Britanie fuseseră capturați încă de mult și cei mai mulți dintre ei intraseră în slujba Intelligence Serviceului. Transmițînd din celulele închisorii Wandsworth, unde erau deținuți, ei comunicau, de pildă, că „bombele zburătoare”, depășeau Londra și explodau la nord de aceasta. În realitate tendința proiectilelor V_1 era mai curînd de a exploda în sudul Capitalei. Convinși că agenții lor îi informează corect (ceea ce, din dispozițiile Serviciului secret britanic, se și întîmpla uneori), germanii au scurtat tirul, fără să țină seama de datele transmise, cu obiectivitate mecanică, de emițătoarele radio instalate la bordul unor V_1 .

Amintirea londonezilor despre bombele V_1 este mai mult auditivă decît vizuală. Mica altitudine la care zburau și înălțimea clădirilor Capitalei nu permiteau vizibilitatea de la distanță astfel încît, primul semnal de alarmă îl reprezenta pulsația de bas a motorului cu reacție. Bătăile cordului de metal deveneau din ce în ce mai puternice și, pe străzi, lumea se oprea și privea în sus încercînd să ghicească încotro se va îndrepta. Dacă motorul se oprea brusc, trecătorii se năpusteau spre pragurile caselor, sau se aruncau la pămînt; urma o așteptare care părea să dureze o veșnicie, ruptă de o explozie asurzitoare ce se prelungea în huriul înăbușit al clădirilor care se prăbușeau.

Pe măsură ce ofensiva anglo-americană cîștiga teren în Franța și ocupa regiunile unde se aflau centrele de lansare ale proiectilelor V_1 , intensitatea bombardamentelor se diminua. Naziștii au mai încercat să lanseze de pe avioane vreo 1 200 „bombe zburătoare” avînd ca obiective Portsmouth, Southampton și Manchester. Marea lor majoritate nu și-au atins însă ținta. În martie 1945, o serie de bombe zburătoare cu rază mai lungă de acțiune au fost expediate de la bazele germane din Olanda, dar numai 12 au ajuns pînă la Londra.

Călătorul care poposește la Nürnberg pentru a descoperi una dintre minunile artei medievale și renașcentiste germane este întâmpinat de zidurile groase și înalte ale vechiului oraș, străjuite, din loc în loc, de nu mai puțin de 128 turnuri de apărare și străpunse de câteva zeci de porți impunătoare. În interiorul acestor ziduri, o cascadă de acoperișuri cafenii, țuguite, depășite ici-colo de săgețile bisericilor gotice, se prăvălește de la castelul masiv, situat în vârful colinei,

și ascunde cu grijă configurația întortocheată a străduțelor în pantă, pavate cu piatră cubică. O simfonie de brun, cărămiziu și ocră, punctată de albul imaculat al cercevelor ferestrelor, de auriul statuțelor ce împodobesc fântinile și de verdele copacilor. Acesta este Nürnbergul, unul dintre cele mai vechi și mai prospere orașe ale Bavariei și totuși de două ori mai tânăr decât Mainz, Köln, Trier, bimilenarele orașe romane de pe teritoriul Republicii Federale Germania.

Orașul maestrilor cîntăreți

CRISTINA CORCIOVESCU

De la romanic la gotic

Prima mențiune a existenței orașului datează din anul 1050, când împăratul Henric III a permis locuitorilor săi să înființeze o monetărie și un tirg. Istoria așezării începe deci spre debutul mileniului nostru. Atunci, o mînă de oameni harnici și inventivi s-au statornicit aici, pe malurile unui rîuleț numit Pegnitz, în mijlocul unui codru des, aparent neprimitor. De ce tocmai aici nu se știe. Solul nisipos și poziția oarecum excentrică, în raport cu drumurile ce legau alte așezări, făceau ca zona să fie neprielnică urbanizării. Opinia nu este numai a noastră, a unor oameni înrăiți întru civilizație și comoditate, ci și a contemporanilor acestor începuturi, ca, de pildă, împăratul Frederic II Hohenstaufen (1212-1250), care remarcă astfel dezavantajele locului: „nice vii, nice rîu navigabil”. În ciuda acestor condiții vitrege, în numai două secole de existență, orașul „de pe dealul lui Norbert” (una dintre supozițiile

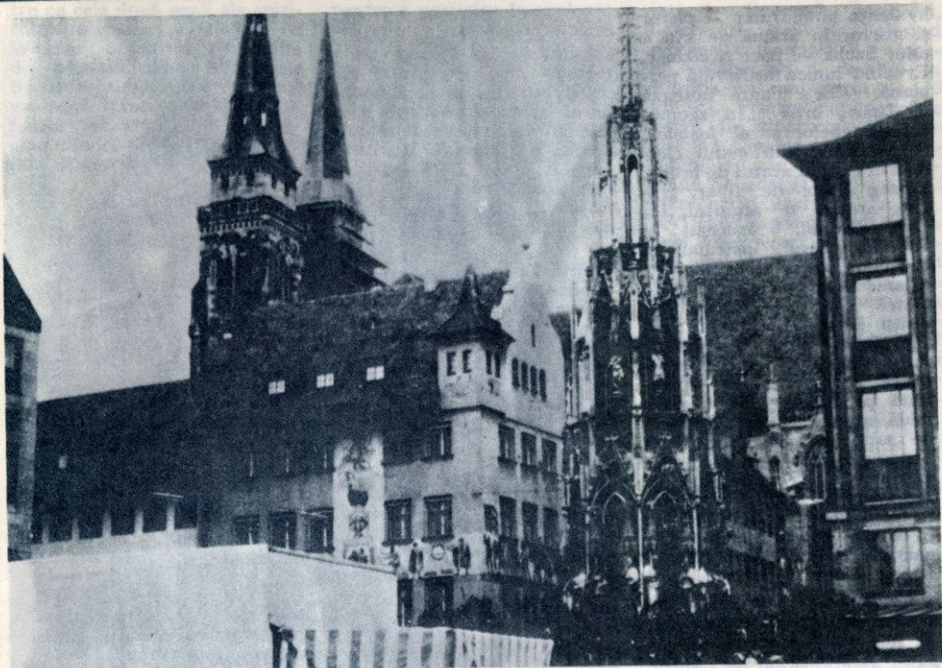
toponimice) a căpătat o amploare deosebită, din moment ce, în 1219, același Frederic II i-a acordat statutul de oraș imperial liber.

Pînă la această dată, istoria Nürnbergului nu a fost deloc liniștită. Se spune că la începutul sec. XII, împăratul Henric V l-a distrus din temelii. Pe la 1170, Frederic I Barba-

rossa l-a numit guvernator militar al orașului (*Burggraf*) pe Conrad de Hohenzollern. Titlul acestuia devenind ereditar, numele de Hohenzollern a înfrînit evoluția Nürnbergului în secolele următoare, descendenții familiei fiind, la sfîrșitul evului mediu, principalii exponenți ai forțelor care frînau ascensiunea burgheziei. Mărturie a adversității față de această familie stă mica întăritură cu patru turnulețe pe colțuri — *Luginsland* — construită în 1367, în apropierea castelului, de către burghezii orașului, ca turn de pază împotriva Hohenzollernilor.

Puterea crescîndă a burgheziei este demonstrată și de poziția pe care ea și-a cucerit-o treptat în conducerea treburilor orașului. Cele 34 locuri din Sfatul mic au fost monopolizate, inițial, de reprezentanții familiilor patriciene, care dețineau pe viață — prin alegere sau cooptare — acest privilegiu. Răscoala meșteșugarilor din 1348-1349 a schimbat oarecum situația, deoarece, două decenii mai tîrziu, în cadrul Sfatului mic au

Imagine din Nürnberg, unul dintre cele mai vechi și prospere orașe ale Bavariei

pătruns primii exponenți ai păturilor în ascensiune. „Dan-sul la primărie” (unde erau invitate numai persoanele de vază ale orașului, care puteau, deci, spera la un loc în Sfatul mic) s-a extins, treptat-treptat, și asupra unor locuitori de condiție modestă ai Nürnbergului.

Proșperitatea orașului de pe malurile Pegnitzului s-a concretizat, de-a lungul secolelor, în configurația sa arhitectonică. La început, nu a existat decât un castel, cu câteva așezări în jurul lui. Încet-încet, Nürnbergul s-a extins, devenind o cetate impunătoare cu 365 bastioane, care își întindeau dominația pe un teritoriu de 800 km². Castelul, a cărui temelie a fost pusă în 1050 și căruia Frederic I Barbarossa (1152-1190) i-a dat forma actuală, s-a numărat printre locurile unde monarhii germani țineau consilii și diete. Ulterior, după ce a fost restaurat, la mijlocul secolului trecut, clădirea și-a

mai pierdut din înfățișarea impresionantă de cetate inexpugnabilă, transformându-se într-un muzeu, în care s-au păstrat cele mai vechi instrumente de tortură; printre ele și celebra „fecioară de fier a Nürnbergului”, un sarcofag metalic, în care erau prăjiți condamnații, ca într-un adevărat cuptor. Incinta medie-vală a orașului datează din 1452, iar fortificațiile sale sînt considerate unice în Germania.

În sec. XIII, stilul romanic a început să fie înlocuit cu cel gotic, care și-a pus amprenta pe nenumăratele lăcașuri de cult, case și fîntini ale burgului. Dintre acestea din urmă, cea mai cunoscută este Fîntina frumoasă (*Schöner Brunnen*), plasată, la sfîrșitul sec. XIV, în piața centrală a orașului. Înalt de 19 m, monumentul conține, în structura sa, statuile celor șapte prinți electori ai Germaniei feudale, pe care li reîntîlnim, de data asta în mișcare, marcînd amiaza, la ceasul bise-

riicii Sf. Fecioară, din aceeași piață.

Locuințele particulare care s-au păstrat datează din sec. XV și, mai ales, XVI, detaliile renascentiste îndulcind sobrietatea gotică, rotunjind unghiurile, creînd un alt echilibru între dimensiunile orizontale și cele verticale. Un admirabil exemplu ni-l furnizează locuința lui Albrecht Dürer, artistul care, alături de Hans Sachs — ca Goethe la Frankfurt și Beethoven la Bonn — este unul dintre fiii celebri ai orașului.

Pictorul-gravor și poetul-cizmar

Dürer și Sachs ilustrează una dintre caracteristicile creației germane din sec. XIV și XVI, și anume coexistența în armonie a artei cu meșteșugurile primitive. Faptul că artiștii și meșteșugarii lucrau în aceleași ateliere explică po-

livalența unui Dürer — pictor și gravor în aramă — sau a unui Sachs — poet și cizmar. Evocind lumea medievală germană, Elie Faure notează în *Istoria artei*: „În zgometul ciocanelor și al foalelor, meșteșugarii din sudul Germaniei turnau statui de bronz, topeau litere de tipar, gravau arama și argintul, lucrau lemnul, răsuceau și vopseau fierul, lustruiau și dantelau oțelul ceasornicelor. Adam Krafft, cioplitorul de piatră care a întruchipat însuși efortul Germaniei meșteșugărești când s-a înfățișat pe sine în genunchi, sculptură aspră și naivă, sprijinind pe umerii săi o piramidă minuoasă lucrată, înaltă de șizeci de picioare, Veit Stoss, cioplitorul de lemn care exprima prin complicația sa sentimentală și prin insistența sa meticuloasă sufletul german în toată naivitatea lui greoaie, se întâlneau aici cu pictorii și poeții“.

Personalitate tipică de artist erudit al acelor vremi, elev al pictorului Michael Wolgemut, Albrecht Dürer (1471-1528) reprezintă punctul culminant al artei germane medievale, cu perfecțiunile și limitele ei, cu tradițiile ei întinate și cu invențiile sale fantastice. Dürer a fost marele gânditor și artist moralist al unei epoci în care Germania se zbătea în chinurile Reformei¹. Să nu uităm că Nürnbergul a fost primul oraș imperial care, în 1525, a adoptat protestantismul. Astfel se explică neliniștea și melancolia compozițiilor sale (*Melancolia* este chiar titlul uneia dintre gravuri), în care se amestecă, de-a valma, dragoni, himere, lei și câmile, cavaleri în armură, trecând pe sub donjonuri, urmăriți de diavol și moarte. Totul îl preocupă și îl neliniștea deopotrivă pe acest Leonardo da Vinci al Bavariei. A scris tratate despre arta măsurătorii și despre fortificarea orașelor, castelelor și palatelor, a executat motive decorative pentru giuvaergii, fierări, armurieri și tipografi, a gravat și a pictat.

¹ Magazin istoric, nr. 2/1976.

Casa unuia dintre fiii celebri ai orașului: Albrecht Dürer

Cu două decenii mai tânăr, Hans Sachs (1494-1576) era mult mai stenic. Poate pentru că între timp luteranismul câștigase teren și cizmarul-poeet avea mai puține îndoieli decât gravorul-pictor. Susținător înfocat al lui Luther, el a adus imense servicii mișcării protestante prin scrieri ca *Privighetoarea din Wittemberg* sau cele patru dialoguri în proză. Cu toate acestea, a reușit să-și atragă, din partea Sfatului mic, interdicția de a mai publica, deoarece aceste lucrări conțineau, pe lângă simpatia față de Luther, și unele sfaturi moderate. Cu vremea, conflictele s-au aplanat și Sachs s-a bucurat, până la sfârșitul vieții, de o

dublă celebritate: aceea de staroste al breslei sale și de meșteșugit maestru cîntăreț. În această ultimă calitate, Sachs a scris (potrivit propriei sale statistici, alcătuite cu nouă ani înainte de a muri), 4275 *Meisterlieder* (cîntece de maeștri), 1700 poezii și fabule în versuri, 208 piese, în total 34 mari volume manuscrise. Faima și-a datorat-o mai ales poveștilor vorbite (*Spruchgedichte*), un fel de dialoguri pe teme din biblie, din clasici, din povestitorii italieni și din popor, dialoguri pline de umor și de înțelepciune, în care se pot găsi prețioase date despre viața Nürnbergului, în sec. XVI. Sînt suficiente motive pen-

tru ca cele două genii ale spiritului german — Goethe și Wagner — să se preocupe de personalitatea lui Hans Sachs: primul reafirmandu-i valoarea într-o epocă în care fusese dat uitării, celălalt făcând din el eroul capodoperei sale *Maestrul cântărești*.

Prima universitate științifică germană

Această înflorire artistică a Nürnbergului nu ar fi fost posibilă fără o îndelungată și solidă prosperitate economică. În ciuda condițiilor naturale aparent neprielnice, pricepera și destoinicia localnicilor și-au spus cuvântul. Ei au știut să transforme dezavantajele în contrariul lor și să orienteze activitatea manufacturieră a obștei spre o îndeletnicire ce avea să se arate deosebit de profitabilă: metalurgia. Cu cărbunele din lemnul pădurilor limitrofe, cu minereul de fier din Munții Jura și cu forța hidroelectrică a râului Pegnitz, Nürnbergul a devenit unul dintre cele mai importante centre metalurgice din această parte a Europei, ceea ce i-a deschis drum, la propriu și la figurat, nu numai spre celelalte cetăți ale fostului Imperiu romano-german, dar și spre Italia, Franța, Țările de Jos, Polonia, Ungaria. La începutul sec. XIV, Nürnbergul avea ca parteneri de comerț peste 90 orașe europene, în care neguțătorii lui se bucurau de protecție și de libertate vamală. Această bogată experiență este strânsă în cea mai veche carte de comerț din lumea germană, scrisă la Nürnberg de negustorul Ulan Stromer, care menționa în ea limitele atinse de „firmele” orașului său: Marea Baltică, Londra și Barcelona. În sec. XVI, aceste granițe au fost depășite prin plecarea unor localnici în Lumea Nouă,

pentru a participa la exploatarea ei comercială și minieră.

Pe măsură ce zăcămintele din apropiere s-au epuizat, oamenii de afaceri din Nürnberg au investit capital în exploatarea minereului de fier, cupru și argint din Stiria, Carintia, Saxonia și Boemia, pentru a-și aproviziona cuptoarele, topitoriile și fierăriile, instalate sub zidurile orașului.

Astfel a devenit Nürnbergul una dintre capitalele industriale cu tradiție ale Europei. De-a lungul unui veac, 1450-1550, orașul a fost un centru mondial la nord de Alpi. Spre zidurile falnice ale burgului convergeau peste o sută de artere comerciale, dinspre Marea Britanie, Rusia și Orient, dinspre Peninsula iberică și Lumea Nouă, abia descoperită, după cum notează Philippe Braunsstein, în articolul *Nürnberg, portretul unui oraș*, apărut într-un număr recent al revistei franceze *L'histoire*. De numele lui se leagă inventarea tablei cositorite și a sârmei de fier în sec. XIV; apariția primelor clarinete, în sec. XVII; prima locomotivă din Germania, în 1835, și prima cale ferată din această țară, dată în folosință, în același an, între Nürnberg și localitatea vecină Fürth; producerea, în serie, a vagoanelor de cale ferată, de grinzii metalice, mașini și aparate electrice, în sec. XIX. Astăzi orașul jucăriilor mecanice este deopotrivă cel al tractoarelor și camioanelor, al motocicletelor și al mașinilor de scris și de cusut.

Virtuozitatea tehnică a atras după sine dezvoltarea științifică și culturală a orașului. Încă din jurul anului 1360, Sfatul mic a înființat prima bibliotecă municipală din Germania. Nürnbergul a fost primul oraș de la nord de Alpi care a fabricat hîrtie, în 1390, și care a sprijinit crearea tipografiilor, prin solida sa metalurgie. Celebru prin amploarea sa, a rămas atelierul lui Anton Koberger, cel care, în 1472, avea peste 100 anga-

jați — tipografi, corectori, ilustratori, legători. Folosind rețeaua comercială a orașului, Koberger a deschis în Europa nu mai puțin de 16 librării. Printre capodoperele ieșite din tiparnițele sale se numără *Cronica lumii* de conțetăeanul său, medicul Hartmann Schedel (1492), cea mai mare carte ilustrată din sec. XV, care cuprinde, sub forma unei xilogravuri, cea mai veche reprezentare a orașului Nürnberg, cu alte 1808 gravuri pe lemn și planșe din *Apocalipsul* lui Dürer, predicile lui Savonarola, tratatul de teorie a arhitecturii al lui Vitruviu, prima hartă rutieră a Europei Centrale, datorată lui Erhart Eitlaub și lucrarea *Despre mișcările de revoluție ale corpurilor cerești* de Copernic (1543). La numai cîteva decenii de la invenția lui Gutenberg din Mainz, la Nürnberg se tipăreau cărți și hărți mai bune decît în oricare alt loc din Germania.

Cum era de așteptat, această ambianță impregnată de dorința de perfecționare, pusă în slujba gîndirii noi, a atras diferite personalități ale epocii. În 1471, astronomul și matematicianul Regiomontanus s-a instalat la Nürnberg, unde dispunea, după propria-i mărturisire, de toate instrumentele necesare cercetărilor sale: astrolaburi, cvadrante, compasuri, sfere cerești, orologii astronomice. În 1492, Martin Behaim a prezentat la Nürnberg primul glob pămîntesc. Aici a lucrat Peter Henlein, inventatorul primului ceas de buzunar, prin 1510, tot aici a creat Peter Vischer (1460-1529), sculptorul și turnătorul în bronz făcînd parte dintr-o celebră familie de sculptori, cel care a lăsat orașului natal *Mormîntul Sf. Sebaldus* din biserica omonimă, iar Innsbruckului două statui pentru mormîntul împăratului Maximilian. În același

(Continuare în p. 61)

CALORIFERUL DE-A LUNGUL VREMII

BERNADETTE DE CASTELBAJAC

Ca să te încălzești este nevoie de foc. În acest scop strămoșii noștri îndepărtați s-au gândit să-și amenajeze vetre —

niște gropi de 50 cm adâncime, căptușite cu pietre, situate în mijlocul colibel sau al cortului. Era un sistem de încălzire primitiv;

coșul nu exista încă. De cînd, oare, datează hornul?

Este greu de precizat. Aristofan (dramaturg grec, c.446-c.386 î.e.n.) povestește că, unul dintre eroii săi, bătrînul Polycleon, a ieșit dintr-o încăpere trecînd printr-un horn; aceasta se întîmpla cam cu 400 ani înaintea erei noastre.

Este prima mențiune despre existența hornului.

De la vatră la... tapiserie

Totuși încă nu sîntem siguri că era chiar un coș; era, probabil, doar un orificiu ceva mai complicat de evacuarea fumului. Vitruviu (arhitect roman, sec. I. î.e.n.) nu face nici o aluzie la vreun canal de ieșire a fumului, în lucrarea sa *De architectura*, în care tratează caracteristicile arhitecturii antice.

După toate aparențele, încălzirea cu aer cald a apărut, sub denumirea de hypocaust, în perioada Romei imperiale. În pivnițele caselor existau unul sau două cuptoare, în care, drept combustibil, era utilizat lemnul. Pentru ca să nu fumege, lemnul era mai întîi muiat în apă, apoi bine uscat, după care era îmbibat cu reziduu de ulei. Drept combustibil, mai erau utilizate

Schema unui hypocaust roman, utilizat într-o baie publică

niuele sau iarbă uscată. Aerul cald ajungea, printr-o țevă, într-o cameră anume, unde circula prin mai multe rînduri de cărămizi. Deasupra acestei încăperi se găseau camerele de locuit, care obțineau căldură prin sistemul menționat. După cum se vede, hypocaustul avea o rază de acțiune limitată. Dealtfel, el era utilizat mai ales pentru terme — băi calde — unde latinii veneau cel mai des să se adăpostească de frig.

În casă, pentru încălzit, latinii foloseau un vas cu jeric, numit de greci „escharia”, sistem tot atît de vechi ca și lumea. Vasul era portabil, uneori fiind așezat pe roți, și înfrumusețat cu aplicații din cupru sau bronz. Sistemul era practic pentru că jericul degaja fum puțin. Dar emanațiile de dioxid de carbon

prezentau primejdii pentru cei care îl foloseau. Împăratul Iulian Apostatul (361-363 e.n.) a fost pe punctul de a-i deveni victimă, pe când se afla la Lutetia, oraș în Galia, pe locul unde se află azi Parisul.

Mai tirziu, galii au făcut un pas înainte, inventând încălzirea cu abur. După ce au adoptat de la cuceritorii romani hypocaustul, au încadrat în pereții locuințelor țevi prin care treceau vapori de apă. În sec. V. e.n., poetul latin Sidorius Apolinarius (c.430-487) lăudă în versuri meșteșugite magnificul „castel” (castel) al unui oarecare Paulinus Leontius, amenajat în acest fel, în care toate camerele erau încălzite.

Către sec. XI, în ținuturile reci din nord, în Groenlanda, călugării captau apa din izvoarele fierbinți și făceau să circule aburul prin conductele care treceau prin chiliile lor.

De-a lungul întregului ev mediu, în Franța, de cum venea iarna, toată lumea tremura de frig. Ca să găsească puțină căldură, oamenii se strîngeau în jurul vetrei. Viața se organiza, așadar, în fața flăcărilor, precum o descrie arhitectul și scriitorul Eugène Viollet-le-Duc (1814-1879): „Fiind obligat să se retragă în conacul său, de îndată ce se întunea, moșierul aduna în jurul vetrei pe membrii familiei, pe slujitori și pe cei ce se întorceau de la munca câmpului. O luminare de seau, de rășină sau de ceară, infiptă într-un suport de fier, precum și lumina provenită de la flăcările din cămin permiteau femeilor să toarcă sau să împletească. Paturile stăpînului, soției și copiilor, protejate de draperii, se aflau toate în această cameră. Adevsea, oaspeții străini și cîteva persoane

mai apropiate dormeau și ei tot aici, pe bănci acoperite cu perne, pe paturi din stîngii sau pe așternuturi de paie”.

Dar în odăile mari, podite cu dale, curentul se strecura peste tot. De aceea, toată lumea purta îmbrăcăminte îmblănită și ceva pe cap. Pentru a-i feri pe locatari de frig, spătarile scaunelor erau foarte înalte. În sfîrșit, pentru a obține o boare de căldură, erau lăsate să fermenteze pe jos straturi de paie sau de verdeață. În palatele regale, un ofițer anume avea sarcina de a reîmprospăta aceste straturi.

Mijloace mult prea rudimentare pentru a face față iernilor foarte geroase. În 1410, la Paris, cadavrele oamenilor săraci, morți de frig, erau aruncate la porțile orașului, pentru a fi mincate de lupi; pămîntul înghețase în așa hal încît era imposibil să se sape gropi.

Paradoxal, în bordeiele lor, țărani sufereau mai puțin de frig. Încăperea locuită în comun de toată familia era despărțită de staulul vitelor printr-un perete subțire, așa încît căldura animalelor folosea și oamenilor.

Marile tapiserii din sec. XV și XVI serveau nu atît ca să împodobească pereții, cît ca să le apere de umiditate și

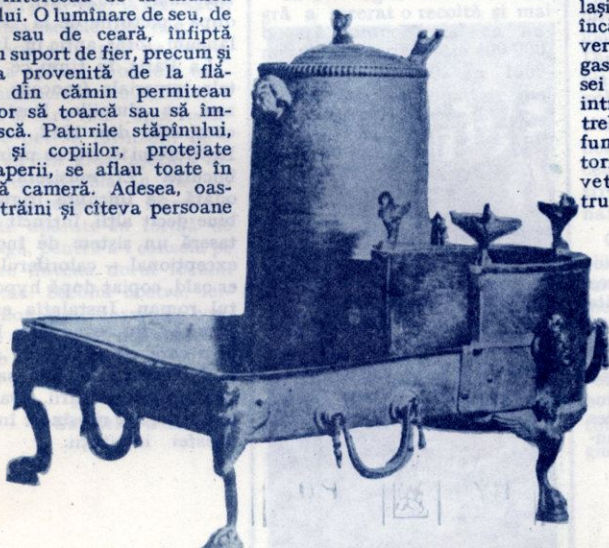
frig. Ele nu se puneau direct pe perete, ca azi, ci erau suspendate la cîteva centimetri de ziduri, pentru a lăsa un start de aer izolator. Așa a putut Polonius, eroul lui Shakespeare, să se strecoare în spatele unei tapiserii, prin care Hamlet l-a străpuns cu spada.

Gama combustibililor

Dar combustibilul? Atîta vreme cît mijloacele de transport au rămas rudimentare, s-a utilizat aproape numai lemnul. Cărbunele de pămînt nu se folosea decît în zona unde se extrăgea. În Anglia, țară cu climă umedă, căminele n-au apărut decît în sec. XVI. Cei bogați se încălzeau arzînd lemne, cei sărmăni cu cărbunele adus de la minele din nordul țării. În timpul unei ierni grele, pe vremea reginei Elisabeta I (1558-1603), Consiliul reginei, într-o scrisoare adresată episcopului de Durham, important centru minier, constata că: „prețul cărbunelui a crescut foarte mult la Londra, ca peste tot de altfel, spre marea nenorocire a oamenilor sărmăni, care îl folosesc pentru încălzit”.

Ce combustibil foloseau oamenii în evul mediu? În Bretania, de pildă, se folosea balega de vacă, precum și algele uscate la soare. În insulele Feroe, locuitorii ardeau turbă, cu tot fumul gros pe care aceasta îl scotea. Aceiași inconvenient îl prezenta încălzirea cu paie sau lemn verde în locuințele din Madagascar. Aici, cînd stăpînul casei voia să izgonească un intrus, îi spunea: „Tu nu trebuie să împarți cu mine fumul”. În Sardinia, locuitorii se încălzeau în fața unei vetre centrale alimentată cu trunchiuri de copac. Jarul era

Recipient din bronz, folosit pentru încălzirea locuințelor în antichitate

întreținut zi și noapte, chiar și vara, și nu era stins decât într-o singură împrejurare — la moartea unui membru al familiei — după câteva zile, fiind reaprins. Iarna, eschimoșii din Groenlanda se mutau din cortul de vară în iglu (adăpost construit din gheață și zăpadă). Drept combustibil nu aveau decât uleiul de pește sau untura de focă. Dar cum să facă focul între pereții care s'ar fi topit? Pentru a îndura mai ușor frigul, se strîngeau în grupuri mari în același iglu și căldura umană înlocuia pe cea a vetrei. Tot așa procedau și locuitorii din Alaska și insulele Aleutine. La cei din urmă, adăpostul de iarnă putea să atingă o lungime de 100 m, pentru a găzdui pînă la 300 persoane. În marile prerii ale Americii de Nord se ardeau lemne; în zonele unde lipseau, se foloseau bălegar și oase de bizon. În Canada, indienii își petreceau iarna în corturi atît de pline de fum, încît, pentru a nu se asfixia, trebuiau uneori să respire la nivelul solului, unde aerul era mai curat. În Anzi, un ciine mic, fără blană, era folosit drept „calorifer”; în timpul zilei, oamenii își lipeau picioarele de el; noaptea, îl culcau cu ei în pat.

Folosirea sobei, invenție chineză, s-a răspindit în Europa Centrală la începutul sec. XVI. În Franța, soba și-a găsit întrebuințarea numai în provinciile din Est, în special în Alsacia. În restul țării, oamenii se plîngeau de căldura înăbușitoare pe care o răspîndea și, mai ales, de mirosul turbei folosită drept combustibil.

Regele Soare și regina Victoria

În locuințele mai modeste, pentru a completa încălzirea de bază, se utilizau diferite sisteme. Se puneau în așternut o cutie căptușită cu tablă, în care se afla un fier încălzit sau un recipient cu cărbuni, prevăzut cu o coadă lungă. Frumoasa Gabrielle d'Estrées (1573-1599), favorita lui Hen-

ric IV (1562-1610), avea un astfel de vas din argint masiv, socotit culmea rafinamentului. Cînd o părșea, pentru a merge la război, regele înfrunța frigul, în felul său, culcîndu-se peste trei lachei întinși la pămînt; dacă frigul persista, un al patrulea îi slujea de curvertură. În bisericile înghețate, preotul își dezmoțea degetele cu o bilă metalică, umplută cu jar.

Dar în timpul gerurilor mai aspre, nimeni nu era cu adevărat la adăpost, nici în provincie, nici la Paris, nici în bordeie, nici în palate. În martie 1709, pe masa Regelui Soare, la Versailles, vinul îngheța în pahare. Din cauza gerului, oamenii stăteau în casă îmbrăcați din cap pînă în picioare, cu blănuri și mănuși îmblănite. Domnii și doamnele elegante își atîrnau la gît un manșon îmblănit. Sub masa din sufragerie se instalau cutii cu jărat. Doamnele mai friguroase stăteau în paturile lor, protejate de nenumăratele pături; astfel înfolfolite își primeau oaspeții mai apropiați.

În sudul Italiei, în sec. XVII-XVIII, se foloseau sobe umplute cu jărat. Italienii își încălzeau minile cu „scaldini”, vase mici din faianță, pline, de asemenea, cu jărat.

Sală publică în care, în iernile foarte geroase, oamenii sărmani veneau să se adăpostească de frig

În Spania, în casele țărănești, fumul vetrei ieșea afară printr-o gaură făcută în acoperiș. Hanurile spaniole, dacă este să-i dăm crezare lui Casanova de Seingalt (1725-1798), nu ofereau foc nici măcar călătorilor înghețați. În 1767, lui Casanova i s-a oferit, pentru o noapte, o mansonară, iar haigul spaniol i-a spus:

— Puteți dormi acolo dacă vă faceți rost de paie pentru culcuș; și o să fie cald, dacă găsiți lemne cu care să vă faceți focul.

— Și, probabil, i-a răspuns călătorul, voi putea să-mi găsesc o fiertură, în cazul în care îmi găsesc singur ceva comestibil.

Pe cînd era prim-consul, pentru a se apăra de frig, Bonaparte își înoda în jurul capului o basma enormă, ale cărei colțuri îi cădeau pe umeri. Așa primea, cînd se dădea jos din pat, diversele personalități. La reședința sa de la Malmaison, puneau să se facă focul pînă în luna august. Obiceurile lui nu s-au schimbat nici cînd a devenit împărat. În saloanele din palatele Luxemburg sau Tuilleries, acorda audiențe sprijinit de semineu, ațînd neîncetat focul cu clește. Poate pentru că îi cunoștea această manie, papa Pius VII (1800-1823) i-a oferit un cămin din marmură albă, împodobit cu incrustații din agate, jasp, cornaline, și lapis și cu trei mari mozaicuri, copiate după picturile de la Herculanum (oraș antic în Italia).

La Paris, în timp ce armatele imperiale franceze se țirau pe cîmpiile Rusiei, în campania din 1812, membrii Institutului își frecau minile de bucurie. Ei reușiseră, încă odată, să înfrunte frigul mai bine decât alții, întrucît adoptaseră un sistem de încălzire excepțional — caloriferul cu aer cald, copiat după hypocaustul roman. Instalația era alcătuită din conducte lungi, prin care circula abur; aceste țevi traversau marea sală de întrunire a clădirii. Dar sistemul nu s-a răspîndit în afara acestei instituții.

Odată cu apariția primelor căi ferate, soba a cunoscut o și mai mare răspîndire. Acum, cărbunele, adus de departe, alimenta aceste mijloace de încălzire construite din fontă sau tablă, uneori împodobite cu plăci de faianță, așa cum erau cele germane sau olandeze. Benjamin Franklin (1706-1790) a căutat să modernizeze modelul clasic, creînd pomposul său „încălzitor de Pennsylvania”, prevăzută cu o țevă care introducea în sobă aerul rece din exterior; acest tub se bifurca apoi, o parte întredînd arderea, cealaltă transmitînd aerul cald în încăpere. După 1850, sobele s-au construit din teracotă, acoperită cu email alb și benzi de cupru, care fixau îmbinările. Lemnul și „bulgări de ars” — amestec de turbă și tînîn — au cedat locul cărbunelui a cărui capacitate calorică era superioară.

S-ar putea crede că problema încălzirii era acum rezolvată. Nicidecum! La palatul Buckingham, tînăra regină Victoria era nevoită să ia masa într-o sufragerie glacială, fără foc. Exprimîndu-și mirarea, i s-a răspuns: „Majestate! Pregătirea focului depinde de lordele însărcinate cu Justiția, iar lordele șambelan trebuie să-l aprindă. Dar cei doi nu reușesc niciodată să se pună de acord”. Regina n-a putut soluționa diferendul și sufrageria a rămas nenecălzită.

La sfîrșitul sec. XIX, sături de atîtea secole de frig, inventatorii s-au pus pe lucru. Astfel a apărut soba care consuma antracit, combustibil fără flacără și fără fum; apoi încălzirea cu petrol, furnizată de o lampă cu fitil gros, așezată într-o cutie de tablă. În fine, au fost utilizate gazele, introduse în niște aparate în formă de buturugă, pentru a-i consola pe cei care duceau dorul focului cu lemne. Secolul nostru, ferit în inovații și dornic de confort, a descoperit noi surse de energie calorică.

**În românește de
Gabriela GEROTA**

CORABIA MORȚII

(Urmare din p. 35)

O bulă a papei, din martie 1352, arăta că, din cauza ravagiilor pricinuite de ciumă în regatul lui Magnus Eriksson, cruciada proiectată de acesta nu mai putuse avea loc. Dar nu numai pe tărîm militar se simțea lipsa oamenilor. Pe ogoare nu mai avea cine să lucreze, și o mare parte din pămînturile agricole au fost invadate de ierburi. Această catastrofală penurie s-a resimțit, dealtfel, în întreaga Europă. În 1354 ea l-a determinat pe regele Danemarcei să deschidă temnițele și să trimită un mare număr de oșindii la muncă silnică să lucreze pe ogoarele părăsite. O tendință similară de transformare a muncitorilor agricoli într-un fel de sclavi s-a făcut simțită și în Suedia.

În general, efectele pandemiei s-au resimțit cel puțin încă două secole după declanșarea ei. Înainte de ciumă se aprecia că populația Suediei număra 650 000 oameni. În 1520, se pare că totalul varia între 615 000-700 000. Cu alte cuvinte, au trebuit să se scurgă 170 ani pentru recuperarea pierderilor demografice provocate de molimă. Evaluările de astăzi estimează numărul victimelor între 225 000-250 000, adică cu ceva peste o treime din întreaga populație.

În Norvegia, Moartea Neagră a secerat o recoltă și mai bogată, proporțional cu numărul locuitorilor: din 400 000, au pierit 175 000. În 1500, deci un secol și jumătate mai tîrziu, 6 000 ferme norvegiene rămăseseră încă părăsite cu terenurile din jurul lor invadate de buruieni.

La mijlocul sec. XIV, totalul populației Europei se ridica la aproximativ 100 000 000. În numai cinci ani, între 1347 și 1352, ciuma a ucis 25 000 000 oameni. Moartea Neagră a însemnat o tragedie care a avut gigantice repercusiuni asupra societății europene pe toate planurile, începînd cu cel economic și sfîrșind cu cel spiritual.

ORAȘUL MAEȘTRILOR

CÎNTĂREȚI

(Urmare din p. 57)

secol. XVI, reformatorul Philipp Melanchton, conducătorul mișcării protestante după moartea lui Luther, a înființat în localitatea vecină, Altdorf, prima universitate științifică din Germania, instituție care, după izbucnirea schismei europene, a interzis polemica dintre diferite confesiuni religioase, ceea ce constituie, de asemenea, o trăsătură specifică.

Aureola orașului a început să pâlescă odată cu descoperirea drumului maritim spre India, iar războiul de 30 ani (1618-1648) a întunecat-o și mai mult. În 1806, Nürnbergul și-a pierdut statutul de oraș liber, fiind anexat Bavariei din dispoziția lui Napoleon I.

Secolul XX a readus în actualitate numele acestui oraș, care a devenit una dintre citadelele național-socialismului, loc de predilecție pentru congresele și defilările adepților lui Hitler. În 1945, Nürnbergul definea, împreună cu Dresda, recordul ruinelor (11 milioane m³ de moloz). Numai nouă la sută din imobilele de locuit au rămas nedeteriorate. După terminarea războiului, între 1946 și 1949, aici, în Palatul de justiție — singura clădire rămasă ca prin farmec neatinsă — s-au desfășurat cele 13 mari procese împotriva criminalilor de război naștiți.

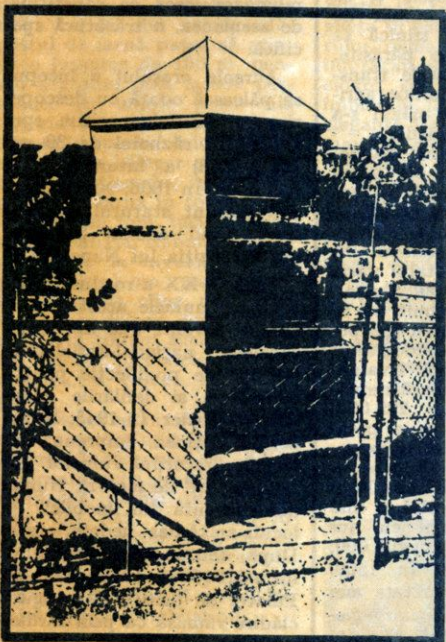
Călătorul care poposește la Nürnberg pentru a descoperi una dintre minunile artei medievale și renescentiste germane cunoaște, în mare parte, o versiune reconstituită a cetății originale, pe care războiul a distrus-o. O reconstituire perfect conformă cu originalul, dar o reconstituire.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

MISIUNILE TINERETULUI

Pe marginea articolului Un monument al libertății (nr. 9/1979), PETRE STOIAN, din Alba Iulia, ne trimite un fragment din cuvântarea rostită la 3 mai 1865 de Aurel Mureșianu (nr. 4/1968), pe atunci elev în ultima clasă a gimnaziului din Blaj, cu prilejul unei festivități desfășurate în preajma monumentului revoluției de la 1848: Libertatea nu se poate naște decât din cultură... Tu, junime română, nu uita că viitorul unei națiuni va fi așa cum este junimea ei. Tu va trebui să instruiesti și să luminezi... pe poporul nostru; tu trebuie să alini durerile și să vindeci rănilor lui; tu trebuie să deștepți în conștiința lui simțul cel adormit de libertate, naționalitate și patriotism! Tu, junime, fii veșnic trează!

Legat de același articol, ST. DUMITRIU, din Mediaș, ne face cunoscută imaginea de mai jos a Pietrei libertății, așa cum arăta cu câteva decenii în urmă.

BUCURIE GENERALĂ

În completarea informațiilor privind eoul Războiului de independență în Transilvania (nr. 5/1977, nr. 5/1979), IOANA STROIE, din Sibiu, ne trimite o notă, evocând entuziasmul cu care a fost primită la Brașov vestea căderii Plevnei (nr. 6/1977), manifestațiilor de bucurie organizate de români alăturându-li-se și locuitorii sași.

La care adăugăm: cu acel prilej, la Brașov, după cum relatează Gazeta de Transilvania, a fost veselie generală, s-a făcut iluminatie și s-au tras salve și rachete. Tot atunci, intelectualitatea săsească din Brașov a trimis o scrisoare de felicitare colegilor români. Serbări entuziaste au avut loc și în alte așezări transilvănene: Cîmpeni, Raia de Arieș, Blaj, Năsăud.

PRECIZĂRI LA UN DESEN

Nota despre Turnul Colței, din nr. 5/1980, mi-a stîrnit interesul să citesc și articolul din nr. 6/1987, la care faceți trimitere, ne scrie IOANA PREDESCU, din Buzău. În articolul amintit am văzut o schiță a turnului, făcută în 1838 de slugerul Nicolae Oteleșanu. Fac precizarea, poate tardivă față de data apariției articolului, că desenul lui Oteleșanu, însoțit de o descriere a turnului, a apărut în revista Muzeul național, anul II, nr. 2, din 1838, care aprecia edificiul drept unul dintre monumentele cele mai mărețe cu care se laudă Tara Românească.

La rîndul nostru precizăm: nici o completare venită pe marginea articolelor publicate în revistă nu este tardivă, atîta timp cît aduce un surplus de informație.

ÎNVĂȚÎND DIN REVISTĂ

Cităm dintr-o frumoasă și emoționantă scrisoare acest fragment final, mulțumindu-i semnatarului ei, GHEORGHE ȘURUBARU, din București, pentru urările și cuvintele exprimate cu prilejul împlinirii a 13 ani de la apariția Magazinului istoric: cel ce vă scrie aceste rînduri nu este un om prea scîlit, este însă un cititor constant al revistei și posedă colecția întreagă. Am 60 ani, muncitor pensionar la UREMOȘ—București, flu de tîrîni săraci nu am avut posibilitatea să învăț multă carte. Viața m-a împins înainte, dar frumoasa revistă m-a obligat să fiu autodidact, să învăț și să-mi cunosc mai bine istoria neamului.

ÎN URMĂ CU PATRU DECENII

Reținem din scrisoarea profesoarei pensionare GEORGETA CURPÂN, din Tirgu Ocna, care, de la înălțimea celor 72 ani mîrturisii, evocă unele întâmplări și personalități din perioada interbelică. Articolul Pe firul amintirilor de C.C. Giurescu (nr. 1/1979) mi-a reamintit de ajutorul primit de la Armand Călinescu (nr. 9/1979) ca să obțin numirea mea în învățămînt pentru anul școlar 1939-1940. Eram încă suplintoare și Inspectoratul școlar lăsa nu a luat în considerare cererea mea. Sîtuită de o colegă, care mi-a dat și adresa, i-am scris lui Armand Călinescu, care era ministru al Apărării Naționale. Nu aveam nici un sprijin de la nimeni, soțul meu fiind concentrat. În zece zile am primit numirea la Tirgu Ocna. Se începuse și războiul.

Mulțumim, totodată, și pentru frumoasele ilustrate trimise.

ALTĂ STATISTICĂ A CONCURSURILOR

Vechiul și statornicul cititor și corespondent al revistei, ing. MIHAI MĂRCULESCU, din Piatra Neamț, unul dintre cîștigătorii ediției 1979 a concursului Magazin istoric, ne trimite și dînsul o statistică a celor zece concursuri organizate de revistă între anii 1971 și 1979. Date care nu diferă de cele ale cititorului arădean, publicate în nr. 2/1980. Din foarte frumosul grafic care însoțește statistica, reținem că cel mai mare procentaj de răspunsuri bune (91,5%) a fost în 1973, iar cel mai mic (31,6%) în 1978.

Cititorul nemțean face și un pronostic pentru ediția din acest an, pe care nu îl dezvăluim încă, rezervîndu-ne dreptul de a arăta ulterior dacă el s-a confirmat sau nu.

EXEMPLAR REGĂSIT

Semnăndu-ne neprimirea abonamentului la Magazin istoric, pe luna octombrie 1979, LAZĂR GRUNTIANU, din com. Zorlentu Mare, jud. Caraș-Severin, ne solicita ajutorul în recuperarea exemplarului lipsă din colecție.

Ca și în alte cazuri, am transmis și această sesizare organelor în drept, respectiv Direcției poștei și difuzării presei, care a rezolvat-o operativ și eficient.

Am primit numărul ce-mi lipsea, ne înștiințează cititorul nostru și vă mulțumesc că mi-am completat colecția.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

AUTORUL PRECIZEAZĂ

DORIN DRUC, din București, ne întreabă: despre care localitate Dumbrăveni se amintește în articolul Să fii cîrmaciul vieții tale... (nr. 1/1980)? Autoarea, Ana Maria Ofrim, răspunde: Este vorba de orașul Dumbrăveni, din fostul județ, Tîrnava Mică, azi județul Sibiu. În 1936, penitenciarul local al orașului Dumbrăveni a fost transformat în închisoare pentru condamnați politici. Fiind o clădire cu trei etaje și un demisol, fără instalații sanitare, cu o mică curte, izolată de restul orașului, închisoarea Dumbrăveni corespundea scopurilor urmărite de aparatul de reprimare al regimului burghez pentru îndeplinirea condițiilor de viață — și așa destul de vitregue — ale deținutului politic. În localul penitenciarului Dumbrăveni, a funcționat, în anii războiului hitlerist, și lagărul cu același nume.

În anii 1936-1938, în închisoarea Dumbrăveni, printre cele 70-80 militanți comuniste și antifasciste, a fost internat și Elena Srbu, cu excepția perioadei august 1937-aprilie 1938, cînd, fiind bolnavă, a fost transferată la închisoarea Văcărești, în vederea unei intervenții chirurgicale, de unde, la 1 martie 1938, i-a scris fratelui ei, Eugen Srbu, cartea poștală înedită, prezentată de revista de.

CĂLCIUL ȘI ÎNTREBAREA

După cum am precizat în repetate rânduri, nu răspundem decât celor întrebări formulate nemijlocit pe marginea articolelor apărute în revistă. Timpul și îndatoririle noastre redacționale nu ne permit să ne substituim cursurile curente de informare istorică, dicționarului enciclopedic ș.a.m.d. Dacă ne-am consacra timpul investigațiilor pe temele propuse de unii cititori, cînd am mai scoate revista?

Ca exemplu despre năstrugnicia umoră dintre întrebările ce ni se pun, iată-o pe cea a unui corespondent craiovean, căruia îi trecem sub tăcere numele: De ce trebuia să moară Ahile la Troia — numai pentru că avea un călcîi vulnerabil? Ce să răspundem? Că Ahile nu aparține istoriei, ci mitologiei? Că el nu trebuia să moară la Troia, ci a murit acolo? Că un călcîi vulnerabil nu e o maladie fatidică în sine și că, de pe urma lui, nu s-a prăpădit nimeni, nici înainte, nici după Ahile? Că, pentru a-l răspunde pe supraomul grec, a fost nevoie ca săgeata trasă de Paris să pătrundă în sus-amintitul călcîi? Sau că întrebarea nu-și propune decât să stîrnească un ris... homeric?

CUNOȘTINȚE NEAPĂRAT TREBUINCIOASE

În completarea suitei de articole privind Unirea din 1859 (nr. 1-12/1978), DUMITRU STOENESCU, din București, ne trimite o notă referitoare la Societatea pentru învîdătură poporului român, înființată în 1866 și care avea drept scop de a face ca prin toate mijloacele putincioase... instrucțiunea generală, gratuită și obligatorie să devie o realitate în România. Refinem acest amfipublic de Societate la 9/21 octombrie 1867: Duminică 15 octombrie se vor reîncheie școalele gratuite de adulți (meseriași) în salele Academiei (Sfîntul Sava). Comitetul, încurajat de succesul ce au dobîndit cursurile gratuite pentru adulți încă de la înființarea lor, și-au pus toate silințele spre a le adăogi și a le completa.

Astfel, estimp (între timp), pe lângă diviziunile ce au existat pînă acum, s-a înființat o diviziune superioară, pentru acei cari au urmat cu stăruință și au sîrșit cursurile din primăvara trecută.

Pe lângă aceasta, într-o clasă specială se va explica pentru toate diviziunile școalelor bănilor celor noi și sistemul metric.

Învățători vor fi, deocamdată, d-nii V.A. Urechilă, C. Esarcu, I. Circa, G. Eustafiu, membri ai Comitetului, I.C. Massim, Christu Popescu și Al. Racoviceanu.

Comitetul îndeamnă dară din nou pe toți aceia care nu știu cîte să scrie, precum și pe toți aceia cari doresc a învăța și alte cunoștințe neapărat trebuincioase oricărui om în meseria sa, și cu osebire, pe neguțători, meseriași, stăpîni și ucenici, tineri și bătrîni, să vie a se folosi de Școalele acestora, cari le stau deschise gratis în toate duminicile și sărbătorile...

DONAȚIE

Vă aduc la cunoștință că am donat întreaga colecție Magazin istoric 1967-1979 bibliotecii comunei mele de naștere, Stoenesti, jud. Vîlcea, ne scrie profesorul pensionar CONSTANTIN C. POPESCU, din București. Adoptînd laconismul corespondentului nostru, răspundem: felicitări!

NU SICILIA, CI SALERNO

A. ȘERBAN, din Iași, consideră că nota de subscris nr. 9 de la p. 39 din nr. 2/1980 nu este bună, deoarece Sicilia, unde s-a produs debarcarea Aliaților la 9 septembrie 1943, nu poate să fie port la Sud de Neapole, cum, ai scris dv.

Într-adevăr, explicația citată de corespondentul ieșean ne aparține. Numai că ea nu se referă la Sicilia (pezi nota 8) ci la orașul Salerno. Luptele din golful cu același nume au fost pe larg evocate de comandantul șef al forțelor aliate, D.D. Eisenhower, în nr. 4/1974 al revistei.

PE SCURT

GH. N. NEDELCU, din Mărășești, jud. Vrancea: mulțumiri pentru ilustrata din 1915.

GAVRIL ANTONESI, din oomuna Vatra Moldoviței, jud. Suceava: pentru procurarea lucrării solicitate, adresați-vă librăriei "Cartea prin poștă", str. Pitar Moș, nr. 5, București.

Nicolae MINEI

POȘTA CONCURSULUI

EUSTAFIU CONSTANTIN MĂRCULESCU, din București: întrebările ca fost înlocuitor exclusiv pe baza articolelor apărute în anii indicați în paranteze; de ce apelati, atunci, la numere din alii ani?

PINKERTON BAICOANĂ, din Craiova: după cum am precizat (nr. 2/1980), în cazul în care numărul concurenților care au dat răspunsuri bune îl depășește pe cel al premiilor, desemnarea cîștigătorilor se va face prin tragere la sorți, în ordinea premiilor, urmînd ca, eventual, după scrisorile cu toate răspunsurile exacte să intre în urnă, pentru premiile rămase, cele cu 1, 2 etc. răspunsuri greșite ș.a.m.d.

CERERI ȘI OFERTE

PETRU PAVĂL, str. Codrescu, nr. 13, bl. E 4, ap. 88, Iași, solicită: nr. 1-12/1968.

PINKERTON BAICOANĂ, str. Bucura, nr. 21, Craiova, solicită: nr. 2/1979; oferă: nr. 2, 3, 4/1976.

VERGILIU ROSCA, Mieru 19, bl. D 1, ap. 24, Galați, solicită: nr. 1, 3-4, 7/1967; 3/1969; 12/1974; 1/1980; oferă: nr. 8-9/1967; 1-2, 4-5, 12/1968; 1-2/1969; 1-2/1970; 1-2, 4, 9/1972; 10-12/1975; 1-3/1977.

VESPASIAN VASILIU, str. Păcurari, nr. 6, Iași, solicită nr. 1-9/1967.

GHEORGHE MOCANU, sat. Pleșești, com. Podgoria, jud. Buzău, solicită: nr. 1-3, 5, 7, 10/1970; 1, 3, 4, 6, 11/1971; 1-3, 6, 8, 10, 12/1972; 2, 5, 7, 8, 11/1973; 6/1974; 3, 8/1976; 12/1975; oferă: nr. 12/1973; 2, 7, 8, 10-11/1974; 2, 11-12/1975; 10/1976.

SANDU C. CONSTANTIN, str. Progresului, nr. 28, Drăgășani, jud. Vîlcea, solicită: nr. 3/1971; oferă: nr. 1-12/1978; 1-5/1979.

LAZĂR GRUNTAȘU, com. Zorlentu Mare, jud. Caraș-Severin, solicită: nr. 2-3/1967.

VASILE N. PANAITES, str. Dealul Negru, nr. 17, Vatra Dornei, jud. Suceava, oferă colecția completă.

FLOREA ZAMFIR, str. Karl Marx, nr. 14, Simeria, jud. Hunedoara, oferă: nr. 2-9, 11/1969; 1-12/1971; 1-12/1972; 2-9, 12/1973; 3, 5, 6, 8, 9, 11/1979.

CONTENTS (Romanian History) *** Tudor Vladimirescu — 200 Years • I. PAUL A Message From the Stone Age • I.H. CRIȘAN Dacian Citadels: Ziridava • L.F. MARSILI The Romanian Principalities • V. LAZĂR Gêto-Dacian Civilization • C.I. PARHON Memoirs of an Old Socialist • J. MARTIN Titulescu at the League of Nations • A. PETRE On the Past of Dobruja • V. BARBU, I. LĂCUSTĂ Grigore Tocilescu — a Pathfinder in History • N.I. DRAGODĂNESCU Romania in the War Against Hitler

SOMMAIRE (Histoire roumaine) *** Tudor Vladimirescu — 200 ans • I. PAUL Un Message de l'âge de pierre • I.H. CRIȘAN Cités daciques: Ziridava • L.F. MARSILI Les Pays roumains • V. LAZĂR La Civilisation gêto-dacique • C.I. PARHON Souvenirs sur le mouvement socialiste • J. MARTIN Titulescu à la Société des Nations • A. PETRE Le Passé du Dobroudja • V. BARBU, I. LĂCUSTĂ Grigore Tocilescu, historien innovateur • N.I. DRAGODĂNESCU La Roumanie dans la guerre anti-hitlérienne

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) *** Тудор Владимиреску — 200 лет • И. ПАУЛ Письмо с каменного века • И.Х. КРИШАН Дакийские крепости: Зиридав • Л.Ф. МАРСИЛИ Румынские княжества • В. ЛАЗАР Симпозиум по гето-дакийской цивилизации • К. И. ПАРХОН Воспоминания старого социалиста • Ж. МАРТИН Титулеску в Лиге наций • А. ПЕТРЕ Из истории Добруджи • В. БАРЕУ, И. ЛĂКУСТĂ Григоре Точилеску — историк, продолженный новыми путями • Н.И. ДРАГОДĂНЕСКУ Румыния в войне против Гитлера

INHALT (Rumänische Geschichte) *** Tudor Vladimirescu — 200 Jahre • I. PAUL Eine Botschaft aus der Steinzeit • I.H. CRIȘAN Dakische Burgen: Ziridava • L.F. MARSILI Die rumänischen Länder • V. LAZĂR Symposion über die gêto-dakische Zivilisation • C.I. PARHON Erinnerungen eines alten Sozialist • J. MARTIN Titulescu bei der Gesellschaft der Nationen • A. PETRE Aus der Geschichte der Dobrudscha • V. BARBU, I. LĂCUSTĂ Grigore Tocilescu, Historiker als Wegbereiter • N.I. DRAGODĂNESCU Rumänien im Krieg gegen Hitler

SUMARIO (Historia rumana) *** Tudor Vladimirescu 200 años • I. PAUL Un mensaje de la epoca de piedra • I.H. CRIȘAN Fortalezas dacias: Ziridava • L.F. MARSILI Los paises rumanos • V. LAZĂR Simposium consagrado a la civilisation gêto-dacio • C.I. PARHON Recuerdos sobre el movimiento socialista • J. MARTIN Titulescu en la Sociedad de las Naciones • A. PETRE De la historia de Dobrogea • V. BARBU, I. LĂCUSTĂ Grigore Tocilescu — pionero en la investigación histórica • N.I. DRAGODĂNESCU Rumania en la guerra antihitleriana

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

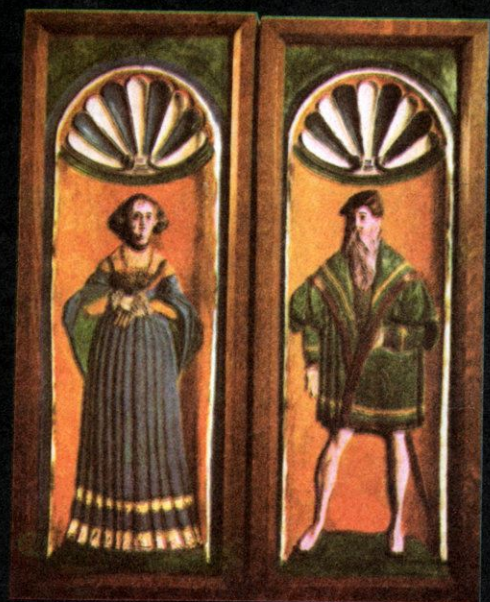
REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesel, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Școlii” — București

a

b

c